

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра культурології та інформаційної діяльності

**КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ
ДИСЦИПЛІНИ**

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Для спеціальності

012 – Дошкільна освіта
014 – Середня освіта
029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
032 – Історія та археологія
034 – Культурологія
035 – Філологія
051 - Економіка
052 – Політологія
053 – Психологія
054 – Соціологія
055 – Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
056 – Міжнародні економічні відносини
061 – Журналістика
073 – Менеджмент
081 – Право
101 – Екологія
111 – Математика
124 – Системний аналіз
227 – Фізична реабілітація
242 – Туризм
013 – Початкова освіта
125 – Кібербезпека

Автори: доцент Батичко Г.І.
доцент Нікольченко Ю.М.
доцент Рябуха Ю.В.

Затверджено на засіданні кафедри протокол № 1 від « 30 » серпня 20 17 р.

ЗМІСТ

1. Навчальна програма дисципліни.....	3
2. Робоча програма дисципліни.....	7
3. Навчальний контент.....	30
4. Методичні рекомендації до проведення практичних (семінарських) занять, завдання для лабораторних робіт.....	88
5. Дидактичне забезпечення самостійної роботи.....	104
6. Засоби діагностики навчальних досягнень студентів.....	123
7. Перелік навчально-методичних посібників, технічних засобів навчання.....	154
8. Інформаційні матеріали бібліотеки по забезпеченню навчальними підручниками (посібниками) з дисципліни.....	175

Історія української культури

ПРОГРАМА

навчальної дисципліни підготовки ОС «Бакалавр»

(назва освітнього рівня / освітньо-кваліфікаційного рівня)

Напрямок підготовки

- 012 – Дошкільна освіта
- 014 – Середня освіта
- 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
- 032 – Історія та археологія
- 034 – Культурологія
- 035 – Філологія
- 051 - Економіка
- 052 – Політологія
- 053 – Психологія
- 054 – Соціологія
- 055 – Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
- 056 – Міжнародні економічні відносини
- 061 – Журналістика
- 073 – Менеджмент
- 081 – Право
- 101 – Екологія
- 111 – Математика
- 124 – Системний аналіз
- 227 – Фізична реабілітація;
- 242 – Туризм
- 013 – Початкова освіта
- 125 – Кібербезпека

(шифр і назва напряму підготовки)

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: **МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Батичко Г.І., кандидат з мистецтвознавства, доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності; Нікольченко Ю.М., доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності; Рябуха Ю.В., к.і. н., доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності

Обговорено та рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету
« 19 » _____ червня _____ 20 17 року, протокол № 9

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Історія української культури» складена відповідно до освітньої програми підготовки – освітній ступінь: бакалавр Всіх спеціальностей.

Предметом є культура українського народу

Міждисциплінарні зв'язки:

«Історія України», «Культурологія», «Етика та естетика», «Філософія», «Політологія», «Українська державність»

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістовних модулів:

1. Концептуальні засади вивчення української культури
2. Етапи формування та розвитку української культури
3. Українська культура в умовах євроінтеграції

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Історія української культури» є сформуванню у студентів систему знань про унікальність української культури, її роль та місце в світовому культурному просторі.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Історія української культури» є сформуванню у студентів розуміння унікальності національного культурного простору на основі з'ясування проблеми культурогенезу; познайомити з основними досягненнями української культури в її діяхронному вимірі; виявити детермінованість та закономірності культурного процесу, оцінити історичний розвиток культури на основі порівняння української культури з європейською та світовою; оцінити еволюцію мистецького розвитку в контексті проблеми співвідношення традиції і новаторства.

1.3. Згідно з вимогами освітньої програми студенти повинні:

знати: предмет і метод історії вітчизняної культури; етапи розвитку української культури та основні їх ознаки; основні поняття і термінологію; зміст літературних, образотворчих, архітектурних напрямів; традиції освіти та книгодрукування в Україні; світоглядні засади визначних представників української культури різних періодів, їх здобутки і досягнення; місце та значення української культури в системі світової культури;

вміти: використовувати отримані знання для аналізу тих чи інших явищ культури; порівняти особливості різних культурних періодів; самостійно робити правильні прогнози у сфері культурного розвитку України; аналізувати тенденції новітніх соціокультурних трансформацій та сучасних культурологічних процесів, які стосуються як історії української, так і світової культури; обґрунтовувати власні світоглядні позиції на основі знань історико-культурної спадщини України.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин/ 3 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1.

Всього 26 годин, з них лекцій – 4 години, семінарських занять – 2 години, СРС – 20 годин.

Змістовний модуль 2.

Всього 36 годин, з них лекцій – 8 годин, семінарських занять – 8 годин, СРС – 20 години.

Змістовний модуль 3.

Всього 28 годин, з них лекцій – 4 години, семінарських занять – 4 години, СРС – 20 годин.

3. Рекомендована література

1. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Світова та українська культура: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2004. – 344с.
2. Європейська та українська культура в нарисах: Навчальний посібник /За ред. Цехмістро І.З, Штанько В.І., Старовойт В.С., Леонтьєвої В.М.. – К.: Цент навчальної літератури, 2003. – 320с.
3. Історія культури України в запитаннях і відповідях. – К.: ПБП «Фотосервіс», 1994. – 96с.
4. Історія української культури /За заг. ред І.Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994. – 656с.
5. Козира Є.В. Українська та зарубіжна культура. – К.: Здоров'я, 2001. – 248с.
6. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: Курс лекцій. – К.: ЦУЛ, 2002. – 508с.
7. Культурологія: українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник / За ред. М.М. Заковича, К.: Знання, 2004. – 567с.// http://ebk.net.ua/Book/cultural_science/zakovich_kulturologiya/zmist.htm
8. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навчальний посібник /За ред. А. Яртися та В. Мельника. – Львів: Світ, 2005. – 568с.
9. Попович М. Нарис історії культури України. – К.: АртЕк, 1998. – 728с.
10. Українська і зарубіжна культура: Навчальний посібник / За заг. ред. К.В. Заболоцької. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2001. – 372с.
11. Українська культура: історія і сучасність: Навчальний посібник /За ред. С.О. Черепанової. – Львів: Світ, 1994. – 456с
12. Українська художня культура: Навчальний посібник /За ред. І.Ф. Ляшенка. – К.: Либідь, 1996. – 416с.
13. Українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник /За ред. М.М. Заковича. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2001. – 550с.
14. Українська та зарубіжна культура: Підручник /За ред. В.О. Лозового. – Харків: Одіссей, 2006. – 376с.
15. Українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник /За ред. Дещинського. – Львів: Бескид Біт, 2005. – 304с.
16. Шевнюк О.Л. Українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник. – К.: Знання-Прес, 2003. – 277с.
17. Шейко В.М. Історія української культури : навч. посібник / В.М. Шейко , Л.Г.Тишевська, наук. ред. В.М. Шейко. — К.: Кондор, 2006.-264 с.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання - екзамен

5. Засоби діагностики успішного навчання – усні відповіді на семінарських заняттях, індивідуальних письмових завдань, виконання самостійної роботи шляхом виконання письмових робіт та співбесіди.

МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра культурології та інформаційної діяльності

Г.І. Батичко

«30» серпня 2017 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

(шифр і назва навчальної дисципліни)

Спеціальність

- 012 – Дошкільна освіта
- 014 – Середня освіта
- 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
- 032 – Історія та археологія
- 034 – Культурологія
- 035 – Філологія
- 051 - Економіка
- 052 – Політологія
- 053 – Психологія
- 054 – Соціологія
- 055 – Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
- 056 – Міжнародні економічні відносини
- 061 – Журналістика
- 073 – Менеджмент
- 081 – Право
- 101 – Екологія
- 111 – Математика
- 124 – Системний аналіз
- 227 – Фізична реабілітація;
- 242 – Туризм
- 013 – Початкова освіта
- 125 – Кібербезпека

(шифр і назва напрямку підготовки)

Інститут, факультет, відділення: Історичний факультет, Факультет філології та масових комунікацій, Економіко-правовий факультет, Факультет грецької філології, Факультет іноземних мов

2017 – 2018 навчальний рік

Робоча програма з навчальної дисципліни «Історія української культури» для студентів за напрямом підготовки всіх спеціальностей ОС «Бакалавр» денної та заочної форм навчання.

Розробники:

Батичко Г.І., доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності МДУ, кандидат з мистецтвознавства, доцент

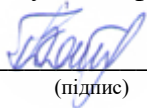
Нікольченко Ю.М., доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності МДУ, заслужений працівник культури України.

Рябуха Ю.В., доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності МДУ, кандидат історичних наук

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри культурології та інформаційної діяльності МДУ

Протокол від « 30 » серпня 2017 року, №1

Завідувач кафедри

(підпис)

Г. І. Батичко
(прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 – Освіта; 02 – Культура і мистецтво; 03 – Гуманітарні науки; 05 – Соціальні та поведінкові науки; 06 – Журналістика; 07 – Управління та адміністрування 08 – Право; 10 – Природничі науки; 11 – Математика та статистика 12 – Інформаційні технології; 22 – Охорона здоров'я 24 – Сфера обслуговування.	Нормативна	
	Напрямок підготовки 012 – Дошкільна освіта; 014 – Середня освіта; 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа; 032 – Історія та археологія; 034 – Культурологія; 035 – Філологія; 051 - Економіка; 052 – Політологія; 053 – Психологія; 054 – Соціологія; 055 – Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії; 056 – Міжнародні економічні відносини; 061 – Журналістика; 073 – Менеджмент; 081 – Право; 101 – Екологія; 111 – Математика; 124 – Системний аналіз; 227 – Фізична реабілітація; 242 – Туризм. 013 – Початкова освіта 125 – Кібербезпека		
Модулів – 4		Рік підготовки:	
Змістових модулів – 3		1-й	1-й

Індивідуальне науково-дослідне завдання:		Семестр	
Загальна кількість годин – 90		1-2-й	1-2-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних самостійної роботи студента	Освітній ступінь: бакалавр	Лекції	
		16 год.	8-год.
		Семінарські	
		14 год.	4 год.
		Практичні	
		-	-
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		60 год.	78 год.-
		Індивідуальні завдання:	
		9 год.	.
Вид контролю: екзамен			

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу - сформувати у студентів систему знань про унікальність української культури, її роль та місце в світовому культурному просторі. Досягнення означеної мети є можливим шляхом реалізації наступних завдань:

- сформувати у студентів розуміння унікальності національного культурного простору на основі з'ясування проблеми культурогенезу;
- познайомити з основними досягненнями української культури в її діяхронному вимірі;
- виявити детермінованість та закономірності культурного процесу,
- оцінити історичний розвиток культури на основі порівняння української культури з європейською та світовою;
- оцінити еволюцію мистецького розвитку в контексті проблеми співвідношення традиції і новаторства.

Реалізація поставлених завдань спрямована на сприяння всебічному розвитку студентів як особистостей, підготовку фахівців з високою естетичною культурою та високими моральними якостями, ознайомлення у найбільш концентрованій формі з духовними надбаннями українського народу у процесі його розвитку і зв'язках з іншими народами.

Викладення означеного курсу корелюється зі знаннями, отриманими студентами під час вивчення курсів „Історія України” та „Культурологія”(за умови вивчення) і сприяє засвоєнню курсів суспільно-політичного та філософського спрямування, зокрема „Етика та естетика”, „Філософія”, „Політологія”, „Українська державність” тощо.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні

Знати:

- предмет і метод історії вітчизняної культури;

- етапи розвитку української культури та основні її ознаки;
- основні поняття і термінологію;
- зміст літературних, образотворчих, архітектурних напрямів;
- традиції освіти та книгодрукування в Україні;
- світоглядні засади визначних представників української культури різних періодів, їх здобутки і досягнення;
- місце та значення української культури в системі світової культури;

Вміти:

- використовувати отримані знання для аналізу тих чи інших явищ культури;
- порівняти особливості різних культурних періодів;
- самостійно робити правильні прогнози у сфері культурного розвитку України;
- аналізувати тенденції новітніх соціокультурних трансформацій та сучасних культурологічних процесів, які стосуються як історії української, так і світової культури;
- обґрунтовувати власні світоглядні позиції на основі знань історико-культурної спадщини України.

Курс «Історія української культури» складається з трьох змістовних модулів: «Концептуальні засади вивчення української культури», «Етапи формування та розвитку української культури» та «Українська культура в умовах євроінтеграції»

На вивчення курсу відведено 3 кредити (90 години), і них аудиторних 30 годин (16-лекційних, 14 семінарських), 60 години відводиться на самостійну роботу студентів. Вивчення теоретичних, дискусійних проблем здійснюється на семінарських заняттях. Якість самостійного опрацювання матеріалу перевіряється під час проведення контрольних робіт, співбесід, на що передбачено 9 години індивідуальних занять.

Формою підсумкового контролю з курсу є письмовий іспит.

Компетенції, що набуває студент у ході вивчення курсу

Загальні:

Критичність та самокритичність. Думати науковими термінами, формулювати задачі, збирати дані, аналізувати та пропонувати рішення актуальних історико-культурологічних проблем.

Комунікація усна та письмова рідною мовою. Правильно вживати різні комунікативні стилі (неофіційний, офіційний, науковий), користуючись рідною мовою.

Працювати самостійно, приймати ініціативу та керувати часом. Здатність організовувати комплексні завдання протягом певного періоду часу та подавати результати вчасно.

Працювати з іншими. В мультидисциплінарному та мультинаціональному середовищі.

Фахові:

Базові загальні знання. Володіти базовими загальними знаннями, а саме: культурний розвиток сьогодення та знання світової хронології.

Застосування знань на практиці. Використовувати фонову інформацію та інформаційно-пошукові навички для формування послідовної дискусії культурологічної проблеми.

Бути обізнаним та обговорювати поточний стан культурологічних досліджень.

Знати зв'язок між проблемами сьогодення та минулого.

Знати загальні культурологічні основи минулого.

Володіти спеціальними знаннями з сучасності, постмодернізму та глобалізації.

Здатність знаходити та використовувати інформацію з різних джерел (електронних, письмових, архівних та усних) згідно з задачею, формуючи цю інформацію в критично обґрунтовану розповідь.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Концептуальні засади вивчення української культури

Вступ

Предмет і завдання навчальної дисципліни «Історія української культури».

Структура курсу відповідно до кредитно-модульної системи та її методологічні засади. Джерельна база та історіографія. Зв'язок з гуманітарними дисциплінами.

Основні вимоги до студентів у процесі вивчення курсу.

Тема 1. Національна культура у світовій культурологічній парадигмі. Український культурогенез

Визначення поняття «культура». Матеріальна і духовна культура. Взаємозв'язок культури з іншими сферами людської діяльності та їх взаємовплив. Типи культур. Форми культури.

Поняття ментальності. Світоглядні універсалії української культури.

Гуманістична традиція як закономірність культурно-історичного процесу в Україні. Етапи розвитку української культури та її чинники.

Поліетнічність і національна ідея в українській культурі. Схід і Захід в українському культурному прочитанні.

Тема 2. Духовна культура стародавнього населення України. Міфологічна модель слов'янського світу

Утвердження найдавнішої системи світогляду. Розвиток засад раціональних знань та мистецтва.

Духовна культура епохи неоліту.

Світогляд носіїв трипільської культури. Кочівницькі та античні (греко-римські) впливи на праукраїнську культуру.

Індоевропейські традиції у слов'янській культурі. Міфологічний простір слов'янського язичництва. «Велесова книга».

Своєрідність емоційно-поетичного світосприймання слов'ян як стимул розвитку народної фантазії, образотворчого мистецтва, усного епосу.

Змістовний модуль 2. Етапи формування та розвитку української культури

Тема 1. Українська культура Середньовіччя і Ренесансу (IX-перша пол. XVII ст.)

Давньоруське світобачення у контексті східнохристиянської моделі. Сакральність культури Київської Русі. Пізнє язичництво та розвиток традиційної культури. Русь і культурний простір України.

Європейський Ренесанс і староукраїнська гуманістична традиція.

Формування української народності. Розвиток південнослов'янської (української) мови.

Центри культури: Львів, Київ, Луцьк, Острог, Чернігів. Початок кириличного книгодрукування (Швайпольт Фіоль, Франциск Скорина, Іван Федоров). Львівська, Дерманська, Острозька друкарні. Література: житійна, полемічна, хронікальна, світська, віршування.

Річ Посполита і посилення культурного тиску на український народ. Релігійне питання. Братства та їх роль у національно-культурному житті.. Школи. Острозький колегіум. «Статті для заспокоєння руського народу». П.Могила та його культурна спадщина.

Архітектура, малярство, різьблення, художнє лиття, ювелірна справа. Побут і традиції українського народу.

Тема 2. Культура Бароко і Просвітництва України (друга пол. XVII-XVIII ст.)

Реалії Нового часу української історії. Українська барокова культура. Культурні аспекти феномена українського козацтва.

Роль Києво-Могилянської академії у культурному єднанні слов'янських народів. Заснування Львівського університету та колегіумів на Лівобережжі.

Розвиток літератури: проповідницької, панегіричної, поезії, драматургії. Козацькі літописи. «Мазепинський стиль» в архітектурі. Національна архітектурна школа: І.Зарудний, І.Григорович-Барський, С.Ковнір, Б.Растреллі.

Українське просвітництво. Філософська думка: Ф.Прокопович, Г.Сковорода, В.Капніст, С.Климовський. Музика: М.Березовський, Д.Бортнянський, А.Ведель, М.Ділецький. Образотворче мистецтво: Д.Левицький, В.Боровиковський, А.Лосенко. Основні прояви театрального мистецтва: інтермедії і вертепна драма.

Г.Калиновський і початок української етнографії.

Меценатство: І.Мазепа, І.Скоропадський, К.Розумовський, О.Безбородько. Традиції і життєдіяльність етносу.

Тема 3. Національно-культурне відродження XIX ст..

Україна у складі двох імперій. Початок українського національного відродження: «Руська трійця», «Кирило-Мефодіївське товариство», «Галицька матиця», «Собор руських вчених».

Становлення нової української літератури: І.Котляревський, Г.Квітка-Основ'яненко, Є.Гребінка; музичної спадщини – С.Гулак-Артемівський; театру – К.Соленик.

Романтизм в українській культурі. Творчість Т. Шевченка.

Збирання археологічних, історичних пам'яток і фольклору. Перші музейні заклади в Одесі, Миколаєві, Львові, Києві, Катеринославі.

Розвиток освіти і науки: Харківський (1805), Київський (1834), Новоросійський (Одеса, 1865) університети; Товариства дослідників губерній.

Наука у системі культури. Історики: Д.Бантиш-Каменський, М.Маркевич, М.Костомаров, В.Антонович, М.Драгоманов, Д.Багалій, М.Грушевський, Д.Яворницький; археологи, етнографи і фольклористи: В.Хвойко, Ф.Вовк, М.Церетелев, М.Максимович, І.Срезневський, А.Метлинський, П.Чубинський, Я.Головацький; філологи і літературознавці: І.Могильницький, О.Потебня, Б.Грінченко, С.Єфремов, А.Кримський. Львівський університет і Наукове товариство ім.Т.Г. Шевченка.

Діяльність національно-просвітницьких товариств: Громади, «Руху хлопоманів», «Просвіти», «Братства тарасівців», «Руху українофілів».

Український реалізм. Репресії російського самодержавства. Валуєвський циркуляр 1863 р., Емський акт 1876 р.

Створення у 1863 р. П.Чубинським і М.Вербицьким пісні «Ще не вмерла Україна», яка стала державним гімном незалежної України.

Література: М.Вовчок, П.Мирний, І.Франко, В.Стефаник, І.Нечуй-Левицький, Ю.Федькович, М.Кропивницький, М.Старицький, М.Коцюбинський, Л.Українка.

Театр Тобілевичів. Музика: М.Лисенко, К.Стеценко, М.Леонтович. Образотворче мистецтво: М.Пимоненко, М.Ярошенко, І.Сошенко, І.Рєпін, І.Іжакевич.

Альманахи: «Русалка Дністрова», «Громадський друг», «Основа», «Вік», «Час», «Ранок», «Дзвін», «Ластівка», «Киевская старина».

Розвиток народної творчості.

Тема 4. Новітня українська культура

Українська культура на початку ХХ ст. Культурна діяльність національного спрямування. Декадентство у літературі і образотворчому мистецтві.

Діяльність Центральної Ради, Гетьманату П.Скоропадського і Директорії УНР у галузі культури під час Національно-демократичної революції 1917-1920 рр.

Перемога радянської влади і процес створення пролетарської культури в Україні у 1920-1922 рр. Боротьба за ліквідацію неписьменності. Утворення СРСР.

Українізація і національне відродження. «Новаторські двадцяті». Діяльність ВУАН. Реформи в освіті.

Літературні об'єднання: ВАПЛІТЕ, «Гарт», «Плуг», «Нова генерація». Театри ім.І.Франка і «Березіль» О.Курбаса. Кінострічки О.Довженка, І.Кавалерідзе.

«Розстріляне відродження». Сталінський тоталітаризм. Масові репресії діячів української науки, освіти і культури. Ліквідація здобутків українізації.

Голодомор 1932-1933 рр. та руйнація в Україні основ традиційної культури. Політика штучного формування в СРСР культури «соцреалізму».

Важке становище української культури на західноукраїнських землях у 1921-1940 рр.

Трагедія радянського народу у роки Другої світової війни. Масове знищення культурних цінностей на окупованих фашистами українських землях.

Повоєнна культура України. «Жданівщина» та її наслідки для української культури. Хрущовська «відлига». Дисидентство.

Розвиток української радянської культури у 70-80-х роках, досягнення і проблеми.

Демократизація духовного життя в Україні у процесі «перебудови» М.Горбачова. Утворення ТУМ ім. Т.Г.Шевченка (пізніше товариство «Просвіта»), «Народного руху України за перебудову». Уведення в дію 1989 р. «Закону про мови в Українській РСР».

Змістовний модуль 3. Українська культура в умовах євроінтеграції

Тема 1. Культура незалежної України

Тенденції сучасного культурного розвитку. Деідеологізація українського суспільства. Прийняття Верховною Радою України 17 лютого 1992 р. «Основ законодавства про культуру» та низки законів щодо реформування або вдосконалення галузі науки, освіти, інформаційної діяльності, збереження історичної спадщини.

Мовне питання в Україні, його політизація. Релігійне життя. Розкол православної церкви на УПЦ Московського патріархату, УПЦ Київського патріархату, УАПЦ та його негативний вплив на духовну сферу.

Реорганізація системи вищої освіти. Перехід на ступеневу вищу освіту. Утворення широкої мережі недержавних ВНЗ.

Засоби масової інформації в умовах демократизації та комерціалізації інформаційного простору. Доступ до всесвітньої мережі Інтернет. Книговидавнича галузь та її проблеми. Молодіжний рух в Україні і культура.

Культура в умовах ринкових відносин: позитивний і негативний досвід. Проблеми культури в українському селі та збереження традиційної культури.

Сучасний український реалізм і модернізм у літературі і мистецтві. Масова культура.

Культура діаспори та її взаємозв'язок з культурою України.

Тема 2. Українська культура в умовах євроінтеграції

Українська культура як складова світового культурного простору. Загальна специфіка нового культурного етапу в Європі у XXI столітті. Глобалізаційні процеси у сучасній європейській культурі. Культурний імперіалізм. Міжкультурні непорозуміння як основа світових конфліктів XXI століття.

Партнерство Європейського Союзу та України у галузі культури: історія, досягнення, проблеми. Шляхи європейської інтеграції української культури.

Інтеграція України у європейський інформаційний простір: досвід і перспективи. Участь України в європейських фестивалях і конкурсах музичної культури. Український і європейський кінематограф: проблеми розвитку на сучасному етапі. Український авангард і європейське образотворче мистецтво на початку XXI ст. Маріупольський державний університет у контексті української культурної євроінтеграції.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с	лаб	ін д	с.р.		л	с	лаб	ін д	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовний модуль I. Концептуальні засади вивчення української культури												
1. Національна культура у світовій культурологічній парадигмі. Український культурогенез	12	2		-		10	12	2				10
2. Духовна культура стародавнього населення України. Міфологічна модель слов'янського світу.	14	2	2	-	-	10	12		2			10
Разом за змістовим модулем	26	4	2	-		20	24	2	2			20
Змістовий модуль 2. Етапи формування та розвитку української культури												
3 Українська культура Середньовіччя і Ренесансу (IX-перша пол. XVII ст.).	9	2	2	-	-	5	8					8
4 Культура Бароко і Просвітництва України (друга пол. XVII-XVIII ст.).	9	2	2	-		5	10	2				8
5 Національно-культурне відродження XIX ст..	9	2	2	-	-	5	10					10
6 Новітня українська культура.	9	2	2	-	-	5	14	2				12
Разом за змістовим модулем	36	8	8	-		20	42	4				38
Змістовий модуль 3. Українська культура в умовах євроінтеграції												
7 Культура незалежної України.	16	2	4			10	14	2	2			10
8 Українська культура в умовах євроінтеграції.	12	2				10	10					10
Разом за змістовим модулем	28	4	4			20	24	2	2			20
Усього годин	90	16	14			60	90	8	4			78

5. Теми семінарських занять

№	Години	Тема
1	2	Культуротворчий фундамент українського народу
2	2	Культура Київської Русі та європейський контекст
3	2	Українське національно-культурне піднесення XVII-поч. XVIII ст. та його соціально-політична обумовленість
4	2	Особливості національного культурного простору у XIX ст.
5	2	Національно-культурне відродження кінця XIX-30 роки XX ст.
6	4	Розвиток культури в Україні на сучасному етапі (семінар-конференція)

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми
1	Національна культура у світовій культурологічній парадигмі. Український культурогенез.
2	Духовна культура стародавнього населення України. Міфологічна модель слов'янського світу
3	Українська культура Середньовіччя і Ренесансу (IX-перша пол. XVII ст.).
4	Культура Бароко і Просвітництва України (друга пол. XVII-XVIII ст.).
5	Український романтизм і реалізм XIX ст.
6	Новітня українська культура.
7	Культура незалежної України
8	Українська культура в умовах євроінтеграції.

7. Індивідуальні заняття

Аналітичне дослідження «Регіональний культурний простір» має вигляд комп'ютерної презентації, що готується студентами у мікрогрупах (2-3 особи) – 11 балів.

8. Методи навчання

Навчальні лекції (вхідна, узагальнююча, проблемні, тематичні), семінарські заняття, робота з першоджерелами (аналіз документів та їх

складання), робота з базами даних бібліотек, мережі Інтернет, виконання індивідуальних завдань, написання контрольної роботи.

9. Методичне забезпечення

1. Опорні конспекти лекцій.
2. Методичний посібник з курсу «Історія української культури»
3. Інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни.
4. Програма навчального курсу побудована за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах системи Міністерства освіти і науки України.

10. Методи контролю

Під час вивчення дисципліни «Історія української культури» застосовується поточний і підсумковий контроль знань студентів.

Поточний контроль здійснюється у формі контролю систематичності та активності роботи студентів протягом семестру під час вивчення програмного матеріалу дисципліни, зокрема: відвідування семінарських занять; виступи на семінарських заняттях; участь в обговоренні питань з певної теми; відповіді на запитання; підготовка індивідуальних науково-дослідних завдань.

Підсумковий контроль здійснюється у формі письмового іспиту.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота (денна ф.н.)							Сума
Форми роботи		ЗМ 1	ЗМ 2	ЗМ 3	Усього за форми д-ті	ІНДЗ	Екзамен
Аудиторна робота	Відвідування	2x0,5=1 бал	8x0,5=2 бал.	2x0,5=1 бал	4	11	50
	Семінари	1x5=5 бал.	4x5=20 бал.	2x5=10 бал.	35		
Усього за модулі		6	22	11	39		

12. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	
60-63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Рекомендована література

Базова

- 18.Абрамович С.Д. Світова та українська культура: Навчальний посібник / С.Д.Абрамович, М.Ю.Чикарькова. – Львів: Світ, 2004. – 344с.
- 19.Європейська та українська культура в картинах: Навчальний посібник /За ред. І.З.Цехмістро, В.І.Штанько, В.С.Старовойт, В.М.Леонтьєвої – К.: Цент навчальної літератури, 2003. – 320с.
- 20.Історія культури України в запитаннях і відповідях. – К.: ПБП «Фотосервіс», 1994. – 96с.
- 21.Історія української культури /За заг. ред І.Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994. – 656с.
- 22.Козира Є.В. Українська та зарубіжна культура / Є.В.Козира. – К.: Здоров'я, 2001. – 248с.
- 23.Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: Курс лекцій / М.В.Кордон. – К.: ЦУЛ, 2002. – 508с.
- 24.Культурологія: українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник / За ред. М.М.Заковича, К.: Знання, 2004. – 567с.
- 25.Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навчальний посібник /За ред. А.Яртися та В.Мельника. – Львів: Світ, 2005. – 568с.
- 26.Попович М. Нарис історії культури України / М.Попович. – К.: АртЕк, 1998. – 728с.
- 27.Українська і зарубіжна культура: Навчальний посібник / За заг. ред. К.В. Заболоцької. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2001. – 372с.
- 28.Українська культура: історія і сучасність: Навчальний посібник /За ред. С.О.Черепанової. – Львів: Світ, 1994. – 456с
- 29.Українська художня культура: Навчальний посібник /За ред. І.Ф. Ляшенка. – К.: Либідь, 1996. – 416с.
- 30.Українська та зарубіжна культура: Підручник /За ред. В.О.Лозового. – Харків: Одиссей, 2006. – 376с.
- 31.Українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник /За ред. П.Дещинського. – Львів: Бескид Біт, 2005. – 304с.
- 32.Шевнюк О.Л. Українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник / О.Л.Шевнюк. – К.: Знання-Прес, 2003. – 277с.
- 33.Шейко В.М. Історія української культури : навч. посібник / В.М.Шейко, Л.Г.Тишевська, наук. ред. В.М.Шейко. — К.: Кондор, 2006.-264 с.

Додаткова

1. Александрович В. Мистецтво Галицько-Волинської держави / В.Александрович – Львів, 1999.
2. Антонович Д. Триста років українського театру (1617-1917) / Д.Антонович. – Львів., 1997.

3. Антонович В. Раскопки в стране древлян / В.Антонович. — М., 1983.
4. Асеев Ю. Архитектура Київської Русі / Ю.Асеев. — К., 1969.
5. Асеев Ю. Мистецтво стародавнього Києва / Ю.Асеев. — К., 1969.
6. Асеев Ю. Шедеври світової архітектури / Ю.Асеев. — К., 1982.
7. Асеева Н. Ю. Украинское искусство и европейские художественные центры конца XIX — начала XX века / Н.Ю.Асеева. — К., 1986.
8. Багалій Дм. Український мандрований філософ Григорій Сковорода / Дм.Багалій. — К.: Орій, 1992. — 472с.
9. Баран В. Черняхівська культура / В.Баран. — К., 1981.
10. Білецький П. Нариси з історії українського мистецтва / П.Білецький. — К., 1981.
11. Білецький П. У контексті світового авангарду / П.Білецький. — К., 1990.
12. Білецький П. Українське мистецтво II половини XVII–XVIII ст. / П.Білецький. — К., 1981.
13. Білецький П. Український портретний живопис XVII–XVIII ст. / П.Білецький. — К., 1969.
14. Брайчевський М. Ю. Конспект історії України / М.Ю.Брайчевський // Старожитності. — 1991. — Ч. 2—3, 4, 5, 6.
15. Брайчевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі / М.С.Ю.Брайчевський. — М.-К., 1988.
16. Брайчевський М.Ю. Походження Русі / М.Ю.Брайчевський. — К., 1968.
17. Бычко А. К. Народная мудрость Руси (Анализ философа) / А.К.Бычко. — К., 1988.
18. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Т. 1 / О.Воропай. — К.: Оберіг, 1991. — 456с.
19. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Т. 2 / О.Воропай. — К.: Оберіг, 1991. — 448с.
20. Горбаченко Т.Г. Вплив християнства на становлення писемної культури Русі-України: релігієзнавчо-філософський аспект / Т.Г.Горбаченко. — К.: Видавничий дім «Академія», 2001. — 272с.
21. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856—1886) / Я.Грицак. — К.: Критика, 2006. — 632с.
22. Грушевський М. Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віці / М.С.Грушевський. — К., 1912.
23. Грушевський М. С. Історія України-Руси / М.С.Грушевський. — К., 1991-1996.
24. Грушевський С. Духовна Україна: Зб. Творів / М.С.Грушевський. — К., 1994.
25. Гуменна Д. Минуле пливе в майбутнє. Розповідь про Трипілля / Д.Гуменна. — Нью-Йорк, 1978.
26. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры / А.Я.Гуревич. — М., Искусство, 1972. — 368 с.

27. Дашкевич Я. Національна самосвідомість українців на зламі XVI-XVII ст. / Я. Дашкевич // Сучасність, 1992, №3 — С.65-74.
28. Дворнік Ф. Слов'яни в європейській історії та цивілізації / Ф. Дворнік. — К., 2000
29. Жолтовський П. Монументальний живопис на Україні XVII – XVIII ст. / П. Жолтовський. — К., 1988.
30. Жолтовський П. Художнє життя на Україні в XVI – XVIII ст. / П. Жолтовський. — К., 1983.
31. Забужко О. С. Філософія української ідеї: Франківський період / О. С. Забужко. — К., 1993.
32. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст / О. Забужко. — К., 1993.
33. Залізник Л. Л. Від склавинів до української нації / Л. Л. Залізник. — К., 1997.
34. Залізник Л. Л. Походження українців: між наукою та ідеологією / Л. Л. Залізник. — К., 2008.
35. Запаско Я. Мистецтво книги в Україні в XVI-XVII ст. / Я. Запаско. — К., 1983.
36. Знойко О. П. Міфи Київської землі та події стародавні / О. П. Знойко. — К., 1989.
37. История культуры Древней Руси. — М., 1948-1951. — Т. 1—2.
38. Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI—XVIII ст. / Я. Д. Ісаєвич. — К., 1996.
39. Ісаєвич Я. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні / Я. Ісаєвич. — Львів, 1983.
40. Історія української радянської музики: Навч. посіб. — К., 1990.
41. Канарский А. С. Диалектика эстетического процесса. Генезис чувственной культуры / А. С. Канарский. — К., 1982.
42. Климов В. Феномен Петра Могили (Біографія. Діяльність. Позиція) / В. Климов, А. Колодний, А. Жуковський та ін. — К.: Дніпро, 1996. — 270с.
43. Когут З. Коріння ідентичності. Студії з ранньомодерної та модерної історії України / З. Когут. — К.: Критика, 2004. — 352с.
44. Кримський С. Деякі універсалії української культури / С. Кримський // Українська культура. — 2003. — № 1. — С. 6.
45. Крисаченко В. С. Україна: природа і люди / В. С. Крисаченко, О. І. Мостяєв. — К.: НІСД, 2002. — 623с.
46. Куликов А. А. Космическая мифология древних славян / А. А. Куликов. — СПб: Лексикон, 2001. — 256с
47. Культурне відродження в Україні: історія і сучасність. — Львів, 1993.
48. Лесной С. Велесова Книга / С. Лесной. — М., 2002. — 167с.
49. Лихачев Д. С., «Слово о полку Игореве»: (Историко-литературный очерк) / Д. С. Лихачев // Слово о полку Игореве / АН СССР; Под ред. В.

- П. Адриановой-Перетц. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1950. — С. 229—290.
50. Лихачев Д.С. Смех в Древней Руси / Д.С.Лихачев, А.М.Панченко, Н.В.Понырко — Л., 1984.
51. Лобановський Б. Б. Українське мистецтво другої половини ХІХ ст.-поч. ХХ ст. / Б.Б.Лобановський, П.І.Говдя. — К., 1989.
52. Лозко Г. С. Українське народознавство / Г.С.Лозко. — К., 1995.
53. Макаров А. М. Світло українського бароко / А.М.Макаров. — К., 1994.
54. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури / Є.Маланюк. — К., 1992.
55. Маринович М. Українська ідея і християнство, або Коли гарцюють кольорові коні Апокаліпсису / М.Маринович. — К.: Дух і Літера, 2003. — 544с.
56. Матковська О. Львівське братство: культура, традиції / О.Матковська. — Львів, 1997.
57. Михайлова Р.Д. Художня культура Галицько-Волинської Русі / Р.Д.Михайлова. — К.: Видавничий Дім «Слово», 2007. — 496 с: іл.
58. Моця О. Київська Русь: від язичництва до християнства / О.Моця, В.Ричка. — К., 1996.
59. Недавня О.В. Греко-католицизм в контексті духовного самовизначення українців між християнським Сходом і Заходом / О.В.Недавня. — К., Гнозис, 2000. — 218 с.
60. Николаєва Т. Історія українського костюму / Т.Ніколаєва. — К.: Либідь, 1996. — 174 с.
61. Нічик В. М. Петро Могила в Україні / В.М.Нічик. — К., 1997.
62. Нічик В. М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні (ХVI — поч. ХVII ст.) / В.М.Нічик, В.Д.Литвинов, Я.М.Стратій. — К., 1990.
63. Овсійчук В. Українське мистецтво ХVI — першої половини ХVIII ст. / В.Овсійчук. — К., 1985.
64. Онищенко О. Міфотворчість і художня спадщина О.Довженко / О.Онищенко // Етика, естетика і теорія культури. — вип. 37. — К., 1992. — С.85-92
65. Огієнко І. Українська культура / І.Огієнко. — К.: Абрис, 1991
66. Основні напрями розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян України // Орієнтир: Додаток до газети "Урядовий кур'єр". — 1999. — 6 травня.
67. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі / С.Павличко. — К., 1997.
68. Попович М. В. Мироззрение древних славян / М.В.Попович. — К., 1985.
69. Потебня А. Эстетика и поэтика / А.Потебня. — М., 1978.
70. Річинський П. Проблеми релігійної свідомості українців / П.Річинський. — Київ-Тернопіль: «Медакадемія», 2002. — 430 с.

- 71.Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X-поч. XX ст.): Нариси. — К., 1991.
- 72.Рыбаков Б. А. Первые века русской истории / Б.А.Рыбаков. — М., 1964.
- 73.Рыбаков Б. А. Язычество древних славян / Б.А.Рыбаков. — М., 1981.
- 74.Рыбаков Б. Из истории культуры Древней Руси / Б.А.Рыбаков. — М., 1984.
- 75.Саган О.Н. Національні прояви православ'я: український аспект / О.Н.Саган. — К.: Світ знань, 2001. — 256с.
- 76.Сарабьянов Д. В. Стиль модерн / Д.В.Сарабьянов. — М., 1989.
- 77.Седов В. В. Происхождение и ранняя история славян / В.В.Седов. — М., 1979.
- 78.Семчишин М. Тисячоліття української культури / М.Семчишин. — К., 1993.
- 79.Серебровский В. Что такое модерн? / В.Серебровский // Наука и жизнь. — 1992. — № 2. — С. 74—81.

80. Толочко П. П. Древняя Русь: очерки социально-политической истории / П.П.Толочко. — К., 1987.
81. Трощинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі / В.П.Трощинський, А.А.Шевченко. — К.: Альтернативи, 1999. — 352с.
82. Українська культура: Лекції / За редакцією Дмитра Антоновича. — К., 1993.
83. Ушкалов Л. Григорій Сковорода і антична культура / Л.Ушкалов. — Харків: ТОВ «Знання», 1997. — 180с.
84. Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія / З.І.Хижняк. — К., 1991.
85. Чмихов М. О. Давня культура: Навч. Посіб / М.О.Чмихов. — К., 1994.
86. Шевченко А.К. Трансформація релігії і релігійного свідомості в епоху постмодерну / А.К.Шевченко // ХХІ век: мир между прошлым и будущим. Культура как системообразующий фактор международной инациональной безопасности. — К., «Стилос», 2004. — С.186-272
87. Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку ХVІІІ століття / ІФ.Шевченко. — Львів, 2001. — 250с.
88. Шевчук В. Козацька держава / В.Шевчук. — К., 1996.
89. Шудря К. Художнє передбачення майбутнього / К.Шудря. — К., 1991.
90. Щедрина Г. Искусство как этнокультурное явление. — М., 1981.
91. Юдкін І. Східно-західні взаємини української культури // Українознавство в розбудові держави. — Кн. 1 / І.Юдкін. — К., 1994.
92. Юрій М.Т. Етногенез та менталітет українського народу / М.Т.Юрій — К.: Таксон, 1997. — 237с.
93. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні ХVІ-ХVІІ ст. / Н.Яковенко. — К.: Критика, 2002. — 416с.

Інформаційні ресурси

1. <http://litopys.org.ua>
2. <http://izbornyk.org.ua/>
3. <http://culturalstudies.in.ua>
4. <http://lib.ua-ru.net>
5. <http://.book-ye.com>
6. <http://www.gumer.info/>
7. <http://lib.com.ua/>

«Історія Української культури»
РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Укладачі: Батичко Г.І., Нікольченко Ю.М., Рябуха Ю.В.

Виготовлення оригінал-макету

Формат 60×84 1/16

Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman – 14

Умовн.друк.арк. 1

Маріупольський державний університет
Адреса університету: м.Маріуполь, пр.Будівельників, 129
E-mail: mggu_kafedra_kid@mail.ru
Сайт: <http://mdgu-kid.at.ua>

Навчальний контент

Змістовний модуль 1. Концептуальні основи вивчення української культури

Вступ

Навчальний курс «Історія української культури» передбачає вивчення процесів розвитку вітчизняної культури. При вивченні дисципліни студенти мають отримати уявлення про безперервність культурного розвитку на українських землях, про його закономірності і вплив на формування цивілізованого суспільства та людську особистість, а також усвідомити місце української культури у світовому культурному процесі. Нехтування законами культури, їхнє штучне або насильницьке переривання призводять до нищення не лише окремої особистості, а й до кризових явищ суспільства в цілому.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні знати:

- предмет і метод історії вітчизняної культури;
- етапи розвитку української культури та основні їх ознаки;
- основні поняття і термінологію;
- зміст літературних, образотворчих, архітектурних напрямів;
- традиції освіти та книгодрукування в Україні;
- діяльність видатних діячів вітчизняної культури.

Уміти:

- використовувати отримані знання для аналізу тих чи інших явищ культури; розрізняти твори мистецтва та літератури за епохами і напрямками; самостійно робити правильні прогнози у сфері культурного розвитку України ;
- поділяти культурні явища на головні та другорядні.

Зміст курсу:

Навчальна дисципліна «Історія української культури» складається з 3-х змістовних теоретичних модулів, які містять у собі вісім тем, викладених у проблемно-хронологічному порядку. Практична частина представлена шістьма темами практичних занять.

Загальним завданням курсу є:

- сприяння всебічному розвитку студентів як особистостей;
- підготовка фахівців з високою естетичною культурою та високими моральними якостями;
- ознайомлення студентів з духовними надбаннями українського народу у процесі його розвитку і зв'язках з іншими народами.

Тема. Національна культура у світовій культурологічній парадигмі. Українській культурогенез.

Культура як термін, як поняття, походить від лат. culture – обробіток, освіта, розвиток. Це надзвичайно багатозначне і різнопланове поняття.

У широкому розумінні культура - це все, що створено людиною, людським суспільством, фізичною і розумовою працею на благо людини. У більш вузькому значенні – це ідейний і моральний стан суспільства, що визначається матеріальними умовами його життя (хоч і не завжди) і виявляється у його побуті, ідеології, освіті, свідомості, досягненнях науки, мистецтва, літератури, в фізичному та моральному вихованні.

У сучасній культурі домінуючими стають процеси загальної інтеграції. В інтелектуальній діяльності людства це виявляється у взаємодії донедавна далеких одна від однієї наук і виникненні на їхньому перетині нових: біохімії, генної інженерії, біофізики тощо. Історія культури є також інтегративною сферою знання, народженою в полілозі філософії, історії, психології, мовознавства, етнографії, археології, релігієзнавства, соціології культури, мистецтвознавства. Базисом історико-культурних знань, його джерелом виступають окремі науки про культуру, в межах яких досліджують певні феномени культури. Історія культури належить до соціогуманітарних наук, однак активно використовує методи природничих наук. Це співіснування, взаємовплив, взаємопроникнення різноманітних типів знання сприяють створенню цілісної моделі світобудови. Специфіка історії культури саме в її інтегративному характері, в орієнтації на буття та діяльність людини й суспільства як цілісних феноменів.

Історія культури визначає найбільш загальні закономірності формування й функціонування культури. Вона є системою знань про сутність, закономірності існування та розвитку, людське значення та способи пізнання культури. Вона претендує на вищорівня культури в усій повноті її виявлення. Пізнання сутності культури і виявлення законів та механізмів функціонування конкретних форм і сторін культури є важливим завданням теорії культури. Опис процесу змін цілісної культури є її історією.

Вітчизняна історія культури вивчає, по суті, те саме, що й комплекс антропологічних дисциплін, який сформувався на Заході. Поліфонічність культури в її дійсності вплинула на існування різних версій її історії, таких як семіотична (Ю. Лотман), літературознавча (Д. Лихачов, С. Аверинцев, А. Макаров), діалогічна (В. Біблер), історична (О. Гуревич, М. Попович) та ін.

Особливою рисою історії культури є її орієнтація на виявлення смислової цінності будь-яких явищ культури, реалізацію в них творчого духу людини. Вона відкриває через культуру драму і трагедію буття людини, його духовну безкінечність і високий зміст. Як система смислів з відповідною внутрішньою логікою культура пізнається шляхом раціональної реконструкції культурно-історичного процесу. Водночас культура звернена

до людської суб'єктивності, тому потребує цілісної інтуїтивно-сміслової причетності. Метою історико-культурного дослідження має бути саме розуміння культури.

Серед основних завдань історії культури можна виділити такі:

- аналіз культури як системи культурних феноменів;
- виявлення ментального змісту культури;
- дослідження типології культур;
- розв'язання проблем соціокультурної динаміки;
- вивчення культурних кодів та комунікацій.

Історія культури — порівняно молода наука. Оформлення її як специфічної сфери гуманітарного знання сягає Нового часу і пов'язане з філософськими концепціями історії Дж. Віко, І. Гердера і Г. Регеля. Більшість культурологів, зокрема В. Розін, сходяться на тому, що в розвитку історії культури можна виділити кілька основних теоретичних концепцій або парадигм як більш-менш відрефлексованих теоретичних і методичних положень, на які спираються спеціальні дослідження.

Формуванню еволюціоністської парадигми передували емпіричні етнографічні дослідження культури, які будувалися на порівняльному аналізі багатьох культур і на природничо-науковій концепції розвитку (специфіка попереднього стану культури розглядається як причина появи наступної). Англійський антрополог Е. Тайлор («Первісна культура») трактував прогрес культури як удосконалення релігійних вірувань і культів, появу нових знарядь праці, видів творчості. Концепція німецького філософа О. Шпенглера базується на визначенні культури як організму, що має внутрішню єдність, відокремленого від інших організмів, існування якого визначається певним життєвим циклом: нації народжуються, дорослішають і вмирають. Російський історик Л. Гумільов вважає культуру як таку, що розвивається за загальними законами біосфери.

Парадигма аналізу культурної свідомості передбачає розуміння культур як сутнісних феноменів, існування яких задається системою категорій культурної свідомості, таких як простір, час, життя, смерть, кохання тощо. Цей підхід до розуміння культурних процесів прочитується в дослідженнях росіян О. Гуревича, С. Аверинцева, Г. Гачева, українців А. Макарова, С. Кримського, М. Поповича. Він лежить в основі моделі історико-культурного процесу, викладеної в пропонованому посібнику.

Психологічна парадигма виявляє себе в трактуванні культурних феноменів як психологічних характеристик. Австрійський психоневролог З. Фрейд розглядав культуру як спосіб приборкання людської агресивності й деструктивності, пов'язаної з дією природного потягу до задоволення; механізмом тут є сублимація як переключення частки статевої енергії на культуротворчість.

Швейцарський психолог і культуролог К. Юнг («Архе-тип і символ») увів у науку поняття колективного несвідомого як загальнолюдського

досвіду пам'яті про, людське минуле, що є фундаментом формування психіки; колективне несвідоме зберігається у вигляді символічних форм — архетипів. Німецький філософ і психолог Е. Фромм («Втеча від свободи», «Анатомія людської деструктивності», «Мати чи бути») здійснив спробу із соціально-психологічного погляду інтерпретувати динаміку всієї історії людства, яка змінюється саме під впливом соціального середовища. Для російських культурологів М. Бахтіна і В. Біблера культура постає як діалог одного суб'єкта з іншим, однієї культурної свідомості з іншою.

Функціоналістська парадигма розглядає явища культури функціонально як системи і структури. Англійський антрополог Б. Малкновський стверджував, що соціальні інститути слід досліджувати лише в контексті культури як цілісного утворення. Американець Т. Пар-сонс розглядав взаємодію і взаємозв'язок функціональних елементів культури як умову забезпечення розвитку й підтримання всієї системи,

Структурно-антропологічна парадигма історії культури виникла на шляху поширення методів сучасного мовознавства та семіотики. Для її представників культура являє собою символічну систему. Французький антрополог К. Леві-Строс («Міфологіка») розробив структуральний метод на основі структурної лінгвістики для дослідження формальних структур людської ментальності, вбачаючи в культурній специфіці певну сукупність кодів. Естонський вчений К.Лотіан («Структура художнього тексту») застосовував методи вивчення мови для дослідження творів мистецтва як знакових систем.

Соціологічна парадигма (або парадигма розуміючої соціології) ставить у центр вивчення культури аналіз суб'єктивних її смислів. Німецький соціолог й історик М. Вебер («Протестантська етика і дух капіталізму») концентрував увагу на впливі різноманітних ідей, зокрема релігійних, на формування певного типу цивілізації, її картини світу, системи цінностей і норм.

Українська історико-культурна думка має свою славу історію. Вітчизняна класична література завжди була уважною до універсалій буття свого народу, сприяючи формуванню національної свідомості. Твори Тараса Шевченка, Івана Котляревського, Івана Франка, Лесі Українки відкривають нам глибину проникнення в українську душу. Важливим виявом національного самопізнання стало дослідження М. Костомарова «Закон Божий, або Книга буття українського народу», нарис І. Нечуя-Левицького «Світогляд українського народу». Наукове вивчення проблеми українських культурних універсалій активізували вчені-українознавці — Ф. Вовк, В. Гнатюк, Ф. Колесса, М. Возняк, С. Томашівський. Вони гуртувалися навколо Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові, очолюваного М. Грушевським. Заглибленням у світоглядні цінності української культури стали розвідки Я. Яреми «Українська духовність в її культурно-історичних виявах», І. Мірчука «Головні риси українського світогляду в українській

культури», Д. Донцова «Дух нашої давнини», О. Кульчицького «Світовідчування українця», М. Шлемкевича «Душа і пісня», Є. Маланюка «Нариси з історії нашої культури», І. Огієнка «Українська культура», їхні традиції продовжують розвивати сучасні українські історики культури М. Попович, С. Кримський, В. Скуратівський, А. Макаров, О. Забужко, які включають українську традицію у світовий загальнокультурний простір, віднаходячи в цьому діалозі неповторну значущість вітчизняної духовності.

На початку ХХІ століття можна говорити про історико-культурний підхід як такий, що визначає контекст сучасних принципів організації змісту навчання. Це виявляється не стільки в загальній гуманізації процесу навчання, а, перш за все, в урахуванні єдності онтогенетичних та філогенетичних процесів. Відповідно, система навчання має стати відтворенням ситуації зростання особистості в культурі і, разом з культурою, повторенням процесу культурогенезу на індивідуальному рівні. Так досягається максимальна відповідність змісту

навчання психофізіологічним особливостям певного віку людини. Про результативність подібного підходу свідчить позитивний досвід так званої «школи діалогу культур» В. Біблера.

Основною категорією історії культури є поняття культура. Визначення культури досить різнопланові: від простого протиставлення культури природі до дефініції культури як історично визначеного рівня розвитку суспільства і людини або як сукупності матеріальних і духовних надбань людства. Культура трактується і як спосіб духовного освоєння дійсності на основі системи виявлених цінностей, і як розгортання творчої діяльності людини, спрямованої на пошук змісту буття. Нараховується більше як 200 науково обґрунтованих дефініцій поняття культура.

Культуру можна визначити як історично і соціальне зумовлене, об'єктивоване в продуктах людської діяльності (артефактах) ставлення людини до природи, суспільства, до самої себе. Кожний національний чи історичний тип культури є неповторним світом, вибудованим певним сприйняттям людини дійсності і самої себе. Картина, книга, храм, симфонія як витвори культури відкриваються нам особливим світом невідомих, своєрідних людських почуттів, думок, цінностей.

Ставлення людини до оточення визначають цінності, які об'єднують предмети і явища дійсності з людиною та її буттям. Те, що позбавлене цінності, перестає бути значущим для людини, оскільки в цінностях криється зміст людського буття. Вони можуть усвідомлюватися людиною на раціональному рівні, або ховатись у темних глибинах несвідомого. Цінності, що стають значимими для певної групи людей, об'єднують їх подібними переживаннями й поглядами, утворюючи цим простір культури. Вибудований із цінностей світ перетворюється для людини на Дім людського (сислового) буття (М. Бубер). Тому культуру (за О. Радугіним) можна визначати як універсальний спосіб творчої самореалізації людини через

намагання утвердити смисл людського життя в його співвіднесеності зі смислом існуючого. Смисловий світ культури зберігається і передається нащадкам як значущі принципи світобачення і способи буття людей.

Таке розуміння культури позбавляє від спроби охопити всю культуру, в усіх її виявах, що, безперечно, неможливо. Однак можливо виявити домінуючі смисли культури, навколо яких розгортається її простір. Такі домінанти творять цілісність культурного світу, визначаючи спільні й пріоритетні способи розуміння й переживання дійсності. Домінуючий образ світу і домінуюче уявлення про людину в цьому світі організують своєрідну систему координат, щодо яких формуються в певній культурі погляди на життя і смерть, кохання і ненависть, добро і зло.

Кожна культура творить свій світ як неповторний, однак і як незамкнений на собі. Кожна культура є (за В. Біблером) своєрідним Дволиким Янусом, обличчя якого настільки ж напружено звернене до інших культур, до свого буття в інших світах, наскільки і всередині себе в намаганні змінити й доповнити своє власне буття. Діалог культур уможлиблюється тим, що всі культури мають спільну основу для свого будівництва — універсальні людські цінності.

Буття культури реалізується як на рівні високому, елітарному, так і на рівні низькому, побутовому. Тобто культура людства виявляє себе в єдності та різноманітності. Культура виступає також як механізм вироблення, закріплення і трансляції цінностей, як баланс поєднання постійної модернізації з високим ступенем наслідування.

Важливою категорією історії культури є категорія космос в його протиставленні хаосу. Зміст цього поняття багатозначний, поліфункціональний. Це протилежність усьому беззмістовному й безформному у світі та людині. Це універсальний принцип, який організує його міру і зміст. Народження космосу з хаосу виявлення хаосу на тлі космосу, повернення хаосу як стану і нове відродження космосу в поліфонії буття, власне, і становить зміст культурного процесу. Тому основну ідею культури можна сформулювати як творення космосу і подолання хаосу в бутті. Відповідно, якщо культурологія досліджує процеси подолання глобальної суперечності між цими двома станами світу, її можна визначити як вчення про космос культури. Культуру поділяють на матеріальну і духовну, проте межі між ними часто умовні, штучні, рухливі.

Матеріальна культура - це сукупність засобів виробництва і матеріальних благ, що створюються людською працею на кожному етапі суспільного розвитку.

Духовна культура (духовність) пов'язана зі словом «дух» — філософським поняттям, що означає нематеріальний початок, на відміну від матеріальних засад світоіснування і його уявлень.

Духовну культуру поділяють на дві сфери:
- духовні якості людини і діяльність щодо їх реалізації

- духовні цінності, які існують відносно самостійно (у вигляді наукових теорій, творів мистецтва, норм права тощо). Особлива роль духовної культури полягає в тому, що вона пробуджує в людині особистість. До структурних елементів духовної культури традиційно відносять елементи: інтелектуальні (наука, освіта); естетичні (мистецтво, література); етичні (мораль); соціальні (мова, побут, звичаї, право, політика); релігійні.

Таким чином, якщо говорити про взаємозв'язок матеріальної і духовної культур, то необхідно розрізнити їх особливі ролі:

- матеріальне є фундаментом суспільства і відіграє основну роль;
- духовне - пробуджує в людині особистість, відіграє головну роль, тобто підносить саму людину та її роль у світі до найвищих цілей і завдань.

Типи культур:

- світова культура.
- національна.
- домінуюча.
- субкультура.
- контркультура.

Форми культур:

- постфігуративна (традиційна, народна).
- елітарна (класична).
- модерністська культура.

Основні функції культури:

- людинотворча (культура – це, свого роду, дзеркало, де людина бачить себе такою, якою вона повинна стати, і такою, якою вона була і є);
- інформаційна (у цій функції культура пов'язує покоління, збагачуючи кожне наступне досвідом попередніх);
- регулятивна (культура створює і відтворює сукупність норм і правил поведінки, головна мета яких - організація спільного життя).

Культура є результатом внутрішнього розвитку і самовдосконалення людини. Людина є суб'єктом культури, її творцем. Але людина є також і об'єктом культури, оскільки вона формує себе в процесі своєї діяльності. Її людські якості є результатом засвоєння нею культурних цінностей суспільства, його традицій. Тому культура є мірою людського в людині, характеризує розвиток людини як суспільної історії. Як писав російський поет Микола Заболоцький (1903-1958 рр.):

Два мира есть у человека:

Один, который нас творил,

Другой, который мы от века

Творим по мере наших сил.

Таким чином, зрозуміти сутність культури можна лише через призму діяльності людини, народів, що населяють планету. Культура не існує поза людини.

Становлення первісного суспільства та початкові стадії зародження і розвитку культури в епоху палеоліту. Первісна культура – одна з найважливіших і найцікавіших тем курсу. Вона започаткувала ту гаму граней матеріальної і духовної культури, які в наступні епохи лише шліфувалися й поглиблювалися цивілізацією.

Першою формою людського співіснування було первісне суспільство, яке було найбільш тривалим в історії людства. Всю цю історію археологи поділили на три віки:

Кам'яний	бронзовий	Залізний
2 млн. - IV тис. р. до н.е.	II - початок I тис. до н.е.	з I тис. до н.е.

- палеоліт (примітивні знаряддя праці - дротики, рогатини);
- мезоліт (лук і стріли, розвивається рибальство);
- неоліт;
- енеоліт (знаряддя з міді).

Починається приручення тварин. Перша із тварин, яку було приручено – це собака (у пізньому палеоліті – 15-10 тис. р. до н.е.).

Щодо часу появи найдавніших людей на території сучасної України, то спочатку історична наука стверджувала, що це сталося в період раннього палеоліту – 300-200 тис. років до н.е. Підтвердженням цьому є матеріали палеолітичної стоянки, яка існувала 200 тис. років тому поблизу с. Лука-Врублівецька (Кам'янець-Подільського району Хмельницької обл.). Але нещодавно українські археологи в одній із експедицій на Закарпатті знайшли кам'яні знаряддя праці, виготовлені людиною, що датуються значно раніше – мільйон років тому. Це на сьогодні найстаріша пам'ятка в Європі періоду палеоліту.

Отже, можна зробити висновок, що територія України була заселена першими людьми ще в праісторичну добу. Як свідчить археологія, антропогенез в Україні відбувався, напевно, відповідно до тих самих стадій розвитку людини, що і в інших регіонах Землі, тобто на зміну архантропу (пітекантроп – "людина прямоходяча" близько 2 млн. р. т.) прийшла людина типу палеоантропу (неандерталець близько 150-100 тис. р. тому). А близько 40 тис. р. тому з'явилася людина сучасного фізичного типу – «людина розумна», яку назвали кроманьйонцем.

Початковою формою організації суспільства при палеоліті було так зване «первісне стадо», або «праобщина». Це був довгий період виділення людини із тваринного світу. Людина поступово накопичує навички виготовлення та застосування знарядь праці (ручні рубила з кременю, різноманітні скребла, палки-копачки, гостроконечники та ін.). Людина цієї доби володіла вогнем.

Поступово і повільно з'являється і розвивається мова, яка стає найважливішим чинником культурної еволюції людства. Поява й розвиток мови сприяли не лише обміну інформацією, а й її збереженню і накопиченню, що прискорило інтелектуальний розвиток суспільства.

Духовне піднесення палеолітичної людини позначалося на її мистецтві. Знаменитий археолог Едуард Лартъє в 1836 р. знайшов у гроті Ла Мадлен (Франція) зображення мамонта на куску мамонтової кістки.

В Україні перші зразки мистецтва періоду палеоліту знайдені на Молодове I (Чернівецька обл.) і Пронятин (Тернопільська обл.) На мамонтовій лопатці з Молодового в центрі зображено тварину, а по боках - різні прямі і криві лінії.

Серед зображень на стінах печер палеолітична людина залишила малюнки коней, диких биків, носорога, бізона, лева, ведмедя, мамонта. Крім малюнків знайдені також кістяні статуетки жінки, «палеолітичні Венери». Такі фігурки були пов'язані з культом Матері й близьким до нього культом родючості. Деякі дослідники вважають, що протягом довгого часу первісні люди не розуміли причинного зв'язку між статевими стосунками і народженням дитини. Тому появу новонародженого на світ сприймали, як прояв вищої сили. А той факт, що ця сила діяла саме через жінку, надавав останнім перевагу у суспільстві, як істотам, що контактують із вищим, невідомим світом.

Для того, щоб картина духовності палеолітичної людності була повнішою, слід сказати про зародження музичної культури. На думку вітчизняних і зарубіжних дослідників, у добу палеоліту почали з'являтися перші музичні інструменти. Так, наприклад, на палеолітичній стоянці Придністров'я знайдено чотири флейти. За свідченням дослідника Мезинської стоянки (Чернігівщина) С.Бібікова, частину кісток мамонта використовували як перші ударні інструменти (гомілка, лопатка, тазова кістка, нижня щелепа тощо).

Слід зазначити ще одну особливість первісного мистецтва – орнамент. Ще в XIX ст. на Мезинській стоянці були знайдені вироби, прикрашені геометричним орнаментом. Геометричний орнамент – головний елемент Мезинського мистецтва. Таким чином, можна зробити висновок, що культура людності в палеолітичну добу зароджувалася у період пізнього палеоліту.

Людність епохи мезоліту, неоліту – значною мірою зберегла духовні здобутки попередньої епохи і розвинула культуру далі.

Приблизно до 12 тис. років до н.е. палеоліт в Україні переходить в епоху мезоліту. Найсуттєвішими здобутками епохи мезоліту було винайдення луку і стріли, що поліпшило якість полювання та дало змогу створювати запаси їжі. Мисливство стало провідною галуззю господарства.

Крім того, був зроблений крок до скотарства. Людина приручила собаку, свиню, вівцю, козу, корову, про що свідчать археологічні матеріали,

знайдені на стоянках: Журавська (Чернігів), Кирилівська (у Києві), Гребеники (на Одещині), Фатьма-Коба і Мурзак-Коба (в Криму).

На думку вітчизняних і зарубіжних істориків, у мезоліті відбуваються суттєві зміни і в суспільній організації людей, яка набула вищої форми цієї організації – племінної. З появою племен – завершується тривалий процес формування родоплемінного ладу, що ґрунтувався на общинній власності на засоби виробництва і зрівняльному розподілі продуктів серед членів роду племені. Тому його й називають первісним або докласовим суспільством. Велике значення для розвитку продуктивних сил первісного суспільства мало зародження землеробства і тваринництва, що сприяло виникненню суспільного поділу праці.

Перший великий суспільний поділ праці – виділення пастуших племен значно підвищило продуктивність праці і створило можливість для виробництва додаткового продукту й розвитку обміну.

Другий великий суспільний поділ праці – виділення ремесла, сприяв подальшому вдосконаленню та підвищенню її продуктивності. Почали використовувати індивідуальну працю, на основі якої поступово виникли приватна власність і приватне господарство і як результат – майнова нерівність і експлуатація.

Утвердження родоплемінного ладу сприяло розвитку не лише матеріальної культури, а й духовного життя первісної людини.

Мислення і звукова мова зробили значний внесок у становленні людини. Починають формуватися мовні системи, які мало чим відрізнялись від існуючих нині. Згодом з перетворенням мов племен на мови народностей та розкладом первісного суспільства почали складатися мовні сім'ї. Уже наприкінці первісного суспільства існували найбільші мовні сім'ї, а саме:

- семіто-хамітська сім'я – у Північній та Східній Африці, Передній Азії;
- мовна сім'я банту – у Центральній, а згодом і Південній Африці;
- китайсько-тибетська – у Східній Азії;
- алтайська мовна сім'я – у Центральній Азії;
- мовні уральські сім'ї – у Південно-Західному Сибіру;

між Балтійським морем і Середньою Азією виникла найбільша у світі індоєвропейська мовна сім'я, до якої належать – слов'янські, балтійські, германські, кельтські, романські, іранські, індо-африканські, а також вірменська, грецька й албанська мови.

Що стосується мистецтва родоплемінної общини, то, як свідчать археологічні пам'ятки – це кругла скульптура і рельєф. Наскельні малюнки зображають тварин і людей, мисливські та військові сцени, релігійні сюжети.

Зароджується пісенне, танцювальне й інструментальне мистецтво. Одним з найдавніших видів мистецтва були танці. Первісні люди танцювали колективно, дуже образно відтворюючи сцени полювання, рибальства, воєнних дій та ін. З розвитком мови і мислення починає зароджуватися

народна творчість у формі переказів, казок, оповідань про походження людини, світу, про явища природи. У первісних людей формується також деякі практичні знання з медицини, фармакології, токсикології, які давали можливість лікувати.

Крім того, первісні люди закладають елементи лічби, вимірювання відстані, обліку часу. Так спочатку було 3-5 позначень числових понять. Великі відстані вимірювали днями шляху, менші – польотом стріли або списа, ще менші – довжиною частин тіла: ступні, ліктя, пальця, і т.п. Отже бачимо нерозривність процесу формування матеріальної і духовної культури первісного суспільства, зародженням релігії.

Релігійні погляди людства почали виникати вже на відносно зрілому етапі його розвитку, коли людина набула здатність до абстрактного мислення. Творчі здібності знайшли вихід у таких ранніх формах релігії як тотемізм, фетишизм, анімізм і магія.

Тотемізм – це віра в існуванні тісного зв'язку між людиною або якоюсь родовою групою та її тотемом – певним видом тварин, інколи рослин. Рід носив ім'я свого тотема, і члени роду вірили, що походять від спільних з ним предків, мають з ним кровну спорідненість. Тотемові не поклонялися, його вважали «батьком», «старшим братом», який допомагає людям цього роду. Люди повинні свій тотем оберігати.

Фетишизм це віра в надприродні можливості неживих предметів, які, нібито, здатні допомагати людині. Фетишем могли бути камінь, дерево, окремі знаряддя праці, спільно виготовлений культовий предмет (талісман).

Магія – це віра в здатність людини особливим чином впливати на інших людей, тварин, явища природи. В залежності від призначення магія поділялася на кілька видів: виробничу, шкідливу, охоронну, воєнну, лікувальну, любовну.

Анімізм – віра в існування надприродних істот, що містяться в будь-яких тілах (душах), або діють самостійно (духи). Первісні люди були переконані, що вони складаються з двох частин – тіла і душі, яка перебуває в усіх частинах тіла, а також, що душа має здатність покидати тіло, наприклад під час сну (саме тому був звичай не будити сплячу людину).

Анімістичні уявлення живлять віру у життя після смерті. З анімізмом пов'язані обряди поховання небіжчиків: врятувати душу померлого й влаштувати її у «тому» світі, або ж запобігти помсти чи зазіхань на «цей» світ тих, хто його покинув. Небіжчику клали «необхідні» речі, їжу, а пізніше – вбитих рабів, дружину, тварин.

Щоб запобігти будь-яким спробам померлого покидати домовину, крім «здобрення» небіжчика, вживали й інших заходів. Часто тіло зв'язували, або сповивали. Інколи здійснювали «повторне вбивство», про що свідчать пробиті черепи, проткнуті списами тулуби.

Душі померлих поділяли на декілька груп. Найбільшу небезпеку становили душі небіжчиків, які вмерли щойно. Їх гніву можна було

запобігти, лише задобривши дарунками або обрядами. Згодом небіжчики «звикали» до свого нового «життя» і вже не прагнули повернутися назад.

Були й інші форми піклування про небіжчиків. Так, у папуасів і до наших часів зберігся звичай з'їсти мозок померлого, щоб після смерті обидві душі могли зустрітися.

Провідну роль в організації суспільства відігравали різноманітні табу. Табу – слово полінезійського походження - система заборон на виконання певних дій, використання деяких предметів вимова вголос деяких слів тощо. Ця заборона не мала логічного пояснення і сприймалася усіма членами спільноти як те, що не потребує раціонального тлумачення. Недотримання табу суворо каралося.

Системи табу в різних народів досить складні, але головними з них слід вважати дві заборони:

1. Одне з перших, найбільш давніх табу стосується інцесту. Суть цього табу полягає в тому, що членам спільноти не дозволялося вступати в шлюбні стосунки з близькими родичами.
2. Другим важливим табу стала заборона канібалізму (людожерства). До застосування у сучасного людства табу можна віднести заборону на вживання певного виду їжі чи напоїв, носіння одяжі, вживання чи не вживання окремих слів та ін.

Слід зазначити, що й у сучасному суспільстві табу відіграють важливу роль, адже на них спирається мораль, право, всі стосунки між людьми в межах великих чи малих соціумів.

Найбільшого розвитку матеріальна і духовна культура в умовах первісного ладу досягла в період неоліту. Саме в цей час поліпшилась техніка виготовлення знарядь праці з каменю.

Найефективнішим знаряддям праці для неоліту була сокира. Однією з найвизначніших рис неоліту, притаманною всім культурам, було виробництво керамічного посуду. Кераміка стала новим штучним продуктом для виготовлення знарядь праці.

Новим видом господарства стало прядіння. Воно спонукало до винайдення першого колеса – прясла, що слугувало за маховичок і важок для веретена. Разом із прядінням виникло і ткацтво, внаслідок чого було створено ще один штучний продукт – тканину. З появою ткацтва в Північному Причорномор'ї з'явився й перший ткацький верстат.

Значно розвинувся в неоліт і наземний транспорт. Човни із стовбурів дерев стали звичайним явищем. Так, на території України – на Південному Бузі та на Осколі виявлено два човни цього часу. Як наземний транспорт використовували сані, волокуші, в які можливо запрягали биків.

Найважливішою рисою неоліту вважають утвердження різних галузей відтворюючого господарства. Йдеться про поширення землеробства й тваринництва. Ці два величезних досягнення первісної економіки часто називають «неолітичною революцією». В духовній культурі це проявилось в

поширенні уявлень, пов'язаних з культом тваринної та людської народжуваності. Таким символом родючості були статуетки жінок і тварин (Трипільська культура, Кам'яна могила та ін.).

Однак слід зазначити, що відтворююче господарство існувало лише в південних та частині західних племен України і відіграло допоміжну роль. Пояснюється це нерівномірністю розвитку різних культур та локальною своєрідністю їх на різних територіях.

Археологічні культури цієї епохи виявлено в Європі, Азії, на Близькому Сході. Найбільш ранні неолітичні культури Європи з'явилися в VI - V тис. до н.е. На Балканах це культури Старчево – Криш – Кереш, Боян у Подунав'ї, в Центральній Європі та Прикарпатті – Дунайська культура з лінійно-стрічковою керамікою.

Прискореними темпами неолітична культура розвивалася на Близькому Сході. Саме там виникли землеробство і скотарство. У V тис. до н.е. (ранній неоліт) на Близькому Сході почали виготовляти знаряддя праці з міді. На початку III тис. до н.е. у Дворіччі із цегли-сирцю будували не лише житло, а й громадські споруди, палаци, храми, зрошувальні системи. Крім того, було винайдено гончарний круг і колісний транспорт.

У V-VI тис. до н.е. землеробські племена розвиненого неоліту населяли також Єгипет. З'являється кераміка з чудовим кольоровим розписом. З міді зиробляються різноманітні знаряддя праці.

Європа в епоху неоліту розвивалася під впливом близького Сходу і Єгипту, звідки, певно, до Європи потрапило багато видів культурних рослин, ряд свійських тварин. Розвиток математичних знань зумовив появу перших лічильних пристроїв – спочатку в'язки соломи або купки каміння, потім шнурів з вузликами, чи нанизаними на них черепашками. Зародження географічних знань привело до створення перших карт, на яких позначався маршрут, нанесений на кору дерева або шкіру.

В образотворчому мистецтві неолітичних племен поширюється декоративний напрям, тобто прикрашення вжиткових речей (посуду, одягу, зброї) художнім розписом, вишивкою, різьбою. Наприклад кераміку, яку в ранньому неоліті нічим не прикрашали, в пізньому неоліті лісової смуги України почали оздоблювати орнаментом.

У V тис. до н.е. на південному сході Європи виникла велика культурно-історична область землеробсько-скотарських племен, яка простяглася до території сучасної України. Тут існувала землеробська культура із своєрідною керамікою, прикрашеною лінійно-стрічковим орнаментом, в силу чого ця культура одержала назву – культура лінійно-стрічкової кераміки. В основі господарства племен цієї культури лежало вирощування ячменю, пшениці, гороху, бобів, льону.

Близькою за типом господарства до культури лінійно-стрічкової кераміки була поширена в Україні трипільська культура, яка була відкрита ще наприкінці XIX ст. В. Хвойкою.

Сьогодні в межах України та Молдови відомі сотні трипільських поселень. Трипільські племена займали величезний простір Східної Європи від Слобідської України до Словаччини і Румунії, від Чернігівщини до Чорного моря і Балканського півострова.

Могутня трипільська культура мала широкі зв'язки з культурами Малої Азії, Східної Європи, Кавказу і особливо з найпоширенішою тоді Егейською, або Кріто-Мікенською, яка виникла близько 6 тис. років до н.е. в басейні Середземного моря.

Саме з часів неоліту бере свій початок міфологія. Яскравим її прикладом є міфи про священний шлюб, представлений, зокрема, широко відомими міфами про шлюби Зевса з богинями. Він обрав ці шлюби у вигляді змія, дракона, бика. В Україні ці сюжети втілені в трипільських жіночих статуетках (обвитих тілом змія, дракона). Ідея такого шлюбу збереглася до наших днів у фольклорі слов'ян та інших етнічних груп. Але найкраще її зафіксовано у священному шлюбі (непорочне зачаття) діви Марії на Благовіщення, яке вважається днем весняного рівнодення, та народження Ісуса Христа на Різдво в день зимового сонцестояння.

Отже, можемо зробити висновок, що матеріальна і духовна культура індоєвропейців і, в тому числі, предків українців, на землях України в епоху неоліту розвивалися відповідно до нової соціально-економічної ситуації, позначеної розвитком землеробства і звідси поступовим переходом племен до осілого способу життя. В цей час вперше з'явилися зразки усної народної творчості. Таким чином, культура неоліту стала вагомим періодом становлення східноєвропейської культури.

Активні економічні й соціальні процеси епохи розпаду первісного ладу сприяли подальшому розвитку культури, розширенню знань.

Розвиток землеробства потребував точного визначення початку польових робіт, а це сприяло проведенню роботи по упорядкуванню календаря та вдосконаленню системи астрономічних знань. Перші календарі були сидеричними (від лат. *sideris* – небесне тіло, зоря), тобто ґрунтувалися на зміні фаз Місяця. Саме з того часу в багатьох сучасних мовах (зокрема в українській, англійській) збереглися поняття «місяць» – небесне тіло і назва календарної одиниці.

Поряд із сидеричним календарем виникли сонячні. Сонячний календар на 11 діб довший від сидеричного, бо останній складався приблизно 29,5 діб. Потреба узгодження цих календарів стимулювала розвиток математичних знань. Створення укріплень і таких транспортних засобів, як віз, вітрильний корабель, сприяли розвитку не лише математики, а й механіки.

З початком виплавки рудних металів зародилися основи хімії і металознавства. Сухопутні і морські походи сприяли розвитку астрономії, географії і картографії.

На цей час припадає зародження правових знань, які невід'ємні від релігійних уявлень. Про це яскраво свідчить первісний суд, в якому

вирішальну роль відігравали не обставини справи, а «знамення згори». Щоб з'явилося знамення, звинуваченим пропонували поєдинок, або «божий суд» (ордалій – від лат. *ordalia* – суд), а саме: випробування клятвою, освяченою їжею, отрутою, зануренням у воду із зав'язаними руками і т.д. Вважали, що винний загине, а невинний залишиться живий і здоровий.

В умовах розпаду первісного ладу розвинулися нові форми мистецтва і з'являється монументальна кам'яна архітектура.

Відокремлення ремесла від землеробства супроводжувалося розквітом ужиткового мистецтва. Для потреб військово-племінної знаті створювали ювелірні вироби, коштовну зброю, посуд, одяг. Розквіт художньої обробки металу знайшов своє відображення у відомих скіфських й сарматських виробах.

Досить специфічною формою мистецтва в цю добу був героїчний епос, розквіту якого сприяли грабіжницькі і оборонні війни. Тут доречно згадати давньовавилонське сказання про легендарного Гильгамеша та епічний розділ П'ятикнижжя. Іліада, Одиссея, Едда, Ірландські саги, Рамаєна, Бедуїнські перекази - ці та інші класичні зразки епосу, що виникли в добу розпаду первісного ладу, донесли до нас згадки про тривалі війни, героїчні подвиги та ін.

В усну народну творчість почали проникати класові тенденції, а саме: заохочувані військово-племінною знаттю співці та оповідачі прославляли їх благородне походження, воєнні подвиги, заслуги, багатства.

Розпад первісного суспільства зумовив появу нових форм релігії, які відповідали новим умовам життя. З переходом до патріархату утвердився культ чоловічих предків-покровителів. Звідси значною мірою ведуть свій початок давньоєгипетський Осиріс вавилонський, грецький Діоніс, фінікійський Адоніс і, нарешті, Ісус Христос.

Значним здобутком духовної культури в добу розпаду первісного ладу був початок виділення професійної розумової праці. Причому, цей процес поділу розумової і фізичної праці схопив усю культурну сферу. Формується верства професіоналів з осіб, зайнятих організаційно-управлінською діяльністю, а саме, вожді, жерці, воєначальники, і згодом співаки, оповідачі, знахарі, знавці звичаїв, постановники театралізованих міфологічних вистав. Отже, виділення професійної розумової праці й утворення найдавнішої інтелігенції, як і інші види спеціалізації, значно сприяли розвиткові і збагаченню духовної культури первісного ладу.

Одним з найрельєфніших досягнень духовної культури первісного суспільства – було створення упорядкованої писемності. Це було досягнуто поступово, у міру перетворення піктографії – «перед писемності», що передавала пише загальний зміст повідомлення, на ідеографічне, або погографічне письмо, в якому точно фіксовані знаки означали окремі слова або, як у сучасних ребусах, повнозначні склади їх.

Таким було найдавніше письмо шумерів, єгиптян, китайців та ін. народів, назване ієрогліфічним. Пізніше з ідеографічного письма виникли розвинені складові й буквено-звукові «алфавітні» системи письма, які конвергентно поширилися по всьому світу в тому числі й в Україні. Ідеографія збереглася лише в Китаї.

Отже, можна зробити висновки:

1. Духовна культура в добу розпаду первісного ладу розвивалась адекватно тим економічним і соціальним процесам, які відбувалися у світі, в тому числі й в Україні, готуючи фундамент для подальших етапів розвитку людства і особливо в епоху ранньокласових суспільств.
2. Матеріальна і духовна культура людства, в тому числі й українська, зароджувалась і розвивалась із своїх першооснов, які сформувалися в первісному суспільстві і були планетарними.
3. Українська духовна культура з початку свого зародження стала складовою і невід'ємною частиною у світовій духовній культурі. Розвиваючись як своєрідна і неповторна, зазнаючи впливу інших культур (наприклад, культури Стародавнього Сходу і античної культури) і відповідно впливаючи на них, українська культура підійшла до нових часів свого розвитку з великими здобутками.

Змістовний модуль 2. Етапи формування та розвитку української культури.

Тема 1. Духовна культура стародавнього населення України. Міфологічна модель слов'янського світу.

Період раннього середньовіччя для Центральної і Східної Європи – це час формування великих слов'янських об'єднань; зародження й утворення слов'янських держав; формування слов'янських мов і національних культур.

Аналіз культурологічних, археологічних, історіографічних джерел, пам'яток історії та культури дає підстави зробити висновки, а саме: відбувається безперервна зміна численних поколінь, кожне з яких освоювало і користувалося усіма здобутками культур своїх попередників, і робило свій внесок у культурну спадщину.

Тільки в I тис. н.е. українські землі майже шість століть були ареною наступного руху різних народів, але як зазначає Н.Полонська-Василенко: «Хоч яка жажлива бувала навала, вона не винищувала всього населення. Не

було миті, коли б поривався зв'язок між ... носіями старої та нової культури ... від неолітичної трипільської культури до Української державності».

Отже, що собою представляє культура стародавніх слов'ян? Світ слов'янського фольклору надзвичайно різноманітний. Існує переконання, що тексти давніх священних слов'янських пісень, міфів загинули після прийняття християнства на Русі.

У вітчизняній історичній науці, навіть те, що залишилося – зокрема «Велесова книга», (можливо написана новгородськими жрицями не пізніше IX ст. і присвячена богу багатства і мудрості давніх слов'ян Велесу або Волосу), вважається багатьма вченими підробкою.

Історія книги загадкова. У 1919 р. під час громадянської війни, вона була знайдена офіцером білої армії Ф.Ізенбеком недалеко від станції Великий Бурлук біля Харкова у маєтку князів Куракіних. В 1924 р. в Брюсселі книга попала до рук письменника Ю.Миролюбова. 15 років він переписував і розшифровував давні записи, скопіював близько 75 % тексту. У 1943 р. в окупованому німцями Брюсселі після смерті Ізенбека пропав весь архів, у тому числі і оригінал «Велесової книги». Залишилися лише нотатки Ю.Миролюбова і фотографії однієї дощечки. Сьогодні окремі вчені схиляються до думки, що підробити, тобто зробити фальшивку Велесової книги неможливо. Вони вважають, що «Велесова книга» є унікальною пам'яткою, яка змальовує події міфічної та стародавньої історії слов'ян з кінця II тис. до н.е.-кінця I тис. н.е.

Починається «Велесова книга» закликом схилитися перед Триглавим богом: Сварогом, Перуном і Свентовітом (бог світла). Але тут слід зазначити, що у стародавніх слов'ян не було єдиного розуміння таємниці трійці.

Так у Києві в Трійцю включали Сварога, Дажбога і Стрибога (як бог вогню і як бог хаосу). У Новгороді Триглав розуміли по-іншому. В нього входили: Сварог, Перун і Велес (бог підземного царства, багатства, мудрості). Отже ми бачимо, що можливо у кожного племені були свої уявлення про богів.

Поступово формуються поняття про головних богів. Так на першому місці стояв Вседержитель (Род), він же батько природи і Владика світу, волею якого тримається доля всього і всіх. Далі йдуть: бог світла Сварог та його син, особливо шанований на Русі Дажбог. Особливо шановувався бог грому та блискавок Перун (син Сварога), бог війни. Дві сили йшли поруч з людиною – Білобог і Чорнобог, що уособлювали добро і зло. Великою пошаною користувалася Мати-Земля.

Основний пантеон супроводжувався низкою малих божеств: богиня водної стихії – Мокош, яка разом із своїми помічницями – Долею і Недолею прядуть нитку людської долі (як античні майри), богині життя і смерті – Жива і Марена (Мармара).

Поряд з віруванням в істот (богів) обожнювалися і сили природи: місяць, зірки, вітер. Особливо велика шана віддавалася деревам. Перше місце займав дуб – символ мудрості, ясен – присвячувався Перуну, клен і липа – символ подружжя, береза – символ чистоти. Мабуть, з цих часів веде відлік поетичне народне свято Зеленої неділі, коли практично кожен оселю прикрашають зеленню як символом чистоти, сили духу, єднання з природою. Священними вважали також птахів і тварин. Зокрема, зозуля – провісниця майбутнього; голуб – символ кохання; ластівка – як доля людини; сова – як символ смерті і тьми. З тварин священними були віл і кінь, а з комах – бджола і сонечко.

Сьогодні на думку сучасних лінгвістів та істориків Кирило-Костянтин (близько 827-869) і Мефодій (близько 815-885) були не творцями азбуки, а лише реформаторами вже існуючої азбуки, яка ґрунтувалася на грецькому алфавіті, що використовувався при написанні «Велесової книги».

Мають данні, що окрім грецької системи письма, слов'яни мали і свою, так звану вузликову писемність. Знаки її те записувалися, а передавалися за допомогою вузликів, зав'язаних на нитках, які замотувалися в книжки-клубки. Пам'ять про стародавнє вузликове письмо залишилась в мові і фольклорі.

Ми до сих пір зав'язуємо «вузлик на пам'ять», говоримо про нитку «розповіді», «хитросплетіння сюжету». Згадайте казку про Івана-царевича, який перш ніж відправитися у подорож, одержує від Баби-Яги клубок. Розмотуючи цей своєрідний давній путівник, він, можливо читав вузликові записи і таким чином дізнавався як дійти до певного місця.

Період письмової язичницької культури, більш за все, почався у слов'ян задовго до прийняття християнства. Казка про клубок Баби-Яги своїми коріннями йде з періоду матріархату. На думку відомого вченого-фольклориста В.Я.Проппа, Баба-Яга – це типова язичницька жриця, можливо і хранителька «бібліотеки клубків». Зберігалися вони в берестяних коробах (чи не звідси йде вираз «набрехати з три короба»), а при читанні нитки із вузликами ймовірно могли «намотувати на вуха», пристрій для читання.

Про існування вузликового письма є багато підтверджень. Так, зокрема вузликовим письмом «кіну» і «вам пум» користувалися давні інки та ірокези. Письмо «цзе-шін» було відоме в давньому Китаї. Фіни, угри, карели, з давніх часів жили поряд із слов'янами на північній території Росії, і мали вузликове письмо, про яке згадується в карело-фінському епосі «Калевала».

Крім того, знахідки із поховань язичницького періоду підтверджують наявність вузликового письма (складна конфігурація несиметрично зав'язаних вузликів, які нагадують ієрографічну писемність східних народів. Сліди ж вузликового письма можна знайти на стінах храму епохи «двоєвір'я», коли християнські святилища прикрашалися не лише ликами святих, але і орнаментальними візерунками.

Вузликоче письмо давніх слов'ян, мабуть, було дуже складним і тому досягне лише обраним – жерцям та вищій знаті, а звідси для інших воно стає священним письмом. З розповсюдженням християнства згасає давня культура слов'ян. Разом з жерцями-волхвами загинуло і тисячолітнє знання, «зав'язане вузликом письмом».

Таким чином стародавня слов'янська культура на українських землях формувалася протягом тривалого часу. Ця культура характеризується цілісністю й самобутністю. На її основі виникла культура Київської Русі.

Тема 2. Українська культура Середньовіччя і Ренесансу (IX-перша пол. XVII ст.).

Основою духовної культури була усна народна творчість, яка зародилася ще в давні віки. В історичних і обрядових піснях (весільних, похвальних), казках, заклинаннях, загадках, приказках, билинах та ін. – народ оспівував свою працю, боротьбу проти зовнішнього ворога, виливав свою тугу і радість.

Найбільш популярними героями билин були воїни-богатири: Ілля Муромець, Добриня Нікітич та Альоша Попович і селянин-орач Микула Селянинович. (Перекази про Кия, Щека, Хорива, Лібідь, княгиню Ольгу).

Неоціниме значення для розвитку давньоруської культури мала поява писемності, яка виникла на Русі не пізніше IX ст., тобто ще до запровадження християнства. У 860-861 р. Кирило-Костянтин знайшов у Херсоні Євангеліє та Псалтир, написані «руськими письменами». Після того на Русі згадується «Іванове» письмо, що включало у себе ряди, грамоти, про які згадується у договорі з греками 911 року. Ми не знаємо, яке це було «Іванове» письмо, але відомо, що існувало дві системи слов'янського письма, що використовувались на Русі-Україні: глаголиця і кирилиця.

Поява і розвиток писемності сприяли поширенню освіти на Русі. Перші школи виникають в XI ст.: Володимир заклав школу «для дітей вищої чади» при Десятинній церкві, а Ярослав – у Новгороді для «старостів та попівських дітей». Учителями були священники і дяки. Основою вищої науки була грецька мова. Крім грецької мови знали латинську, німецьку. Володимир Мономах писав про свого батька Всеволода, що він хоч нікуди не подорожував, проте навчився дома п'ятьох чужих мов.

З розвитком освіти великого значення набувала книжка. Найдавніші книжки писалися на тонкій шкірі – пергаменті. Спершу вживали пергамент з осяччої шкіри (особливо тонким і білим, привезеним з Греції та Азії), а потім навчилися виробляти пергамент з телячої шкіри (папір – поширився лише з XIV-XV ст.). Чорнило виробляли самі писарі з дубової або вільхової кори, вишневого клею, борщу, квасного меду та ін. Писали гусячим пером.

Найдавніші українські рукописи були написані так званим уставом. Це було письмо, що визначалося великою простотою. Пізніше устав перейшов у напівустав – письмо ломане, неправильне, з літерами над рядками. Ще

пізніше – устав і напівустав сплїталися в одну форму письма і так виник скоропис.

Писанням книг займалися фахівці - переписувачі (в основному священики чи ченці (монахи). У Печерському монастирі славився чернець Іларіон. Праця переписувача була дуже важка й стомлююча. В старих рукописах зустрічаються записи переписувачів: як «Радний заєць, як утече з сильця, - та і писець, коли скінчив останній рядок», або «О господи, поможи, о господи, поспіши, дрімота непоборна, в цїм рядку я помилився».

Як бачимо переписування було нелегким, а отже і книга цінилася дорого (так за молитовник потрібно було заплатити 8 гривень, тоді як за ціле село можна було заплатити 50 гривень). Дорогоцінну книгу дуже шанували. Власник записував на ній своє ім'я і погрожував прокльонами тому, хто наважився б книгу вкрасти. Ось такі грізні слова писались: «А хто б її узяв, хай буде проклятий, анафема».

Були вже в ті часи меценати письменства, що збирали перші бібліотеки (кн. Ярослав Мудрий – у церкві св. Софії). Волинський кн. Володимир Васильович сам переписував книги, опрацьовував у дорогоцінні оправки і розсилав у дарунок різним церквам та монастирям (кафедральній церкві у Перемишлі подарував переписане власноручно Євангеліє, оковане у срібло з дорогоцінним камінням).

Яка ж література була головною у Київській Русі. З того часу, як християнство стало державною релігією Київської Русі – виникає потреба ознайомити віруючих з Біблією, а також з історією християнства та його світоглядом. Таким чином, першою літературою на Русі була культова література (літературою релігійного характеру): Святе Письмо, Житіє святих, церковні статути, урочисті "слова" на церковні свята та інші. Вчені підрахували, що з кінця X до початку XII ст. на Русі знаходилося близько 85 тис. перекладених та оригінальних книг.

Специфіка релігійного змісту, трудність доступу до досягнень світової культури сприяло тому, що, в основному, першими руськими письменниками були священнослужителі це – київський митрополит Іларіон, митрополит Климент Смолятич, єпископи Кирило Туровський та Лука Жидята, ігумен Печерського монастиря Феодосій та інші.

Так митрополит Іларіон (творив в XI ст. за часів Ярослава Мудрого) – автор церковно-богословського твору «Слово про закон і благодать» (написаним між 1037-1050 рр.) – показав велич руського народу, руської землі, руської церкви. Автор акцентує увагу на вільному і самостійному виборі релігії кн. Володимиром. Він першим на Русі обґрунтовує ідею княжої влади як даної Богом, відстоює принцип прямого престолонаслідування.

У Київській Русі досить швидко виник свій жанр літератури – літописання, саме як жанр, а не історичні записи, який у такому вигляді не був відомий ні у Візантії, ні в Болгарії.

Літописи – це не лише історичні, але й видатні літературні твори, сказання, билини, народні перекази, посольські нотатки, легенди. На сьогодні збереглося 1500 літописних списків. Найвидатнішим історичним твором Київської Русі є «Повість минулих літ», написаним ченцем Києво-Печерським монахом Нестором у 1113 р. Нестор прийшов до монастиря 17-літнім юнаком. Був пострижений в ченці. Крім «Повісті», Нестор залишив нащадкам ще два видатних твори: «Сказання про Бориса і Гліба» та «Житіє Феодосія Печерського».

Цінною пам'яткою староукраїнського письменства є «Повчання Володимира Мономаха своїм дітям», написане на початку XII ст. Багатством художніх прийомів красномовства відзначаються твори єпископа Кирила Гуровського, який в своїх творах висловлюється за свободу волі людини, розуміючи її як свободу вибору між добром і злом.

Видатним філософом і літератором Стародавньої Русі був Даниїл Заточник (кінець XII-поч. XIII ст.) - в своїх творах він високо цінує розум і мудрість людини.

Справжнім шедевром древньоруської літератури є «Слово о полку Ігоревім», створене невідомим автором близько 1187 р. За своїм художнім рівнем цей твір не має аналогів у візантійській та європейській літературах.

Говорячи про культурні традиції українського народу не можна обійти увагою питання правової культури. Отже, яке ж право було в період Київської Русі? Найстарішими пам'ятками права є договори з греками: 907, 911, 945 та 971 рр. В договорах Олега згадується і давніший договір, треба гадати, Аскольда, 865 р., який не зберігся.

Аналіз документів свідчить, що руський закон показує добре опрацьоване законодавство, яке карає за злочин проти особи та її власності, а це значить, що в Україні-Русі законодавство існувало ще до «Руської Правди». Професор Чубатий робить цінне зауваження, що в давньоруському законі виявляється вища, ніж у німецькому, та й взагалі європейських середньовічних законах, культура права -берегове право. В чому суть цього права? Тоді, як у Західній Європі майно розбитого корабля належало власникові берега, куди кинули його хвилі, за українським (давньоруським) законом воно переходило під догляд держави, поки не з'явиться його законний власник. Але найкращим виявом правової діяльності стародавньої Русі є «Руська Правда» – ряд збірників з XI та XII ст.

Відомо дуже багато списків «Руської Правди» – близько 300, які відрізняються лише в деталях. «Руська Правда» показує становище жінки в тогочасному суспільстві. Саме «Руська Правда» дає приклади високого положення жінки. Жінки висилали своїх послів підписувати договори з греками, володіли маєтностями, містами, нарешті правління кн. Ольги протягом 20 років – все це свідчить про рівноправність жінок з чоловіками.

Далі бачимо – Анну Ярославну на престолі Франції, яка дивувала всіх своєю освіченістю, Єфросина Полоцька -влаштовувала школи, Єфросина

Чернігівська – вивчила філософію, риторичку і мала прекрасну освіту. Жінки-княгині брали участь в політиці: так, київське віче обирає в 1097 році вдову Всеволода для дипломатичних переговорів з Володимиром Мономахом; Святослав Всеволодович радиться лише з жінкою без бояр; вдова Романа, Ганна, 15 років вела складну політику, щоб зберегти Галицько-Волинське князівство для синів.

Таким чином, «Руська правда», за оцінками вчених, є «перлиною в історії руської культури» - вона допомагає уявити соціальний лад України-Русі і свідчить про стан її правосвідомості.

«Руська Правда» не втратила свого значення з розпадом Київської Русі. Вона відбилася на статуті, який діяв в Галичині та на Правобережній Україні.

Архітектурні пам'ятки можна поділити на 3 групи: - укріплення; - цивільні будови; - церкви.

Укріплення-городища зводили у вигляді земляних валів та ровів з дерев'яними частоколами. У валах влаштовували проїзди з брамами. В Києві за часів Ярослава було три брами: східні – Лядські; західні – пізніше названі Львівськими та народні – Золоті.

У Переяславі – теж три брами: Княжа; Єпископська; Кузнецька. У Новгород-Сіверському – 2 брами: Чернігівська та Курська. Ці брами являли собою складні будови. У Києві, наприклад, Золоті ворота були двоповерхові. Перший, властиво, й був брамою в землянім валі зі стінами, облицьованими цеглою. На другому поверсі був парапет, на якому стояла церква Благовіщення, вкрита золотими листами, що й дало назву брамі: на заборлах (забори, мури) ставили вежі (сторожові башті) для спостереження за околицями міста.

Від первісних дерев'яних будівель не збереглося слідів. Проте залишилися деякі рештки кам'яних будівель. Найстаршою археологічною пам'яткою в Києві є рештки фундаментів палацу, мабуть Ігоря та Ольги, (близько середини X ст.). Це була двоповерхова споруда зі стінами, збудованими з каменю та цегли. Палац прикрашали мармурові колони, мозаїка, фрески, позолота.

За Ярослава число мурованих будинків збільшується. Збудовано новий княжий палац, який назвали «великим» або «Ярославовим двором». Але Київ був не єдиним містом з пишними палатами: вони були в Чернігові, Переяславі, Білгороді. Угорський король, побачивши місто Володимир-Волинський, сказав: «Такого міста не бачив я і в німецьких краях» (1231р.).

Найдавніших пам'яток церковної архітектури не збереглося, тому що то була дерев'яна архітектура. Збереглася невелика частина мурованих храмів, але вони дійшли до нас у пошкодженому вигляді. Найстаріші муровані церкви Києва – Десятинна, Успіння Богородиці – були прикрашені фресками, мозаїкою, мармуром.

Другим величним храмом був собор Спаса в Чернігові. Це один із найкращих зразків в архітектурі XI ст. За Ярослава споруджено багато

пишних храмів. Серед них – перлина українського мистецтва, св. Софія. Стіни Софії були вкриті мозаїками, і фресками. Св. Софія збереглася до наших днів. Крім св. Софії, за Ярослава було збудовано: церкви св. Юрія та Ірини, Благовіщення над Золотою брамою.

Храми будували також в Чернігові, Каневі, Галичі, Холмі – по всіх більш-менш значних містах. Кожен князь, бажаючи залишити після себе пам'ять, будував церкви. Але були випадки, коли церкви будували не князі, а бояри або ченці – як Успенський собор Києво-Печерського монастиря. Більша частина церков XI -XIII ст. загинули.

Від загального київського типу церков відрізняється архітектура церков Західної України XIII ст. Головна відмінність полягає в матеріалі: в Західній Україні будували церкви переважно з великих кубів тесаного каменю. Застосування такого матеріалу давало можливість робити різьбу не лише всередині церкви, але й на зовнішніх стінах (церков Св. Пантелеймона в Галичі).

Мозаїка – мистецтво, характерне для розкішних будов X-XII ст. Техніка мозаїки була дуже складна: різнокольорові кубики скла або смальти вставляли в свіжорозведений цемент стіни відповідно до малюнку. Перші мозаїки з'явилися в Києві у Десятинній церкві, але від них майже нічого не залишилося. Найбільше мозаїки залишилося у Св. Софії.

Фрески – це малювання по ще вогкій стіні, причому спочатку накреслюють контур малюнку гострим керном (наконечником). У Св. Софії серед фресок бачимо різноманітні сюжети: сцени з Нового та Старого Заповітів, портретні зображення родини Ярослава, сцени розваг та полювання.

Отже, культурний розвиток Київської Русі створив родючий ґрунт, на якому пізніше постали різноманітні у своїх проявах і самобутні за характером культури українського, російського і білоруського народів.

І взагалі, середньовіччя в культурному розвитку Європи – це час формування європейської цивілізації, європейських держав і народів з їх національними традиціями, мовами, культурами. Подальший розвиток продуктивних сил, поява нових міст, досягнення в науці, літературі, мистецтві – це крок у розвиток світової культури.

Українська культурна епоха Відродження (кінець XV-початок XVII ст.) Основні особливості розвитку української культури наприкінці XV-початку XVII ст. визначалися надзвичайно складною політичною ситуацією на українських землях які зазнавали національного, соціального та політичного гніту мови й віри з боку Литовсько-Польських феодалів. Разом з тим українське суспільство XVI-XVII ст. характеризується формуванням національної самосвідомості, перетворенням українського народу в українську націю.

Освіта і культура України. Центрами освіти України були єпархії, монастирі при яких існували школи. Підручниками були церковні книги, вчителями – духовенство.

Вищу освіту після закінчення шкіл вихованці одержували в Європі. Багато хто з них відігравали провідну роль у культурному й національно-державному відродженні кінця XVI-початку XVII ст. Це Плетенецькі, Борецькі, Копистеньські, Зизанії, Саковичі, Беринди та ін., які народилися й виростили в умовах польського й католицького засилля в Західній Україні, вчилися в єзуїтських школах.

Українці в Краківському університеті не тільки вчилися, а й ставали професорами, це такі як професор Юрій Дрогобич (бл.1450-1494), Павло Русин (Рутенус) із Кросна (бл. 1470-1517). У XVI ст. на небосхилі вітчизняної культури зійшла яскрава зірка — Станіслав Оріховський (1513 - ?), письменник, мислитель, тонкий знавець класичної латині.

Значним виявом національно-культурного відродження в Україні стало заснування Острозького культурно-освітнього осередку (кінець XVI-початок XVII ст.). До його складу входила Острозька слов'яно-греко-латинська академія (бл. 1576) — перший навчально-науковий заклад на Сході Європи, що виник у добу поширення протестантських рухів, спрямованих проти католицизму. Сучасники називали її «храмом муз». Засновником академії був Костянтин Острозький (1526-1608).

У школі окрім мов викладали так звані «науки вільні» або сім мистецтв — граматику, діалектику, риторику, арифметику, геометрію, астрономію, музику. Ректором став відомий богослов, письменник і педагог Герасим Смотрицький.

Школа виховала таких відомих діячів України, як учений і письменник Мелетій Смотрицький, Захарій Копистеньський, Іов Борецький, гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний, Іов Княгинецький.

Провідну роль у тогочасному суспільстві відігравала церква. Вона була «духовним царством» для українців, що об'єднувало християн візантійсько-слов'янського обряду, особливо у зв'язку з процесами державотворення. Церква виступала на захист руської мови.

Ідеї Реформації та Відродження, що поклали початок просвітництву, значно поширюються в Україні, спрямовуються на національно-культурний поступ. Цьому сприяло виникнення церковних братств, які стали новими суспільними організаціями. Найстарішим в Україні було Львівське братство (1439), яке відстоювало права, мову, релігію українських міщан.

Мета братства: збереження і пропаганда української культури. З часом виникло ще кілька братств, у тому числі Успенське, при якому було засновано Львівську братську школу (1585). Її статут «Про правила і порядок науки виховання молоді в школах, встановлених Львівським Ставропігійським братством», був взірцем для інших шкіл. Усі учні мали

однакові права: «Багатий над убогим у школі нічим вищим не має бути — тільки самою наукою, тілом же всі рівні».

Першим ректором школи став Іов Борецький (?-1631) — відомий письменник, політичний діяч, один з видатних промовців свого часу. Учителями в школі працювали провідні вчені, письменники Стефан Кукіль (Зизаній), його брат Лаврентій, Кирило Ставровецький, Транквіліон, Іов Борецький, Арсеній.

У 1615 р. у Києві на Подолі виникли Богоявленське братство і при ньому школа. Її заснування пов'язано з ім'ям Галшки (Єлизавети) Гулевичівни — дружини мозирського маршалка Стефана Лозки. В організації братства і школи активну участь брали гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний, який записався до братства з усім Військом Запорозьким, Єлисей Плетенецький, Захарія Копистенський, Тарасій Земка та ін.

Певні зрушення у бік пом'якшення колоніального тиску на українську духовність стало затвердження польським королем Владиславом IV у 1632 р. «Статей для заспокоєння руського народу».

У 1631 р. у Києві виникла Лаврська школа. Її засновник — архімандрит Києво-Печерської лаври Петро Могила. У 1632 р. Лаврська школа була об'єднана з Братською і діяла під назвою Києво-братська колегія. Це єдина з усіх братських шкіл, що досягла ступеня вищої школи і за рівнем навчання не поступалася західноєвропейським університетам. Згодом на честь її засновника — видатного просвітителя і гуманіста Петра Могили — колегію почали називати Києво-Могилянською.

Кінець XVI-початок XVII ст. був періодом найбільшої інтенсивності ренесансних впливів у провідних жанрах літератури, мистецтва. Велася полеміка між православними і проунійними публіцистами у релігійній царині.

Справжніми пам'ятками української полемічної літератури з православ'я були твори Іпатія Потія, Герасима Смотрицького, Василя Суразького, Христофора Філарета, Стефана Зизанія, Мелетія Смотрицького.

Видатним українським письменником-мислителем тієї доби був Іван Вишенський (між 1545-1550 - помер після 1620), який був поборником слов'янської мови та її поширення. Зазначимо, що найважливішим набутком цього періоду стало створення писемної української, «руської» мови, мови літературної і наукової, що була ближчою до народної мови, ніж давня церковнослов'янська.

Архітектура та образотворче мистецтво. Архітектура і живопис у XV-XVI ст. продовжують традиції попередньої епохи. Проте з'являються і нові тенденції: будуються замки з каменю або цегли з замуrowаними вежами та бійницями. В кам'яних храмах присутні давньоруські архітектурно-будівельні традиції (Троїцька церква в Межиріччі, Богоявленська церква в Острозі).

На образотворче мистецтво мали великий вплив народні сюжети: про це яскраво свідчить розпис Онуфріївської церкви в с. Лаврові, Вірменського собору у Львові та ін.

Розвивається і портретний живопис. Відомі прижиттєвий портрет П. Могили, який увійшов до фрески «Моління» (церква Спаса на Берестові), портрет ігумена Василя Красовського в Кирилівській церкві, настінний портрет князя К. Острозького в Успенському соборі. У цивільному (не церковному) живопису переважала козацька тематика. Народній картині «Козак Мамай» в тисячах копій впродовж багатьох століть відводилося почесне місце майже в кожній українській хаті .

Література. Важлива роль у розвитку української культури в XVI-XVII ст. належала народному епосу. В його основі — давньоруські фольклорні традиції. Прислів'я, приказки, казки, перекази творили народною мовою. Думи оспівували героїку народної боротьби за визволення української землі, славетну і трагічну долю народу, формували мораль, виховували любов до Вітчизни (думи про Олексія Поповича, про втечу трьох братів із Азова, про Самійла Кішку, Марусю Богуславку). До наших днів фольклор доніс народний настрій, тогочасні події. Думи й пісні пробуджували в народі патріотичні почуття.

Думи та пісні виконували в супроводі кобзи, бандури, ліри. Співці-бандуристи служили й у війську на Запорозькій Січі. Український народ мав свої оригінальні українські музичні інструменти — бандуру, торбану, ліру. Склався розмаїтий музичний інструментарій ударних (барабан, бубон, тулумбаси), духових (сурма, сопілка, флюяра, трембіта, дуда, труба, бугай, коза, ріг), струнно-щипкових (кобза, бандура, торбан, тримба). Набула подальшого розвитку українська професійна музика (переважно духовна).

Підбиваючи підсумок розвитку культурного життя в Україні наприкінці XV-початку XVII ст., зазначимо, що в українській культурі перехрещувався вплив культури й духовності Сходу і Заходу, ідей Відродження, гуманізму й Реформації. Підкреслимо, що ці впливи знайшли в Україні сприятливий ґрунт в умовах запеклої боротьби за національну державність, економічну незалежність, політичні і громадянські права, традиційний церковний устрій. Вони дали прекрасні плоди у вигляді відродження національної культури. В XVI ст. ментальність українців піднімається на рівень національної самосвідомості, осмислення себе окремим народом із власною історією, державою, культурою. Почав формуватися ренесансно-бароковий тип української культури, який у XVII ст. пишню розцвів на українських землях і чітко простежувався в Україні у XVIII ст. Уже в XVII ст. українці мали свою вищу школу, яка здобула визнання в усьому слов'янському світі, демонструвала зв'язок української культури із західноєвропейською, сприйняла ідеї гуманізму, реформації, просвітництва, стала віддзеркаленням демократизму українського суспільства. Український народ створив високу барокову культурно-

естетичну систему, в якій почали відроджуватися джерела національної культури.

В останній третині XVI ст. на Заході спостерігається значне розширення інформації про Україну, до того ж ця інформація стає ширшою і різноманітнішою за змістом та характером. Власне, це перехідний період в історії культурних взаємин України й Західної Європи, коли завершується ренесансний етап їх розвитку і розпочинається наступний, бароковий, якому притаманні інші риси й тенденції.

Тема 3. Культура Бароко і Просвітництва України (друга пол. XVII-XVIII ст.).

Період другої половини XVII-XVIII ст. став переломним моментом в історії України. У цей час відбулася визвольна війна, склалася державність українського народу. Патріотичне піднесення й почуття гордості після перемог козацького війська, участь у війні вихідців з усіх українських земель, козацькі походи, величезні переміщення населення — все це сприяло і культурній інтеграції різних регіонів.

У другій половині XVII—XVIII ст. освіта, наука і друкарство на Правобережній, Лівобережній і Слобідській Україні розвивалися в різних умовах. На Правобережній Україні чисельність православної шляхти меншає, а міщанство втрачає своє значення. У зв'язку з цим православні братські школи, які виникли при церквах у XI-XII ст., на цих землях поволі занепадають і зникають. На їх місці з'являються уніатські школи, що були в руках ордену Василіан, за характером зовсім інші порівняно з братськими школами.

На Лівобережжі, в Києві і Слобожанщині існували тільки православні школи. Найголовніше місце серед них належало Києво-Могилянській школі. В 1701 р. за царським указом вона одержала титул і права академії і стала називатися Київською академією.

Тут працювали видатні вчені, письменники, митці Лазар Баранович, Іоаникій Галятовський, Варлаам Ясинський, Дмитро Туптало, Феофан Прокопович, Симеон Полоцький та ін. Авторитет Київської академії був надзвичайно високим. Професорів і талановитих студентів запрошували для піднесення освіти та культури в інші слов'янські країни, особливо в Росію. Першим, хто переїхав до Москви, був Єпіфаній Славинецький — один з найвидатніших учених того часу. Він був автором греко-слов'янського Лексикону, словника малозрозумілих слів у Святому Письмі, викладачем у патріаршій школі. Вихованець і діяч Київської академії Симеон Полоцький (за походженням білорус) в 1664 р. на запрошення царя Олексія Михайловича переїхав до Москви, де став засновником слов'яно-греко-латинської академії. Був він також вчителем царських дітей. Після смерті московський синод визнав його святим. Вихованець і викладач Київської академії Стефан Яворський, родом з Галичини, був протектором московської

слов'яно-греко-латинської академії, 1700 р. — митрополитом. Професор риторики та піїтики в Київській академії Феофан Прокопович мав великі заслуги у реформаторській діяльності Петра I, фактично очолював російську православну церкву. Вихованці Київської академії були організаторами майже всіх духовних училищ Росії — в Москві, Архангельську, В'ятці, Рязані, Суздалі та в інших містах. Уже сама належність до української національності була певним атестатом для обіймання високої посади в Москві.

Крім академії у Києві були ще школи на Лівобережжі, засновані представниками церковної влади на зразок київської. Так, архієпископ Лазар Баранович засновує школу в Новгород-Сіверському, яку в 1689 р. було перенесено до Чернігова. В 1727р. білгородський єпископ Єпіфаній Тихорський, якому в церковних справах підлягала Слобідська Україна, засновує Харківську колегію, яку нерідко називали академією. До відкриття Харківського університету (1805) це був головний освітній центр Слобожанщини.

Викладачем тут був Григорій Савич Сковорода (1722-1794), який висловив свої погляди на виховання в трактаті «Благодарний Еродій» (1787). Він був одним з найвидатніших українських педагогів, філософів і письменників.

Ревізійні полкові книги показують, що в 1740—1748 рр. на території 7 полків старої України — Ніжинського, Лубенського, Чернігівського, Переяславського, Полтавського, Прилуцького і Миргородського — було 866 шкіл, тобто на кожну тисячу душ населення припадало по одній школі. Водночас на Слобожанщині на 2500 душ була одна школа.

Високому рівню освіти в Східній Україні, і насамперед в Гетьманщині другої половини XVII ст., не відповідали освіта і шкільництво в західноукраїнських землях. Саме в цей період, через несприятливі обставини, припиняють своє існування більшість церковних братств у Галичині, що призвело до занепаду шкільництва. Так припинило свою навчально-виховну діяльність Львівське братство. Продовжували існувати в Галичині і на Правобережній Україні єзуїтські колегії, де в основному вчили польської та латинської мов і вся ідеологія була просякнута войовничим католицизмом. Друкарська справа. Перші українські друкарні видавали книжки переважно слов'янською мовою, але було чимало книжок польською і латинською мовами.

Найвідомішою в Україні в середині XVII ст. була Львівська братська друкарня, яка мала привілеї на виняткове право друкувати книжки. Діяльність Києво-Печерської та Чернігівської друкарень, які випускали богослужбні книги і твори тогочасних письменників Інокентія Гаеля, Антонім Радивиловського, Лазара Барановича, Дмитра Туптала та інших авторів, після підпорядкування Київської митрополії московській патріархії (1686) зазнала переслідувань з боку московських обскурантів.

Остаточно діяльність Києво-Печерської та Чернігівської друкарень перервалася указом Петра I від 5 жовтня 1720 р. З того часу Києво-Печерська і Чернігівська друкарні занепадають, втрачаючи свій український характер.

Друкарство на Поділлі немало особливого громадського значення, бо всі друкарні існували там недовго й не були українськими. Так само не відіграло суспільної ролі друкарство на Закарпатті, оскільки випущені тут книжки були лише для місцевого вжитку. До того ж ці друкарні не могли розвинути через релігійні переслідування.

Література. У XVII-XVIII ст. значного розквіту набула українська література. Вона цілком вливається в рамки тодішніх європейської культури і літературної течії — бароко. Найбагатшою за змістом періоду бароко є українська віршована поезія. Насамперед це духовні вірші, призначені для співу. Їх тематика дуже різноманітна, це зокрема, любовні, політичні та пісні національного характеру, які прославляли українських діячів.

Кінець XVII-початок XVIII ст. були останнім періодом розквіту народних дум та пісень про «козацьку славу». Після народно-визвольної боротьби розвиток дум припиняється. Занепад козацького життя призвів і до занепаду героїчного епосу. Проте самі думи жили в народі довго і були й пізніше популярними. Менш розвинений був епос. Збереглися вірші про видатні події — битву під Берестечком, під Хотиним, оборону Відня. Досить широко в українському бароко була представлена прозова новела. Це, зокрема, оповідання про святих та їхні чудеса.

Новим жанром в українській літературі періоду бароко була драма, яка особливого розвитку набула наприкінці XVI - XVIII ст. Представлений цей жанр творами видатних письменників Дмитром Тупталом, Феофаном Прокоповичем, Георгієм Кониським та ін. Були драми різдвяні, великодні, про святих («Про Олексія, чоловіка Божого», 1673, про святу Катерину тощо), на теми моралі («Царство природи людської», 1698), історичні, зокрема з української історії. За період з 1623 по 1795р. збереглося понад 20 текстів.

У літературі бароко значне місце посідають історичні твори. Центральне місце в цій літературі займають так звані «козацькі літописи»; «Самовидця» (доведений до 1702р.), Григорія Грабянки (після 1709р.), який використовував наукові джерела і писав піднесеним стилем, Самійла Величка (закінчений після 1720р.), що зображував історичні події як повчання сучасникам.

Українська барокова література мала значний вплив за межами України, передусім на східних і південних слов'ян. Московська література другої половини XVII-початку XVIII ст. майже цілком залежала від української, Українська тематика вливається до польської літератури, українські герої або українські теми зустрічаються в хорватській та латино-слов'янській літературі.

Друга половина XVII ст. була зветим віком українського мистецтва. Саме в цей період утворюється своєрідний стиль — українське, або козацьке, бароко. Стиль бароко прийшов в Україну з Італії і відразу набув своєрідних мистецьких форм і національного колориту.

Початок бароко бачимо вже на початку XVII ст. в будовах Києва і Львова, але справжній розквіт його припадає на другу половину століття. Центр мистецького життя знову переноситься на Придніпров'я. Фундаторами його були передові гетьмани, козацька старшина, а також багатії і вище духовенство.

Перші барокові споруди з'являються вже в першій половині XVII ст. у Львові (два польських костьоли: бернардинів і єзуїтів) і в Києві (перебудова Успенського собору італійцем С. Брачі в 1613 р.).

Однак самостійна творчість українських майстрів цього стилю розпочинається у другій половині XVII ст.; сягаючи найбільшого розквіту в добу гетьмана Івана Мазепи. Саме в той час сформувався в архітектурі стиль, що дістав назву українського, або козацького, бароко.

У цей період було завершено будівництво Спасо-Преображенського собору Магарського монастиря біля Лубен на Полтавщині. П'ятибанна церква Всіх Святих у Києво-Печерській лаврі. Одним з найцікавіших зразків світської кам'яної архітектури України другої половини XVII ст., що збереглася до наших днів, є так званий будинок полкової канцелярії в Чернігові (будинок Я.Лизогуба).

Наприкінці XVII ст. інтенсивно розбудовуються Київ, Чернігів, Переяслав, Суми, Стародуб, Ніжин, Харків. Непомітний Батурин у 1669-1708рр. стає резиденцією гетьманів на Лівобережжі.

Справжніми перлинами українського бароко є будинки Києво-Печерської лаври, які створив архітектор Степан Ковнір (1695- 1786). Це Ковнірівський корпус, дзвіниці на Ближніх і Дальніх печерах Лаври, Кловський палац.

Художня сила українського бароко захоплювала й іноземних митців, які починали самостійно працювати у цьому стилі. Так, німець за походженням Йоган Готфрід Шедель (1680-1752), який тривалий час працював у Росії, під час перебування в 1731-1752 рр. у Києві створив такі шедеври українського бароко, як дзвіниця Софійського собору, Брама Заборовського, надав барокових форм будинку митрополита у Софійському монастирі. В 1731-1744 рр. Шедель звів славетну Велику дзвіницю Києво-Печерської лаври, яка на той час була найвищою спорудою не тільки в Україні, а й на теренах Російської імперії.

З середини XVIII ст. будівництво в Україні послаблюється. На зміну українському бароко з'являються монументальні будови в стилі рококо з деякими перехідними формами до класицизму та будівлі у стилі російського бароко (Андріївська церква та Марійський палац архітектора

Б.Растреллі). В стилі європейського бароко зведено собор св. Юра у Львові і ратушу у Бучачі, Успенський собор у Почаєві.

Стосовно Правобережжя та Західних земель, що перебували під впливом Польщі спостерігається занепад кам'яного будівництва і більш популярною стає дерев'яна архітектура. В церковному будівництві вона набуває типових прикмет, які стають національно-традиційними. Тому XVII ст.-першу половину XVIII ст. називають золотим віком дерев'яного будівництва, коли створюються окремі школи будівництва такого типу (закарпатська, лемківська, бойківська, буковинська, подільська, придніпровська та ін.). Непересічними пам'ятками дерев'яного зодчества є церкви в Західній Україні по селах (церква св. Параскеви у Крехові 1658р., св. Богородиці у Ворохті чи св. Миколи в Кривках), абов Східній Україні (храм св. Покрови в Ромнах).

Архітектура, як і образотворче мистецтво України часів бароко, позначена національною індивідуальністю. Особливими пам'ятками монументального живопису були іконостаси. Серед них грандіозністю, пишністю та багатством відзначаються іконостаси Слєцького та Троїцького соборів в Чернігові та Спасо-Преображенської церкви у Великих Сорочинцях (всі XVIII ст.). Усі вони виконані у стилі бароко. В галузі іконостасів працювали видатні майстри Іов Кондзелевич, Іван Руткович, Ілля Бродлакович. У малярстві спостерігалась особлива українська типізація Ісуса Христа, Богородиці та святих. Українські ікони, зібрані в музеях Києва і Львова, Харкова, Кам'янця-Подільського, Чернігова, свідчать про кілька іконописних шкіл. Часто на іконах зображено український побут, постаті, пов'язані з громадським і політичним життям України, гетьманів, старшину, козаків, засновників церкви та інших (наприклад, ікона «Розп'яття» XVII ст. з образом лубенського полковника Л.Свічки). Загалом в іконописі зберігались прийоми старої іконографічної школи з питомою декоративністю.

Найбільшим осередком малярної праці був Київ, де кадри малярів, особливо малярів-портретистів, виховувались у Київській академії і в школі при Києво-Печерській лаврі. Збереглися окремі імена видатних майстрів. У Києві — це Іван Паєвський; у Львові — це Микола Петрахович, Федор Сенькович, Василь зі Львова, який працював при дворі короля Яна Собеського. З Лаврської художньої школи вийшли Каменський, Зарудний, Галик, Малій, Захар, Голубовський, Ірлієвський, Неділка, Казанович.

У другій половині XVIII ст. із скасуванням Гетьманщини українські митці переїхали до Петербурга, де намагались створити «всеімперський» мистецький центр. У період класицизму тут працювали такі українські митці, як А.Лосенко (1737-1773), що став ректором Петербурзької Академії мистецтв, К.Головачевський (1735-1823), І.Саблуков (1735-1777), пізніше організатор Харківської мистецької школи. Велику славу здобув портретист Київської школи Д.Левицький (1735-1822), академік і професор академії.

Великим реалістом і психологом портрета був В.Боровиковський (1757-1825). Він залишив після себе школу портретистів.

У період українського бароко, особливо за часів І.Мазепи, величезного розвитку набуло граверство. Перші барокові гравери, починаючи з 70-х років XVII ст., походять із Західної України. Це Є.Завадовський, Д.Сенькович, Н.Зубрицький. З кінця XVII ст. граверство набуло розвитку в Чернігові (Н.Зубрицький Л.Тарасевич, І.Щирський, І.Стрельбицький, М.Карновський) і в Новгород-Сіверському (Костянтин, С.Ялинський). Проте найбільшим осередком граверства залишився Київ, де гравюрі приділялась велика увага в Київській академії, малярських школах і друкарні лаври.

Основоположником української школи граверства був Олександр Тарасевич (бл. 1640-1727) — автор портретів королів та інших знатних осіб, а також ілюстрацій, релігійних образів тощо. До його школи належали: Д.Галаховський — портретист гетьмана Мазепи, Л.Тарасевич — автор портрета І.Мазепи, І.Стрельбицький, І.Щирський, З.Самойлович і цілий ряд граверів на дереві: М.Семенів, Л.Теодор, А.Тит та ін.

Українська граверська школа доби Мазепи, як і в XVII ст., сягала своїм впливом Польщі, Литви, Білорусії, Молдови й Валахії, та найбільше Росії, куди українці виїздили на короткий час або працювали там постійно М.Карповський, Г.Тепчегорський, І.Стекловський та ін.

Наприкінці XVII-першій половині XVIII ст. помітних успіхів в Україні досягла шкільна драматургія. До середини XVIII ст. в Україні з'явилося близько 30 драматичних творів — шкільних драм, діалогів, декламацій, їхніми авторами були викладачі Києво-Могилянської академії. Але, переслідування українського культурного життя царським урядом, яке особливо загострилося на початку XVIII ст., не дало українському театру можливості досягти тих вершин, яких він здобув у добу козацького бароко у Західній Європі.

Зберіг український театр, не дав йому загинути, розвинув у напрямі світської сатиричної комедії вертеп — вид лялькового театру, що складався з двох поверхів. У верхньому поверсі відбувається дія Різдва Христового, а після її закінчення у нижньому — світські сцени з народного життя. Перші вертепні вистави з'явилися на Україні в першій половині XVII ст. Вертеп зберігся у західноукраїнських землях навіть у 40-50-х роках XX ст.

Українська музична культура другої половини XV- початку XVIII ст. активно продовжила традиції попередніх шкіл. З одного боку, зберігалась тенденція розвитку традицій попередніх епох (мистецтво кобзарів, бандуристів), а з іншого — українська музика набувала класичних форм. У першій половині ХУДІ ст. центром музичної культури була Київська академія. Тут студенти навчалися грати на різних інструментах, освоювали партесний (багатоголосий) спів.

Для підготовки хористів за царським наказом створили у місті Глухові — столиці наказного гетьмана Кирила Розумовського співацьку школу, що

підтримувала міцні зв'язки із західноєвропейською музикою. У Глухові Розумовський утримував при своєму дворі оркестр і театр, де, за зразком інших столиць, ставились популярні тоді італійські опери. Там же зберігалась найбільша у Східній Європі нотна бібліотека. Капельмейстером при глуховському дворі з 1753р. служив композитор і диригент А.Рачинський, який здобув музичну освіту у Львові.

З глухівської школи вийшли три найвидатніших Лужшозитори: М.Березовський, Д.Бортнянський і А.Ведель. Музичну освіту вони здобули в Україні, згодом студіювали в Італії (Березовський і Бортнянський), а після продовжили свою кар'єру у Петербурзі.

Максим Березовський (1745-1777), незважаючи на коротке життя, залишив велику кількість музичних творів. Крім того, його оперу «Демофонт» вперше було поставлено в 1773р. в Ліворно в Італії, де в 1771р. йому було присвоєно звання академіка-композитора. М.Березовського справедливо вважають творцем класичного типу хорового концерту. В музиці композитора особливо відчутний вплив української пісенності. Трагічно пішов з життя.

Дмитро Бортнянський (1751—1825) — капельмейстер придворної капели в Петербурзі прославився, насамперед, як творець релігійної музики. Він написав прекрасні церковні твори (35 концертів на 4 голоси, 10 концертів на два хори, співи до Служби Божої), які сьогодні виконуються церковними хорами. Перебуваючи в Італії, поставив там свої три опери «Алкід», «Квінт Фабій», «Креонт».

Артемій Ведель (1767, або 1770, 1772—1808) керував хоровою капелою у Москві, де був диригентом у московського генерал-губернатора. Згодом повернувся на Україну, очолив хорові капели у Києві та Харкові. Став ченцем Києво-Печерської лаври. Коли ж вийшов з монастиря, то був заарештований за анти царську діяльність і майже до кінця життя просидів у в'язниці. Царська цензура заборонила друкувати його духовні музичні твори. А.Ведель — автор 29 церковних концертів, в яких відчувається вплив українського романсу.

На перешкоді розвиткові культури в Україні стояла передусім колоніальна політика Росії. Майже всі видатні культурні сили правителі імперії змушували переходити на службу до Росії. Крім учених і письменників така сама доля спіткала музикантів, особливо співаків, яких десятиліттями набирали до царських капел.

Таким чином, українська культура цього періодувідзначається органічною взаємодією залишків середньовічної спадщини (візантійсько-слов'янської та західної неосхоластики), барокової освіченості (яка зберегла чимало рис Ренесансу), та, пізніше, елементів передпросвітительської ідеології та просвітительства.

Досягши в XVII ст. своїх найрозвиненіших форм, українська козацька культура не тільки ні в чому не поступалась іншим європейським

національним культурам, а й викликала подив і захоплення в усьому світі. Між Україною та іншими країнами Європи налагоджуються широкі культурні зв'язки. Як і в києво-руську добу, Україна стає форпостом європейської культури.

Тема 4. Український романтизм і реалізм XIX ст.

У XIX ст. культурні процеси в Україні відбувалися в умовах захоплюючого, різноманітного і широкого розквіту нових ідей зростання на їх основі національної свідомості.

Основними чинниками українського відродження XIX ст. були ідеї Просвітництва та Великої французької революції, німецький романтизм та ідеї слов'янського відродження, пам'ять про минуле України. Саме в цей час почало формуватися нове поняття спільності, яке спиралось на спільність мови та культури. Дедалі більше людей сприймає ідею про те, що носієм суверенітету є народ, водночас посилюється інтерес до його мови, історичного минулого, побуту, звичаїв, традицій. З цього й починається процес творення національної свідомості.

У процесі зростання національної свідомості вирішальну роль відіграло відтворення національної історії. Вивчення минулого посилювалося ще й тим, щоб спростувати твердження ряду російських істориків (В. Татищев, М. Карамзін, М. Ломоносов) щодо існування української нації і що Малоросія — споконвічна російська земля, яка не має ні власної історії, ні мови, ні культури. Ці завдання виконувала національна історіографія науковим дослідженням історичного минулого. Тому, як підсвідомий протест проти русифікації, наприкінці XVIII ст. серед дворян-інтелігентів Лівобережжя зростає зацікавленість справжньою історією українського народу.

Так, група освічених українських патріотів почала збирати гетьманські універсали, дипломатичне листування, рукописні записки видатних діячів минулого. Найвідомішими такими збирачами були Андріян Чапа (1760-1822) / Григорій Полетика (1725-1784). На основі зібраного матеріалу Яків Маркевич (1776-1804) почав складати енциклопедію українознавства. Встиг видати лише перший том під назвою «Записки при Малоросію, її жителів та виробництва» (1798), в якій містяться короткий огляд географії та етнографії України. Григорій Полетика основну увагу приділяв вивченню діяльності Богдана Хмельницького та інших гетьманів. Є припущення, що він був автором «Історії Русів».

Перші спроби синтезованого викладу історії України зробив Дмитро Бантиш-Каменський (1737-1814), який у 1822 р. опублікував документовану чотиритомну «Історію Малої Росії», і Микола Маркевич (1804-1860), котрий у 1842-1843 рр. видав п'ятитомну «Історію Малоросії».

Історії Галичини присвятив свої праці відомий учасник «Руської трійці» Яків Головацький (1814-1888).

Значний вплив на зростання національної свідомості справив історичний трактат невідомого автора «Історії Русів», що вийшов з друку в 1846 р. На «Історії Русів» виховувалися сотні українських патріотів, і вплив її позначився на творчості М. Марковича, Д. Бантиш-Каменського, М. Костомарова, М. Гоголя, П. Куліша, Т. Шевченка. Не випадково дослідник О. Оглоблін назвав цю книгу «Декларацією прав України».

Крім історії українського народу велике захоплення молодих дворян-інтелігентів викликало вивчення фольклору, селянських звичаїв, традицій, пісень тощо.

Такій зацікавленості народним буттям української інтелігенції сприяли ідеї, які висловив німецький філософ і письменник-просвітителю Йоганн Гердер (1744—1803), що поступово просочилися і в Україну. Оскільки основною передумовою повнокровної і животворної культури є природність, стверджував він, тому слід відкинути так звану «високу культуру» імперських дворів та аристократії й звернутися в пошуках свіжих джерел натхнення і засобів самовираження до незіпсованої, справжньої та самобутньої культури простих людей. І дійсно, саме в культурі українського села, тобто в традиційній народній культурі, прибічники Гердера вбачали гарант збереження національної культури.

Одним з перших до фольклорних джерел української культури прилучився князь Микола Церетелев (1790-1869), котрий попри своє грузинське походження та російське виховання працював в Україні й глибоко полюбив її народ. У 1819 р. він опублікував у Петербурзі збірник «Опыт собрания старинных малороссийских песней», що дав початок українській фольклористиці. У передмові М. Церетелев зазначив, що ці пісні відбивають геній і дух народу, чисту мораль, якою завжди славились малороси. Ним опубліковані також зразки українських дум, записаних на Полтавщині, у тому числі думи про Національно-визвольну війну в Україні 1648-1658 рр.

Більш ґрунтовні дослідження української етнографії виконав Михайло Максимович (1804-1873) — видатний український вчений-природознавець, історик, фольклорист, письменник. Він автор трьох збірок народних пісень: «Малоросійські пісні» (1827), «Українські народні пісні» (1834), «Збірник українських пісень» (1849).

М. Максимович — автор однієї з перших у Росії «Истории древней русской словесности» (1839). Випускав альманахи «Денница», «Киевлянин», «Украинец», які донесли до нас не лише багатство українського фольклору, а й засвідчили народність української мови.

Вивчення народного фольклору давало можливість українській інтелігенції зробити ширші висновки щодо розвитку національної свідомості, становлення нації.

Провідне місце у становленні української мови та літератури до шевченківської доби належить творчості Івана Петровича Котляревського

(1769-1838). Його поема «Енеїда», герої якої розмовляють влучною й барвистою українською мовою, була першим твором, написаним мовою селян і міщан. Публікація перших трьох частин «Енеїди» в 1798 р. знаменувала появу української мови як літературної, заснованої на живій мові народу, його усному фольклорі, а також початок сучасної української літератури. Велике захоплення серед дворянства Слобожанщини викликали і п'єси І. Котляревського «Наталка Полтавка» (1838) і «Москаль-чарівник» (1841), в яких відбито високі духовні якості народу. Заслугою Котляревського є не лише те, що він першим писав українською мовою, а й те, що його твори були творами високого літературного гатунку. Тому не випадково його називають «батьком сучасної української літератури».

Значну роль у розширенні літературного діапазону української мови відігравали харківські письменники-романтики, більшість яких була пов'язана з новоствореним Харківським університетом (1805). Це такі талановиті письменники, як Петро Гулак-Артемівський (1790-1865), Григорій Квітка-Основ'яненко (1778-1843), Євген Гребінка (1812-1848), Левко Боровиковський (1806-1889), Амвросій Метлинський (1814-1870) і, особливо, Микола Костомаров (1817—1885) — у ті часи ще початкуючий історик, етнограф і письменник. Ці та інші діячі української культури в своїх працях започатковують концепцію національного романтизму, згідно з якою джерелом морально-естетичних культурних цінностей є дух нації, сконцентрований у фольклорних пам'ятках — достовірних документах славного минулого народу. Прилучившись до фольклорних джерел української культури, вони збагатили літературу новими жанрами — баладою, драмою, історичною поемою.

Зростання національної свідомості відбувалося і на західноукраїнських землях. У 30-х роках ХЕХ ст. «народними будителями» виступили тут молоді ідеалістично настроєні і захоплені ідеями Гердера львівські семінаристи. Їх лідер Маркіян Шашкевич (1811-1843) та його товариші Яків Головацький (1814-1888) та Іван Вагилевич (1811-1866) утворили знамениту «Руську трійцю», яка своєю плідною діяльністю пробуджувала національну свідомість українців Австро-Угорської імперії. Метою цієї організації було піднести український діалект до рівня літературної мови, що, на думку її членів, відкривало би селянству доступ до знань, полегшувало б їх долю.

Під впливом революції 1848 р. у Львові галицькою інтелігенцією було засновано Головну Руську Раду — першу українську політичну організацію, що виборювала крайову автономію для українців у Габсбурзькій монархії. В 1848 р. було проведено з'їзд інтелігенції «Собор руських учених», у Львівському університеті відкрито кафедру української мови і літератури, засновано літературно-наукове товариство «Галицько-Руська Матиця». Іншою важливою подією «весни народів» став вихід 15 травня 1848 р. першого українського тижневика «Зоря Галицька», що започаткував появу української преси в Галичині.

Отже, перші дослідження української історії, фольклору, мови і літератури були першим пробудженням сучасної української свідомості і забезпечили їй міцні підвалини, бо не може бути щось більш нагальним для нації, яка народжується, ніж потреба знайти свої історичні витoki і культурне підґрунтя. Саме цим і займалися українці, шукаючи таким чином основу своєї самобутності.

Проте головним рушієм національного відродження стало те, що ідеї нового духовного і національного пробудження, започатковані українською інтелігенцією в кінці XVIII - початку XIX ст., знайшли втілення та творче продовження в спадщині великого українського поета, художника, мислителя, революційного демократа Тараса Григоровича Шевченка (1814-1861). Народна пісня стає лірикою Шевченка, а лірика Шевченка стає народною піснею. Початок нової доби в історії літератури і суспільно-культурному житті українського народу поклала його перша збірка українських поезій «Кобзар», що вийшла друком у 1840 р. Шевченко спростував також погляди його сучасника — українця Миколи Гоголя, який вважав, що талановиті українці зможуть здобути літературну славу лише в контексті російської літератури.

Поезія великого співця України (деякі його твори були настільки бунтарськими, що їх не публікували аж до 1905 р.) підносила і розширювала самосвідомість українського народу.

Освіта. На початку XIX ст. крім російських початкових шкіл продовжували існувати «д'яківські» школи, що утримувались на кошти батьків, але кількість їх порівняно з другою половиною XIX ст. значно зменшилась. У 1804 р. у губернських та деяких повітових містах відкриваються гімназії з чотирирічним навчанням, в інших повітових — дворічні «повітові школи». У кінці 50-х років XIX ст. за ініціативою студентів Київського університету, зокрема М. Драгоманова, шириться просвітительський рух — так звані недільні школи для народу. Проте згодом вони були заборонені царським урядом, який вбачав у них небезпеку поширення «обурливих ідей».

Осередками середньої освіти стали колегіуми, що діяли в Чернігові, Переяславі та Харкові. До відкриття Харківського університету головним центром освіти в Слобідській Україні був Харківський колегіум, організований за зразком Київської академії. Більшість професорів колегіуму були вихованцями Києво-Могилянської академії. Деякий час тут викладав відомий український філософ Г. Сковорода. З 1768 р. у колегіумі запроваджено нові класи: математики, географії, рисунку, артилерії, геодезії, що відповідало новим потребам.

Проте з другої половини XVIII ст. освіта, як і вся українська культура, почала поступово занепадати. З 1721 р. набуло чинності царське розпорядження про заборону друкованого слова в Україні. У зняття русифікації українського народу була перетворена і церква, що століттями

виступала центром і рушієм освіти в Україні. Пізніше, у зв'язку із закріпаченням селян і колоніально-русифікаторською політикою царизму, майже нанівець було зведено початкову освіту. За даними загальноросійського перепису 1897 р., кількість неграмотних в Україні становила 83,6 %.

Впродовж другої половини XVIII ст. українське шляхетство при кожній нагоді ставило питання про заснування університету «по примеру находящихся в иностранных государствах». Однак усі його освітні проекти, на жаль, так і залишилися на папері.

І тільки в 1805 р. було відкрито університет у Харкові. На відміну від інших російських університетів, які засновано за ініціативою і підтримкою царського уряду, Харківський університет відкрито за бажанням місцевого населення і на його пожертвування.

6 жовтня 1833 р. Микола I підписав указ про утворення Київського університету. Університет спочатку мав два факультети: філософський та юридичний. Першим ректором був 30-річний М. Максимович, відомий енциклопедист, друг Гоголя та Шевченка, дослідник історії й археології України. Третім університетом в Україні був Новоросійський (в Одесі), заснований в 1865 р.

У першій половині XIX ст. подальшого розвитку набули філософія, політекономія, технічні та природничі науки. Науковими і освітніми центрами у цей час були Харківський і Київський університети, які зібрали навколо себе кращі наукові сили. Серед науковців Харківського університету було чимало тих, хто ввійшов в історію українського відродження. Серед них — один з ініціаторів і засновників університету Василь Каразін (1773-1842). Вихованець, а потім і професор Харківського університету Ізмаїл Срезневський (1812-1880) із захопленням працював над дослідженням української народної творчості і побутової старовини, наслідком якого було видання української народної поезії «Запорожская Старина» (1833-1838) в шести книгах. Ним видано також великий збірник українських народних пісень «Собрание памятников украинской народной поэзии», складений у 1826 р. У 1838 р. він видає «Украинский Сборник», де було вміщено «Наталку Полтавку» і «Москаля-чарівника» Котляревського.

За ініціативою літературних і наукових сил університету видаються місцеві журнали і альманахи, книжки і збірки. За перше десятиліття існування університету (1805-1815) було видано 210 книжок, що становить 50 % усіх видань Російської імперії на той час. З них 90 праць належить професорам, 16 — студентам.

Незважаючи на посилену русифікацію та утиски академічної свободи, в Харківському університеті були помітні ухили до українознавства. Значний внесок у розвиток загального мовознавства, теорії словесності, фольклору, етнографії, досліджень про походження

мови зробив випускник і професор університету Олександр Потебня (1835-1891).

Важливу роль у розвитку культури і науки, поширенні освіти відіграв і Київський університет. З його заснуванням інтелектуальний центр України перемістився із Харкова до Києва. Перші вчені-медики університету були учнями і послідовниками М. Пирогова. Особлива заслуга в розвитку його наукових ідей належить В. Караваєву — одному із засновників вітчизняної офтальмології.

Патріархом науки був Михайло Олександрович Максимович (1804-1873). Його праці, зокрема в галузі історії та філології, сприяли згодом зародженню історико-філологічної школи Київського університету, яка дала українській науці таких видатних учених, як В. Антонович, М. Драгоманов, О. Лазаревський, Д.Багалій, М. Дашкевич, М. Грушевський та ін. Вони й продовжили передові історичні традиції М. Максимовича у вивченні української минувшини і передавали їх своїм учням.

На переломі XVIII і XIX ст. почалося становлення українського світського театру, який на кінець XIX ст. став справжнім професійним театром. Історично, після шкільного, з'явився вже наприкінці XVIII ст. новий тип українського театру у формі так званого кріпацького театру. Останній був своєрідним переходом від шкільного до світського театру.

Серед кріпацьких театрів на Україні відомими були театри поміщика Трощинського в селі Кибинці (керували ним Василь Гоголь, батько Миколи Гоголя, і В. Капніст) та маршала Гавриленка у селі Озерках, де виступав навіть Михайло Щепкін. Мали свої кріпосні театри деякі польські вельможі на Правобережній Україні.

Справжнім зачатком професійного міського театру у той час стали аматорські вистави, з яких спочатку виник харківський, а згодом полтавський театри. У 1789 р. був збудований перший постійний театр у Харкові, а в 1803 р. — у Києві та Одесі, згодом у Полтаві, Бердичеві та в інших містах. Однак працювали в них не постійні, а мандрівні групи зі своїм репертуаром. Це були переробки з російської мови п'єс, написаних у Київській академії у XVIII ст. Вони ставились поряд з російськими класичними трагедіями.

Започаткував нову українську драматургію І. Котляревський, який написав п'єси «Наталка Полтавка» і «Москаль-чарівник». Вони були поставлені Котляревським у Полтавському театрі в 1819 р. Від них почалася нова ера українського світського театру. З українських п'єс першої половини XIX ст. найкращими були «Наталка Полтавка» І. Котляревського, «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка і «Назар Стодоля» Т. Шевченка.

Одночасно з розвитком української драматургії та формуванням театру постають кадри українських акторів. Найкращими з них були Михайло Щепкін (1788-1863) і Карпо Соленик (1811-1851). Перший з них походив з кріпаків (у 1821 р. його викупили полтавці), на початку своєї

діяльності (1808—1822) грав переважно в Україні (Харків, Полтава, Київ), а з 1822 р. постійно виступав у Москві. М. Щепкін створив незабутні образи Виборного в «Наталці Полтавці», Чупруна у «Москалі-чарівнику», Стецька в «Сватанні на Гончарівці». Як новатор у театральному мистецтві, він перейшов від класичної манери гри до сценічного реалізму і національного українського стилю. Принцип сценічного реалізму на українській сцені далі розвинув Карпо Соленик, який з великим успіхом виступав в українському класичному репертуарі. Від М. Щепкіна і К. Соленика починається в історії українського сценічного мистецтва реальне відтворення образу української людини, зокрема селянина. У Харкові, Полтаві і Катеринославі працювали знаменитий актор Іван Дрейсіг (1791-1888), а також небіж поета Петра Гулака-Артемівського — Семен Гулак-Лртемівський (1813-1873). Останній був оперним співаком і композитором, близьким приятелем Т. Шевченка.

Архітектура. На зміну класичному з початком ХІХ ст. приходять стиль ампір (від фр. *empire* — імперія) з нахилом до монументальних форм римського вигляду. Церковні будови в стилі ампір були відомі переважно на Полтавщині і Слобожанщині. Їхні форми розвивалися на тих самих зразках класицизму, відомих у другій половині ХVІІІ ст.

Такими були церкви в Хоролі, Ромнах, Лубнах, Пирятині і Прилуках. Стиль ампір повинен був поступитися українським будівничим традиціям, зокрема в будові малих будівель, провінційних палат, галерейок, ганків, що мали своєрідні українські прикмети.

У першій половині ХІХ ст. при новому адміністративному поділі України в стилі ампір збудовано більшість державних будівель Полтави, Чернігова, Києва, Одеси. Досить поширеним був тип зовсім округлих споруд (ротонд), ампірових форм з колонадою або без неї. Такими є церква Різдва на Подолі в Києві, Вознесенська церква Фролівського монастиря в Києві, церква Гошівського монастиря в Галичині, а також Аскольдова могила в Києві. В стилі ампіру споруджено «Пам'ятник самоврядування Києва» (1802, архітектор А. Меленський).

Найбільш плідні українські архітектори цієї доби — Петро Ярославський (1750-1810) з Харкова та Андрій Меленський (1766-1833) з Києва. Перший з них побудував ряд будівель на Харківщині та Херсонщині. А.Меленський спроектував і перебудував велику кількість будов Києва, у тому числі Будинок театру, бурсу Київської академії. Він також виконав проєкт відбудови Десятинної церкви, який був відхилений владою. А.Меленському належить також проєктування і будівництво ротонди «Аскольдова могила», будівель Флорівського монастиря на Подолі в Києві і дерев'яної будівлі театру в Києві (не збереглася).

Одеса теж має ряд житлових будівель, виконаних у цьому стилі. Їх проєктували французькі та італійські архітектори. З українських відзначився Андрій Шостак. У 1838-1842 рр. тут було споруджено знамениті сходи, що ведуть з одеського порту на Приморський бульвар. На півокруглій площі

споруджено пам'ятник Рішельє, що його виконав скульптор Іван Мартос, за походженням українець.

Остання стадія класичності припала на першу половину ХХ ст. вона позначена особливою лаконічністю і чіткістю архітектурних форм. Таким є головний корпус Київського університету, який звів у 1837-1842 рр. визначний архітектор Вікентій Беретті (1781-1842), що викладав архітектуру у Київському університеті.

Скульптура. Набагато складнішим був розвиток української скульптури кінця ХVІІІ ст.-першої половини ХІХ ст., яка перебувала цілком під впливом класицизму і була підпорядкована завданням містового будівництва і декоративного оздоблення споруд. У першій чверті ХХ ст. ампір почав характеризуватися зменшенням декораційної скульптури (рококо). На зміну цьому стилеві приходить і започаткований у Відні так званий бідомаєр, що переважав у другій чверті ХІХ ст.

Скульптура в Україні цього періоду не могла розвиватися самобутньо, тому процес розвитку української скульптури слід простежувати на працях українських майстрів столиці імперії. Першим з них був Михайло Козловський (1753-1802), який творив у стилі рококо і залишив після себе ряд статуеток і класичний пам'ятник О.Суворову в Петербурзі. Найвидатнішим скульптором Російської імперії того часу був Іван Мартос (1754-1835), який народився на Чернігівщині. Він став професором, а потім ректором Петербурзької академії мистецтв. За півсторічний період своєї творчості залишив багато скульптурних праць у бронзі, мармурі та велику кількість надгробників. Під впливом І. Мартоса творив скульптор українського роду Кость Климченко (1816-1841), що майже все своє життя провів у Римі.

У 1853 р. в Києві на мальовничому березі Дніпра споруджено пам'ятник князю Володимиру Великому. Виконав його російський скульптор німецького походження П.К.Клодт за проектом скульптора В. І. Демут-Малиновського та архітектора К. Тона.

В українському образотворчому мистецтві у першій половині ХІХ ст. виступали окремі митці, серед яких ще не було великих талантів. Це було пов'язано з тим, що після смерті В. Боровиковського у 1825 р. малярство російської імперії занепадає. Після деякого застою як реакція проти класичності починає формуватися схильність до реалізму. Цей рух започаткував Олексій Венеціанов (1780-1847), учень Боровиковського. Середина ХІХ ст. характеризується творчістю основоположника реалізму в українському малярстві Тараса Шевченка та його послідовників А. Жемчужникова, К. Трутовського та ін. їх творчість була значним внеском в українську мистецьку культуру.

Найкращим представником українського образотворчого мистецтва 1840-1860 рр. був Тарас Шевченко (1814-1861). Його мистецький талант проявився у різних галузях малярства: портретному, жанровому, пейзажному

і релігійному. Крім того, Шевченко пробував свої сили в скульптурі та гравюрі. За гравюри Тарас Шевченко дістав титул академіка. Високо цінуються також його малюнки олівцем, тушшю, сепією і аквареллю.

Першою жанровою картиною Шевченка був «Хлопчик-жебрак ділиться милостинею з собакою під парканом» 1839 р., за яку йому було присуджено срібну медаль. На початку 40-х років молодий митець працює над темами з історії України, з життя народу, його побуту. У цей час написані «Циганка-ворожка», «Катерина», «Селянська родина». У 1843 р. Шевченко подорожує по Україні і збирає великий матеріал в етюдах, малюнках, ескізах. Він задумує видати серію офортів під назвою «Живописна Україна», в якій хотів показати історичне минуле, побут і звичай народу. Шість офортів на історико-побутову тематику («Видубицький монастир», «Дари в Чигирині», «Судна рада» тощо), написаних у 1844 р., відзначаються блискучою технікою, життєвою та історичною правдою. На відміну від своїх попередників Шевченко не ідеалізує Україну, а змальовує її реалістичною, зокрема показує закріпачене зубожіле село.

Тарас Шевченко виявив себе справжнім майстром портрета. Це видно передусім з його власного автопортрета (1840-1841) і з портретів Маєвської, Горленко, Кейкутової, Лизогуба, написаних у 1843-1847рр.

Отже, творчість Т. Г. Шевченка є новим етапом в історії українського образотворчого мистецтва. Вона надихнула багато українських та російських митців на нові творчі здобутки у другій половині ХІХ-початку ХХ ст.

Високий рівень розвитку музично-пісенної творчості забезпечувала поетична і музична обдарованість українського народу. Наприкінці ХVІІІ-у першій половині ХІХ ст. у побуті були поширені землеробські пісні календарного циклу, а також колядки, веснянки, колискові, весільні пісні тощо. Дуже популярними були пісні-романси. «їхав козак за Дунай», «Віють вітри», «Сонце низенько», а також створені на вірші Шевченка «Думи мої», «Ой, одна я, одна», «Заповіт», пісні про Богдана Хмельницького, Максима Кривоноса. Із свого середовища народ висунув талановитих співців-кобзарів, лірників (Андрій Шут, Остап Вересай). Дуже популярними були авторські твори, що згодом у народі ставали безіменними: «Там, де Ятрань круто в'ється», «Чи я в лузі не калина була», «Дівчино, рибчино, серденько моє» та ін.

Пісенним талантом українців захоплювалися у Петербурзі, де при царському дворі існувала капела хлопчиків. Навесні 1838 р. М.Глінка перебував в Україні з метою набору співаків. Він відвідав Київ, Чернігів, Полтаву, Харків, Качанівку і відібрав 19 хлопчиків і двох дорослих чоловіків для зарахування до капели. Серед них був С. Гулак-Артемівський, який згодом став автором першої української національної опери.

Високого рівня майстерності досягли партесні (багатоголосі) співи. Із великими концертними програмами виступали хори Київської академії,

Переяславської семінарії та ін. Проте, незважаючи на давні історичні традиції хорového співу в Україні, у першій половині XIX ст. його розвиток гальмувався антинаціональною політикою адміністрації, що віддавала перевагу іноземним творам.

Таким чином подальший розвиток набували всі види і форми української культури. Проте на перешкоді цьому розвитку у Східній Україні стояла колоніальна політика царської Росії, яка проголосила українську мову й українську націю взагалі поза законом. Значних обмежень українська мова зазнавала і в Правобережній Україні та в Закарпатті.

Проте знесилена фізично та понівечена духовно українська культура, спираючись на могутні народні традиції, морально-етичні і духовні цінності народу, вижила, зберегла національну ідею.

Тема 5. Новітня українська культура.

Українська культура XX ст. характеризується різкою зміною політичних режимів, соціально-економічної ситуації. Звідси різні історичні умови, в яких розвивалася українська культура. Цей новітній період розвитку української культури можна розділити на декілька етапів:

- коротка доба відновлення української державності (1917-1920 рр.), коли було створено принципово нові умови для розвитку української національної культури;
- радянський етап (1921-1991 рр.), який включає в себе і добу злету 20-х рр. покоління «розстріляного відродження»;

Перемога Лютневої революції 1917 р. в Росії відкрила певні реальні можливості для відродження української мови і школи. Політика Тимчасового уряду в галузі народної освіти була демократичнішою, ніж царського уряду і тому вже в березні 1917 р. були зроблені розпорядження про навчання українською мовою в початкових школах і дано дозвіл на відкриття двох державних, українських гімназій та чотирьох кафедр українознавства в університетах.

Справжнім виразником інтересів українського громадянства і учительства у справі освіти стала Центральна Рада, яка проголосила головним завданням освітньої політики відродження рідної мови і школи. Перші українські школи відкривалися виключно на громадські й народні кошти.

У вищих навчальних закладах, крім 4-х кафедр українознавства, були відкриті ще дві кафедри: історії українського мистецтва та історії української етнографії. Всього у 1917 р. в Україні було відкрито 39 українських гімназій.

Значну увагу Генеральний секретаріат народної освіти приділяв проблемам вищої школи. Реорганізація вищих навчальних закладів могла здійснюватися двома шляхами:

- українізація існуючих університетів та інститутів через відкриття паралельних курсів українською мовою;
- заснування нових українських вищих шкіл.

5 жовтня 1917 р. відбулося урочисте відкриття першого Українського народного університету в Києві.

22 листопада 1917 р. було відкрито Академію мистецтва -першу вищу художню школу в Україні. Головним завданням Академії її організатори вважали піднесення національного мистецтва до світового рівня.

Важливою подією в культурному житті України того часу стало відкриття другого Українського Народного університету 21 квітня 1918 р. у Полтаві.

Таким чином, за короткий час (з березня 1917 р. до квітня 1918 р.) були закладені фундаментальні засади відродження національної середньої та вищої освіти.

Справу Центральної Ради у галузі розвитку української освіти, науки і культури продовжив уряд Української Держави гетьмана П. Скоропадського, який прийшов до влади 29 квітня 1918р.

Початкові школи досить легко переходили на українську мову навчання, якщо були забезпечені учителями, які могли викладати цією мовою.

6 жовтня 1918р. урочисто відкрито у Києві перший Державний український університет, а 22 жовтня – другий Український університет у Кам'янці-Подільському. В цей же період засновано: Державний український архів, Національну галерею мистецтва, Український історичний музей та Українську національну бібліотеку, в якій в кінці 1918 р. було понад 1 млн. книг, серед яких багато унікальних. За кількістю та якістю книг Українська національна бібліотека могла конкурувати з кращими бібліотеками Європи.

Великою заслугою гетьманського уряду слід вважати заснування 24 листопада 1918 р. Української академії наук. Першим президентом запропонували бути М Грушевському, але він відмовився, тому призначено було видатного вченого зі світовим ім'ям, 55-річного професора хімії Володимира Вернадського.

Здобутками Гетьманату у галузі культури є заснування Українського театру драми та опери, Української Державної капели, Державного симфонічного оркестру тощо.

У роки громадянської війни одним з найоперативніших і найактуальніших видів мистецтва була плакатна графіка. Поряд з поширеними формами агітаційно-закличного плаката з'являється плакат пропагандистський, розповідний, який вміщував у собі цілу серію окремих сюжетних картинок, об'єднаних однією загальною темою. Такі плакати розвивали традиції народного лубка.

З 1923 р. на радянській частині України почала проводитись ленінська політика «коренізації», яка була спрямована на підготовку, виховання й

висування кадрів корінної національності, врахування національних факторів при формуванні державного апарату, організацію мережі шкіл, закладів культури, видання газет, журналів та книг мовами корінних національностей. Нова національна політика мала на меті продемонструвати переваги соціалізму українцям у Польщі та інших країнах, показати приклад вирішення національного питання колоніальним народам.

У середині 20-х рр. 80% населення республіки складали українці, 20% - представники інших національностей. Тому політика коренізації здійснювалась по двох напрямках: українізація й створення необхідних політичних, соціальних і економічних умов для культурного розвитку національних меншин.

Важливим напрямом культурного будівництва в освітній сфері була ліквідація неписьменності населення. У 1921 р. було прийнято постанову Раднаркому УСРР, у якій підкреслювалося, що все населення віком від 8 до 50 років, яке не вміє читати й писати, зобов'язане навчатися грамоті російською або рідною мовою за бажанням. У 1923 р. було створено товариство «Геть неписьменність!» Протягом 20-х рр. кількість неписьменних скоротилася з 76% до 46% дорослого населення.

Університети реорганізували в інститути народної освіти. Навчання було платним, але діти робітників і селян звільнялися від оплати. У 1925 р. діяло близько 18 тис. шкіл, 145 технікумів, 35 інститутів і 30 робітфаків.

Наукові дослідження в 20-ті рр. зосереджувалися в основному в Українській академії наук, яку в 1921р. перейменували у Всеукраїнську академію наук (ВУАН). Тут було три відділи: історико-філософський, фізико-математичний і соціально-економічний. Найефективніше працювала перша секція, очолювана М.Грушевським, який 1924 р. повернувся з-за кордону і був обраний академіком. У фізико-математичному відділі ВУАН працювала найбільша кількість академічних кафедр – 30. На світовому рівні проводилися дослідження з математичної фізики (М.Крилов), експериментальної зоології (І.Шмальгаузен). Вивчення економічної географії України започаткував Костянтин Воблий, було відкрито перший у світі Демографічний інститут під керівництвом М.Птухи. Плідно працювали у ці роки історик права Микола Василенко, сходознавець Агатангел Кримський та інші науковці.

Особливістю літературного процесу цього часу було розмаїття літературних напрямів та ідеологічна боротьба між ними. Спочатку домінували "Пролеткульт" – літературно-художня та просвітницька організація, для якої характерним було негативне ставлення до культури минулого, намагання створити свою «чисто пролетарську», особливу літературу. Письменники і поети розподілялися за тематикою і основною спрямованістю своїх творів. Згодом «пролетарські» письменники об'єдналися у спілку «Гарт» (1923-1925), куди входили Василь Еллан-

Блакитний, Микола Хвильовий, Володимир Сосюра. Селянські письменники згуртувалися у спілку «Плуг», куди входили Андрій Головка, Петро Панч.

Крім них існували також групи неокласиків (Микола Зеров, Максим Рильський, Юрій Клен, Михайло Драй-Хмара, Павло Филипович), неосимволістів (Павло Тичина, Дмитро Загул, Євген Плужник, Василь Мисик, Дмитро Фальківський, Юрій Меженко та ін.), радикальні за ідейним спрямуванням групи панфутуристів (Михайль Семенко, Георгій Шкурупій, ранні Микола Бажан, Юрій Яновський, Олекса Слісаренко, Микола Ірчан та ін.), конструктивістів (Валер'ян Поліщук) тощо. Рання творчість П.Тичини відзначалася елітарною чутливістю, драматичним пафосом розбудови національної культури, формальною витонченістю і експресивністю. Молодого Тичину називають головним представником українського поетичного необароко.

У 1925 р. після розпаду «Гарту» виникла так звана «Вільна академія пролетарської літератури» (ВАПЛІТЕ), До неї увійшли найвизначніші письменники: Тичина, Бажан, Сосюра, Смолич, Яновський. Ідейним лідером ВАПЛІТЕ був Микола Хвильовий. Літератори шукали своє місце у суспільному житті, створювали різножанрові твори, збагачували українську літературу новими змістом і формами. Так, зокрема, експресіоністична образність, глобальність поставлених проблем, ускладненість художньої мови, динамізм дії притаманні прозі В.Винниченка («Сонячна машина»), А.Головка («Діти Землі і Сонця», «Червоний роман», «Можу»), М.Хвильового («Вальдшнепи»), п'єсам М.Куліша тощо. Провісником літератури абсурду в Україні вважається «Сфінкс» (1928) О.Влизька. Широку популярність здобув гуморист Остап Вишня.

Одним з найпопулярніших поетів був Володимир Сосюра. Він звертається і до історичних тем: роман у віршах «Тарас Трясило», поемі «Мазепа», «Махно» та ін. Багато віршів присвячено Україні: «Вітчизна», «Україна», «Дзвін шабель» та ін. Але найсильніше таланти Сосюри виявився в інтимній ліриці: «Так ніхто не кохав», «Коли потягу даль загуркоче», «Марія», «Люблю».

У галузі музичного мистецтва розвивалися такі жанри, як обробка композиторами народних і революційних пісень, радянська масова пісня. У цьому напрямку плідно працювали композитори Г.Верьовка, П.Козицький, Л.Ревуцький. Одним з хороших колективів країни стала капела «Думка» (створена у 1920 р.).

Значний внесок у розвиток національного хорового мистецтва 20-х рр. зробили Я.Калішевський, Б.Левитський, П.Козицький, Н.Городовенко, Г.Верьовка, Ф.Соболь. У Харкові діяла і успішно гастролювала по Україні перша капела бандуристів, створена ще 1917 р. визначним культурним діячем, музикознавцем і письменником Г.Ходкевичем.

Професійна музика 20-х рр. позначена інтенсивними новаторським пошуками. Протягом 1923-1928 рр. діяло республіканське Музичне

товариство ім. М.Леонтовича, навколо якого гуртувалися композитори-новатори, які орієнтувалися на поєднання національних традицій і досягнень європейської музичної культури. Традиції українського музичного авангарду започаткував Б.Лятошинський (1894-1968). Він репрезентував напрям модернізму в українській музиці, створив оперу «Золотий обруч» (1930). Новаторські тенденції виявилися у творчості композиторів В.Косенка, М.Вериківського (автора першого українського балету «Пан Каньовський», 1930).

Плідно розвивалось театральне мистецтво. Етапним у розвитку українського театру став 1918 р., коли у Києві утворилися три театри: Державний драматичний (у березні 1919 р. перейменований у Перший Український театр Радянської республіки ім. Т.Шевченка), Державний народний (з 1922 р. – Український драматичний театр ім. М.Заньковецької) та «Молодий театр» (з 1922 р. – модерний український театр «Березіль»). На кінець 1925 р., у республіці налічувалося вже 45, а в 1940 р. - 140 постійних державних і понад 40 робітничо-колгоспних театрів.

Особливо великою популярністю користувалися драматичний театр ім.І.Франка на чолі з Г.Юрою і театр «Березіль» на чолі з Л.Курбасом. У республіці зростає ціла плеяда майстрів сцени: А.Бучма, Н.Ужвій, Ю.Думський, П.Нятко та ін.

Великих успіхів було досягнуто у кіномистецтві. З 1922 р. почалося виробництво художніх фільмів, більшість яких було присвячено подіям громадянської війни. Найбільш вдалим серед історичних фільмів був «Тарас Трясило» режисера П.Чардиніна (1927). Переломний етап у розвитку українського радянського кіномистецтва пов'язаний з творчістю О.Довженка, який в 1926 р. працював кінорежисером на Одеській кіностудії. В історії українського та світового кіномистецтва почесне місце посідають його фільми «Звенигора», «Арсенал», «Земля». У 1958 р. на всесвітній виставці в Брюсселі його фільм «Земля» включено до почесного списку дванадцяти кращих фільмів світу всіх часів і народів. Першим звуковим фільмом в Україні була документальна стрічка «Симфонія Донбасу» Д.Вертова (1930), а серед художніх – «Фронт» О.Соловйова (1931).

В образотворчому мистецтві майстер батального жанру М.Самокиш створив ряд масштабних картин на історичну тематику: «В'їзд Б.Хмельницького до Києва», «Бій Івана Богуна з польським магнатом Я.Вишневецьким» та ін. Самокишеві належить також багато майстерно виконаних графічних ілюстрацій в літературі тієї доби.

Одними з кращих пейзажних творів були «Дніпро і кручі» М.Бурачка, «Місячна ніч» Г.Світлицького.

У середині 20-х рр. дедалі помітніше місце в політичному й культурному житті республіки почало відігравати радіо. Перша радіостанція в Україні почала діяти в Харкові у 1924 р. У 1927 р. стали до ладу радіоцентри в Києві, Дніпропетровську, Одесі. Швидко радіофікувалися

села. Уже в 1928 р. у них налічувалося 40,5 тис. радіотрансляційних точок. Радіотрансляційні вежі стали одним із символів новітніх часів.

Незважаючи на диктат сталінського тоталітарного режиму та утиски, у розвитку різних галузей науки було досягнуто суттєвих успіхів. Розробками з теоретичної фізики займався Харківський Український фізико-технічний інститут, де у 1932 р. вперше в СРСР було штучно розщеплене атомне ядро. У цьому ж році електрозварювальна лабораторія Є.О.Патона була реорганізована в Інститут електрозварювання. Всесвітньої слави здобув офтальмолог В.П.Філатов. У 1936 р. у складі Української Академії наук утворився ряд суспільствознавчих інститутів, у тому числі й Інститут історії України.

У 1936 р. ВУАН було переіменовано на АН УРСР, багато її співробітників репресували. Репресії стали невід'ємною частиною сталінської «культурної політики».

Діяльність митців і письменників стала настільки регламентованою, що почала втрачати ознаки творчості. Негативне значення мала їх відірваність від здобутків зарубіжних майстрів. Серед досягнень української історичної прози 30-х рр. слід відзначити романи «Людолови» Зінаїди Тулуб, «Наливайко» Івана Ле. Проблеми виховання молоді порушувалися у книгах «Педагогічна поема» А.Макаренка, «Десятикласники» О.Копиленка, «Школа над морем» С.Донченка. У пригодницькому та фантастичному жанрах створені повість М.Трублаїні «Шхуна Колумб», «Нащадки скіфів» В.Владка.

У драматургії на провідні позиції вийшов О.Корнійчук, п'єси якого «Загибель ескадри», «В степах України» ставилися в багатьох театрах. Продовжували писати вірші П.Тичина, М.Бажан. Але свободи творчості вони не мали.

У роки Другої світової та Великої Вітчизняної війни українська культура переживала значні труднощі. За межі України було вивезено понад 40 тис. найцінніших музейних експонатів. Однак культурне життя не припинялося. Починають друкуватися статті істориків та письменників, присвячені героїчним сторінкам минулого, передусім боротьбі з іноземними поневолювачами. Висвітлюються події, де активними учасниками були Ярослав Мудрий, Данило Галицький, Петро Конашевич-Сагайдачний, Богдан Хмельницький. З'являються високохудожні і високопатріотичні віршовані твори, де з великою силою показана любов до Вітчизни (Максим Рильський «Слово про рідну матір»; Павло Тичина «Голос матері»; Володимир Сосюра «Любіть Україну»). Вірш Володимира Сосюри «Любіть Україну», написаний у 1944 р. був одним з найкращих на цю тему.

Глибокого патріотизму було сповнене в роки війни кіномистецтво. Продовжувалась робота над художніми фільмами, серед яких кращими були «Олександр Пархоменко», режисера Л.Лукова, «Як гартувалась сталь» М.Донського. Найвищим досягненням українського кіномистецтва в цей час

можна вважати фільм «Райдуга» М.Донського за сценарієм Ванди Василевської. Цей фільм отримав «Оскара» - премію Академії кіномистецтва США. Інший фільм М.Донського – «Нескорені» - одержав Золоту медаль на VII Венеціанському міжнародному кінофестивалі (1946).

У перші післявоєнні роки в Україні настала політико-ідеологічна реакція, яка за ім'ям секретаря ЦК ВКП(б), який керував ідеологічною роботою в країні, отримала назву «жданівщина». Критиці та обвинуваченням в «перекрученнях буржуазно-націоналістичного характеру» були піддані роботи істориків України «Короткий курс історії України», «Нарис історії України». Розпочалося цькування М.Рильського за його доповідь «Київ в історії України», «Річниця Шевченка», поетичні твори «Київські октави». Нищівній критиці було піддано у пресі вірш В.Сосюри «Любіть Україну». Гострі нападки були спрямовані також на українських композиторів за використання традиційних українських тем. Оперу К.Данькевича «Богдан Хмельницький» критикував за те, що росіянам у ній відведене недостатньо помітне місце, а українські літературні журнали та енциклопедії звинувачувалися у зосередженості на «вузьких» українських темах.

У біологічній науці поширилася «лисенківщина» (за ім'ям президента Всесоюзної Академії сільськогосподарських наук Т.Лисенка), який займав реакційну позицію щодо генетики.

У кінці 1948 р. була розгорнута кампанія боротьби проти «низькопоклонства перед Заходом», а згодом з «космополітизмом». Відомі літератори єврейського походження (І.Стабун, Є.Адельгейм та ін.) були звинувачені в антипатріотизмі, схильності перед культурою Заходу, замовчуванні зв'язків культури українського і російського народів. Більшість з них згодом були репресовані.

Після смерті Сталіна (1953 р.) почалася часткова лібералізація радянського режиму, яка отримала назву «відлига». Це істотно покращило умови для розвитку культури в цілому. У 1953 р. здійснено перехід до обов'язкової семирічної освіти, у 1956 р. скасували плату за навчання в старших класах.

У квітні 1959 р. Верховна Рада УРСР прийняла закон про реформування шкільної освіти. Замість семирічної обов'язкової було організовано восьмирічну школу, яка давала учням загальноосвітні та технічні знання. Цей закон надавав право батькам вибирати своїм дітям мову навчання і фактично був використаний для русифікації українського шкільництва.

Наприкінці 50-х рр. почалася організація шкіл-інтернатів, де навчалися сироти, діти інвалідів, малозабезпечених батьків та одиноких матерів. У повоєнні роки була проведена реорганізація вищих навчальних закладів, кількість яких скоротили, хоча число студентів збільшилося.

Певні досягнення були в цей час у науці Розширилася мережа науково-дослідних установ (з 267 у 1945 р. до 462 у 1950 р.). У 1945 р. в складі АН УРСР було створено сільськогосподарське відділення, на базі якого у 1956 р. утворили сільськогосподарську академію. Українські вчені чимало зробили для розвитку ракетної техніки, космонавтики, використання атомної енергії в мирних цілях. У 1956 р. генеральним конструктором будівництва космічних кораблів став виходець з Житомирщини С.Корольов. Широке визнання як конструктор турбореактивних двигунів здобув академік А.Люлька. Одним з творців важких танків був генерал-лейтенант М.Духов.

Розвитку кібернетики в Україні сприяла організація в 1957 р. Обчислювального центру АН УРСР, перетвореного згодом на Інститут кібернетики. Його досягнення пов'язані з іменем В.Глушкова, першого і беззмінного впродовж 20 років (з 1962) директора інституту.

Найбільшим науковим центром республіки залишалася Академія наук УРСР, яку з 1962 р. очолює Б.Є.Патон. Помітною подією в культурному житті республіки стало видання «Української радянської енциклопедії» у 17 томах. Було також видано «Радянську енциклопедію історії України» в 4 томах, завершено публікацію 26-томної «Історії міст і сіл Української РСР», у створенні якої взяли участь понад 100 тис. авторів.

Лібералізація і десталінізація створили сприятливі умови для розвитку літератури. Значним досягненням української прози став цикл романів М.Стельмаха «Велика рідня», «Кров людська – не водиця», «Хліб і сіль». Особливу популярність у повоєнні роки здобула творчість О.Гончара, автора трилогії «Прапороносці». Романом «Вир» назавжди вписав в історію української літератури своє ім'я Григорій Тютюнник. Видатним явищем в українській літературі стала опублікована в 1956 р. кіноповість О.Довженка «Поєма про море». Збагачували поезію і прозу твори А.Малишка, П.Загребельного, Ю.Смолича, Ю.Збанацького та інші талановиті літератори.

На розвиток української культури, на громадське життя в Україні суттєво вплинула нова генерація талановитих митців, які одержали назву «шестидесятників». Це був рух творчої молоді, яка розробляла оригінальну тематику, видавала нові думки, відмінні від офіційних, і стала ядром духовної опозиції в Україні. Серед її лідерів були поети Василь Симоненко, Микола Руденко, Ліна Костенко, Василь Стус, Іван Світличний, ДЛавличко, І.Драч, Є.Сверстюк, Б.Олійник, критик І.Дзюба, публіцист В.Чорновіл. Вже у 1962-1963 рр. їх піддали критиці, твори багатьох з них перестали друкувати, але вони поширювалися шляхом самвидаву в середовищі національне свідомої інтелігенції.

Своєрідне творче і життєве кредо кращих представників української інтелігенції 60-70-х рр. виразила Ліна Костенко:

Було нам важко і було нам зле,

І західно, і східно.

Було безвихідно. Але

нам не було негідно.

Пожвавилосся театральне життя. Хоча кількість театрів в Україні зменшилася з 80 у 1958 р. до 61 у 1965 р., кількість глядачів зросла. Провідними театрами були ім. І.Франка в Києві, ім. Т.Шевченка в Харкові, ім. М.Заньковецької у Львові, ім. Лесі Українки у Києві, Київський театр опери та балету. В них працювала ціла плеяда талановитих майстрів сцени: О.Кусенко, П.Куманченко, А.Гашинський, А.Роговцева, Б.Ступка та ін. Плідно працювали драматурги М.Зарудний, В.Минко. Велику популярність здобула п'єса О.Коломійця «Фараони».

Процес розвитку української музики в 50-60-ті рр. характеризується удосконаленням усіх її жанрів, створенням нових опер, оперет, балетів, симфоній та пісень. В Україні з'являється блискуче сузір'я чудових оперних співаків і співачок: Д.Гнатюк, А.Солов'яненко, С.Мірошніченко, А.Мокренко, М.Кондратюк, Д.Летриненко.

Українська національна музика має значні досягнення й у галузі масової пісенної творчості. Популярними в народі стали «Пісня про рушник» на вірші А.Малишка, «Впали роси на покоси», «Два кольори» на слова Д.Павличка, «Марічка» М.Ткача, «Чорнобривці» М.Сингаївського, мелодії П.Майбороди, О.Білаша, І.Шамо.

До середини 50-х рр. по 1-2 фільми на рік випускала лише Київська кіностудія. Серед них слід відзначити «Подвиг розвідника» Б.Барнета, «Тарас Шевченко» І.Савченка. У часи «відлиги» студія щорічно випускала близько 20 картин. Популярність здобули фільми «Гадюка» В.Івченка, кінокомедія «Королева бензоколонки», «Ключі від неба». Найзначнішим досягненням українського кіно став фільм С.Параджанова «Тіні забутих предків», поставлений за повістю М.Коцюбинського.

Основною темою образотворчого мистецтва в післявоєнні роки був героїзм, подвиги воїнів, партизанів, трудівників тилу в період Великої Вітчизняної війни. Серед них картини С.Бесєдіна «Визволення Києва», В.Костецького «Повернення». Великої популярності набула картина Т.Яблонської «Хліб», де показано життєві образи трудівників повоєнного села.

Новим явищем культурного життя стало телебачення. Перша передача Республіканського телебачення відбулася 5 листопада 1951р.

Ситуація у сфері культури різко змінилася з відставкою М.Хрущова і приходом до влади в СРСР Л.Брежнєва (1964). Почався поворот до неосталінізму, що супроводжувався репресіями, утисками та переслідуваннями багатьох видатних майстрів культури. Інтенсифікувався процес русифікації, що обґрунтовувалося теорією «зближення націй» і перетворення їх на нову історичну спільність - радянський народ. Особливо ці процеси посилювалися, коли партійним керівником республіки став В.Щербицький (1972-1989 рр.).

Несправедливій жорсткій критиці був підданий класик української літератури О.Гончар за роман «Собор» (1968), який присвячувався темі збереження національної духовної спадщини і до початку перебудови був вилучений з літературного процесу.

Сміливо кинув виклик тоталітарній системі критик І.Дзюба своєю книгою «Інтернаціоналізм чи русифікація?» (1965). Фактично ці процеси були реанімацією «жданівщини», боротьби з «українським буржуазним націоналізмом». Через неприйняття догматичного мислення в 1980 р. покінчили життя самогубством талановитий письменник Г.Тютюнник, у 1981 р. – В.Близнець. Із спілки письменників України під час чистки було виключено І.Дзюбу, За ґратами опинилися В.Стус, Г.Світличний, Є.Сверстюк, О.Бердник. Ідеологізувалися усі види мистецтва. Митців привчали мислити не стільки художніми образами, скільки політичними категоріями.

У 1984 р. була здійснена спроба реформувати освіту. Посилювалася ідеологізація школи, запроваджувалося навчання з 6 років, 8-річні школи реорганізовувалися в 9-річні, середні в 11-річні. Характерними рисами освіти в Україні були уніфікація, ідеологізація, жорсткий партійний контроль, заорганізованість навчально-виховного процесу, ігнорування національного фактору. На початку 80-х рр. стало помітно, що рівень підготовки фахівців відстає від світового.

У науковій сфері проявлявся застій, мали місце упущені можливості, накопичилося чимало невирішених проблем, недоліків, які призводили до уповільнення фундаментальних розробок, втрати передових позицій у світовій науці.

Усі ці негативні явища в суспільному житті камуфлювалися під яскравими плакатами з гаслами про «ум, честь і совість» тощо, святковими демонстраціями, військовими парадом та бутафорними театралізованими виставами. На противагу застійним явищам оригінальність, національний колорит рельєфно виявилися в музично-пісенній творчості композитора В.Івасюка, ансамблю «Смерічка», співаків В.Зінкевича, Н.Яремчука. Величезну популярність здобула в 70-80-ті рр. співачка Софія Ротару.

З приходом до влади нового політичного керівництва на чолі з М.Горбачовим почалося нове національне відродження України, нерозривно пов'язане з ідеєю здобуття державної незалежності.

У 1989 р. після перших демократичних виборів до Верховної Ради УРСР було прийнято Закон УРСР «Про мови в Українській РСР», відповідно до якого українську мову в республіці проголошено державною.

Роль авангарду в розвитку української культури, ліквідації «білих плям історії» відіграла Спілка письменників України та її центральний орган – газета «Літературна Україна». Публіцистика зайняла провідні позиції. Широкий резонанс мали виступи О.Гончара, Б.Олійника, В.Яворівського. Почали друкуватися заборонені раніше твори В.Винниченка,

М.Грушевського, М.Зерова, М.Хвильового, інших репресованих поетів і письменників, представників української діаспори. Поступово змінилися акценти в питаннях віровизнання, проголошено забезпечення права свободи совісті.

У галузі освіти було взято курс на її гуманізацію, засвоєння учнями й студентами загальнолюдських цінностей. Проте фінансування цієї сфери було недостатнім.

Суттєві зрушення відбулися в історичній науці. По-новому було розглянуто і досліджено події Національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст., діяльність І.Мазепи, С.Петлюри та інших видатних громадсько-політичних діячів України.

Значною подією в культурному житті України стало проведення Першого фестивалю «Червона рута» (Чернівці, 1989), який показав широкий інтерес значної частини української молоді в процесах відродження й самобутнього розвитку української популярної музики.

Традиційна, святково-обрядова культура посідає значне місце у духовному житті усіх народів світу. Реконструкція й осмислення реалій архаїчних компонентів української культури – це не тільки необхідність вивчення минулого, а й забезпечення майбутнього.

Традиція і свято – це, насамперед, вільний від роботи час. Ще Платон і Аристотель цінували вільний час як засіб для вдосконалення людни. У «Законах» Платона є згадки про те, що вірно скеровані задоволення і страждання складають виховання. Тому, вважають мудреці, Боги зі співчуття до людей, народжених для праці, встановили замість відпочинку від неї – святкування, дарували людям музичні інструменти, мистецтво, пісню, щоб можна було виправляти недоліки виховання під час свят. У грецькій мові слово «гра» - етимологічно близьке слову «виховання».

Насолоду як вихідний принцип у тлумаченні суті свята характеризує ще більшою мірою позиція Аристотеля. У своєму творі «Політика» він писав, що свято, розваги, ігри необхідні як сон, їжа та вода. Свято виховує водночас тіло й душу, вчить правильно насолоджуватися, є формою найкращого дозвілля, а святкова життєдіяльність спонукає до пізнання справжнього щастя. За Аристотелем – забави, святкове дозвілля є відпочинком від праці, які дають душі ліки: спокій, насолоду, радість. Він відносив свято з усіма його атрибутами й символами до важливих форм виховання, формування особистості, освіченості. Античні греки розглядали традиції і свято як засіб стабілізації держави, як особливий соціальний інститут для соціалізації людини, життєдіяльності етносу.

Василь Стефаник, який глибоко знав народні традиції, етикет, думи й багату душу свого народу, лаконічно і вражаюче сильно зобразив «...ясність щастя від святкового родинного спілкування. Сідай, роде мій, най з тобов все щастє сідає... Роде мій чесний та величний! Тішуся тобою як не знати чим,

що мене не забуваєш, що мене любиш і за моїм столом п'єш та файні слова говориш!

По гостях мигнула ясність щастя, як часом сонце замиготить по чорнім глибокім ставі».

Отже, вчені різних часів вбачали у традиціях і святах важливий засіб виховання, соціальний інститут для регулювання праці й відпочинку. У середині XIX сторіччя чимало вчених, що належали до міфологічної школи, виводили генезу свята з так званої солярної концепції, тобто залишків первісної релігії поклоніння сонцю. Первісні люди, а особливо слов'яни, поклонялися сонцю, прославляли його в піснях, водили хороводи. Це, власне, один з різновидів метеорологічної теорії, яка зароджувалася ще в першій половині XIX сторіччя.

Еволюціоніст Дж. Фрезер походження святково-обрядової культури взаємопов'язував з релігією первісних людей, з іншими віруваннями в умираючі й воскресаючі божества рослинності, природи. Свята народного календаря пов'язані з тим, що боги природи умирали, їх оплакували, а потім раділи їхньому воскресінню.

Відомий славіст В.Пропп, виводячи походження свят, ігрової та розважальної культури на основі трудової теорії, показав, що людина у своїх іграх, танках і піснях моделює, відтворює рухи щоденної праці і наводить приклади веснянок: «А ми просо сіяли, сіяли...», «Посію я огірочки» та ін.

Очевидно, вся сукупність думок, всі концепції про генезу свята як засіб соціалізації, первісні уявлення про природу, чергування праці й відпочинку мають раціональне зерно.

Виходячи з цього, не можна заперечити важливу функцію трансформованих народних звичаїв і обрядів, свят навіть в умовах індустріального суспільства, урбанізованого середовища.

До традиційної, святково-обрядової культури належать такі важливі компоненти, як святковий та обрядовий одяг, прикраси, музичний супровід, танці, пісні, різноманітні символи й атрибути, котрі виконують важливу естетичну функцію, збагачують красою світ і людську душу.

Наприкінці XX сторіччя і другого тисячоліття українська національна культура переживає складні суперечливі процеси творення й руйнування водночас. Ренесанс етнічної культури шкутильгає на обидві ноги й на кожному кроці. Виникають дискусії, суперечки, навіть сварки з приводу окремих національних реалій традиційної культури, які набули з часом певного символічного знаку. Найбільше чомусь дістається шароварам, які, до речі, були запозиченим елементом і використовувалися лише вершниками-козаками. Сьогодні це переважно яскравий театральний атрибут. Українські селяни, та й інші східноєвропейські народи, традиційно носили білі полотняні штани: степовики ширші, горці й поліщуки – вузчі. Останнім часом стало «модним» іронізувати ще й з приводу вишиваної сорочки, хоча

нікому не приходить у голову кепкувати з японського кімоно чи індійського сарі.

Одні в цих суперечностях надмірно міфологізують етнічну культуру, займаються новітнім міфотворенням, бажане часто видають за дійсне, а реконструкції давнього світогляду українців деяких авторів-аматорів не витримують ніякої критики. У пошуках давніх божеств вони доходять до сміхотворного вимислу, вдаються до фальсифікації фактів.

Другі – домагаються якнайшвидше викорінити всі елементи провінційної (на їх погляд) селянської культури, бачать єдиний вихід з матеріальної й духовної кризи в суперурбанізмі, входженні до європейського цивілізованого світу.

Треті – заперечують усю етнічну культуру українців і будь-які її паростки ладні розтоптати.

Всі ці тенденції – архаїчна, футуристична й більшовицько-нігілістична – є виявом справді глибокої духовної кризи нашого суспільства.

Прихильникам архаїчної тенденції можна нагадати давню народну мудрість: «Двічі в один слід ступити не можна». Запеклим урбаністам радимо почитати таких відомих культурологів Заходу, як Георг Зіммель, Освальд Шпенглер та інших, котрі вбачали в суперурбанізмі «не тільки народження конфліктної ситуації в сучасній культурі, а й небезпеку загибелі цивілізації».

Лозунги третіх не мають майбутнього, тому їм також доречно прислухатися до народного прислів'я: «Не копай на іншого яму, бо сам у неї впадеш».

Є, очевидно, якийсь інший шлях гармонійного поєднання традиційної аграрної культури, з усім її величезним багажем духовності, моралі, етики, поведінки, святково-обрядової культури – з досягненнями урбанізованого середовища. Цей шлях має проходити через глибоке розуміння і знання етнічної та звичаєвої культури, екологічного досвіду народу та освоєння західних передових технологій, умов побуту, ставлення до збереження цінностей. Потрібні знання й аналіз конкретних українських реалій. Хоча аграрний сектор сьогодні вкрай зубожів, а селянство деградоване серією жорстоких експериментів над ним за радянської доби, все ж він становить близько 35-40 відсотків, в окремих областях навіть більше. Руйнування промислових, гірничодобувних центрів Донбасу зумовило зворотну міграцію робітників до сіл, з якими їх в'яжуть родові корені. І селянам, і зденаціоналізованим пролетарям потрібен хліб, засоби до вижиття, але не менш важлива й соціокультурна адаптація, спосіб людського спілкування, задоволення емоційного стану, який сьогодні вирішується найчастіше на рівні чаркування, а точніше, алкоголізму – не тільки чоловічого, а й жіночого та дитячого. Зрозуміло, що соціальні, економічні й культурні чинники – це єдиний стержень повнокрової життєдіяльності людини.

Розвиток української традиційної культури тривалий час, а особливо протягом ХХ сторіччя, відбувався у досить складних історичних умовах, часто екстремальних (голод, відчуження хлібороба від землі, від рідної мови, війни, економічні кризи, розруха, репресії, політичні та ідеологічні утиски, радянська уніфікація культури). Внаслідок цього сталася насильницька перерваність у спадкоємності традицій, була порушена природна еволюція народної традиційної культури. Заборонялася, принижувалася, ігнорувалася етнічна специфіка, а натомість адміністративно впроваджувалися уніфіковані загальнорадянські форми традиційної і святково-обрядової культури. Утворився своєрідний вакуум у пам'яті не одного покоління, яке жило в умовах нестабільності соціально-політичного й економічного життя. Вже практично друге покоління людей виросло на постулатах радянської ідеології і цілеспрямованої пропаганди, що все народне – пережиток, забобон, релігія, гречкосійство.

Важко навіть збагнути увесь комплекс денационалізації українського етносу. А намагання швидкими темпами знищити етнічну культуру серед сільського населення доходили часом до абсурду. Наприклад, документ, що був прийнятий у 1986 році Тлумацьким районним відділом Комісії по радянських традиціях, святах та обрядах (урядову установу створено в 1969 році при Раді Міністрів Української РСР) свідчить про те, що ідея формування загальнорадянської спільноти без етнічних ознак, уніфікація культури впроваджувалися занадто поспішними методами. Одним документом вирішили заборонити всі традиції народного весілля на Івано-Франківщині. І це в регіоні, де сільська людність століттями берегла свої традиції, звичаї й обряди.

Змістовний модуль 3. Українська культура в умовах євроінтеграції.

Тема 1. Культура незалежної України.

Проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.) і розбудова самостійної держави Україна створили принципово нові, формально цілком сприятливі умови для розвитку культури. 17 лютого 1992 р. Верховна Рада України ухвалила «Основи законодавства про культуру», якими передбачені заходи подальшого розвитку української національної культури. У цьому ж році була розроблена Державна національна програма «Українська освіта в ХХІ ст.», а Верховною Радою прийнято «Закон про освіту». У цих документах передбачена демократизація освіти, посилення технічного забезпечення шкіл, видання підручників, створення університетських комплексів, мережі ліцеїв. Певних успіхів досягнуто в поступовому переведенні на україномовний режим середньої та вищої школи. За перші три роки незалежності кількість першокласників, які стали навчатися українською мовою, зросла з 43,5% до 67,7%. Відкрито значну кількість приватних гімназій, ліцеїв, вузів.

Було відновлено діяльність Острозької та Києво-Могилянської Академії - навчальних закладів нового типу. Здійснюється перехід на триступеневу вищу освіту ОКР «Бакалавр», «Спеціаліст», «Магістр». Вузи стають більш автономними.

Певних успіхів було досягнуто й сучасним українським кіномистецтвом. Вийшло багато документальних фільмів, переважно присвячених історичному минулому України. Створено декілька багатосерійних фільмів, серед них «Сад Гетсиманський» за мотивами творів І.Багряного, «Пастка» (за І.Франком), телесеріал «Роксолана» та ін. На 34 кінофестивалі в Сан-Ремо українському фільму «Ізгой» (за мотивами повісті А.Дімарова, режисер В.Савельєв, продюсер А.Браунер, ФРН) присуджено Гран-прі. Значною подією в кіномистецькому житті України стала історико-пригодницька картина польського режисера Є.Гофмана «Вогнем і мечем» за участю відомих українських акторів. Створюються українсько-російські, українсько-французько-російські («Схід-Захід») та інші кінокартини. Закінчилися зйомки українсько-китайської кіноверсії повісті М.Островського «Як гартувалася сталь».

Продовження розвитку сучасного театрального мистецтва в Україні пов'язане передусім з діяльністю таких яскравих режисерів, як Р.Віктюк, Б.Жолдак, С.Донченко, Б.Шарварко.

Позитивним моментом у роботі державного телебачення стала трансляція художніх фільмів і телесеріалів українською мовою. Суттєво змінило зміст своїх програм Українське радіо. Вони стали професіональними, національно спрямованими.

Розвиток української популярної музики останнього десятиліття пов'язаний з іменами І.Білик, П.Зіброва, Т.Повалій, О.Пономарьова, Руслани, А.Кравчука, Ані Лорак, В.Павлика, І.Сказіної та низки інших імен.

Складним є сучасний розвиток літературного процесу в Україні. З одного боку продовжують творити письменники й поети старшого покоління: І.Драч, В.Дрозд, Р.Іваничук, П.Загребельний, Л.Костенко, Ю.Мушкетик, Б.Олійник, Д.Павличко. З іншого боку література відчуває на собі тиск ринку, вона змушена йти за читачем (покупцем).

Ця тенденція сприяє розвитку масової та популярної літератури, переважно російськомовної. Розквітають такі жанри, як фантастика, детектив, любовно-авантюрний роман.

На сучасному культурологічному просторі України, в умовах перехідного періоду формування нової цивілізації, відбуваються процеси утворення нових художніх стилів, таких як неоромантизм, неореалізм, постмодернізм. Це є загально-світовою тенденцією, але з національними особливостями.

Таким чином, українська культура розвивається у складних умовах. Незважаючи на це, здобутки українських митців у галузі літератури, образотворчого мистецтва, досягнення вчених є вагомими й оригінальними.

Тема 2. Українська культура в умовах євроінтеграції.

Розширення Європейського Союзу, яке відбулося у травні 2004 р., призвело до історичних, політичних, географічних, економічних, культурологічних змін для України та Євросоюзу. Сьогодні Європейський Союз та Україна мають спільний кордон і як безпосередні сусіди будуть посилювати взаємозв'язаність. Розширення дає можливість для України та ЄС розвивати тісніші відносини, що приведе до поступової економічної, політичної і культурної інтеграції.

Підписаний 21 лютого 2005 року у Брюсселі План дій Україна – ЄС підтримає мету України щодо подальшої інтеграції до європейських структур. Окремим розділом у Плані дій є розділ Культура та аудіовізуальні питання, яким передбачається посилення культурного та аудіовізуального співробітництва України і ЄС у галузі інформації, музичного, образотворчого мистецтва, кіно і спорту.

Прикладом партнерства України із світовим культурологічним простором може бути участь України у Болонському процесі у галузі вищої освіти, учасником якого є МДУ, конкурсах Євробачення (Перемога Руслани), кіноконкурсах Кіно – Ялта , перемога збірної України у чемпіонаті Європи з футболу серед юнаків у 2009 році(Донецьк-Маріуполь), підготовка до фіналу чемпіоната Європи з футболу 2012 року в Україні та ін.

Методичні рекомендації до проведення практичних (семінарських) занять, завдання для лабораторних робіт

Семінар ("семінар" латинською мовою означає "розсадник", а в буквальному розумінні — поширення знань шляхом усних виступів і обговорень) у вищій школі — це активна форма начального процесу, вид практичних занять, який передбачає обговорення під керівництвом викладача підготовлених студентами доповідей і повідомлень чи проблемного, заздалегідь не підготовленого питання, участь студентів у дискусіях, виступи з доповненнями до відповідей колег. На семінарах студенти розширюють, поглиблюють і зміцнюють набуті на лекціях і під час самостійної роботи знання, накопичують у пам'яті нові факти, положення, вчать критично аналізувати документи і матеріали, набувають навиків публічних виступів, ведення полеміки, обстоювання власних поглядів, виробляють уміння користуватися науковою термінологією й поняттями. Участь у підготовці й обговоренні питань, які виносяться на семінарське заняття, допомагає глибше засвоїти історію української культури, розвиває самостійність у підходах до аналізу актуальних питань суспільно-політичного, культурного та релігійного розвитку на різних етапах вітчизняної історії.

Залежно від мети, завдань і змісту у вищій школі використовуються різні типи семінарських занять. Кожний з них має особливу структуру і методику проведення. Передусім слід підкреслити важливість проведення вступних семінарських занять, тобто на початку вивчення всього курсу чи певного періоду історії української культури. Такі заняття проводяться з метою викликати інтерес до семінарської роботи, психологічно підготувати студентів до цього виду навчання, надати план занять, список літератури та джерел, методичні поради тощо. Це сприяє усвідомленню студентами важливості семінарської роботи, необхідності брати в ній активну участь.

Семинар — розгорнута бесіда найбільш поширений на першому курсі. Його характерною особливістю є чітко сформульовані, тісно пов'язані між собою питання певної теми, які формулюються як пізнавальне завдання і на які студенти мають давати відповіді в результаті самостійного вивчення програмного матеріалу. Цей вид семінару не передбачає підготовки письмових доповідей чи рефератів, але вимагає знання фактичного матеріалу з того чи іншого питання, уміння аргументовано викласти свої знання в усній формі. У результаті бесіди з одним студентом заняття поступово переростає в розгорнуту бесіду з іншими учасниками семінару, з'ясовуються другорядні питання, що сприяє глибшому засвоєнню матеріалу. Надалі розв'язання одного пізнавального завдання приводить до постановки й розв'язування наступного.

Структурно семінар-бесіда має обов'язкові складові, які викладач прагне раціонально використати в процесі роботи:

1. Вступне слово керівника семінарського заняття, під час якого він визначає місце питань, що виносяться на обговорення, в історії української культури, їх зв'язок з питаннями, що вивчалися раніше, ставить конкретне завдання цього семінарського заняття.
2. Основна частина семінару, на яку відводиться найбільше часу, — це бесіда з питань, що виносяться на заняття. Викладач ставить запитання до всієї групи, але вибирає серед бажаючих того, хто буде відповідати першим. Надалі до обговорення питань залучаються інші студенти, які доповнюють чи виправляють своїх попередників. Так семінарське заняття переростає в розгорнуту бесіду з групою.
3. Заключне слово керівника семінару до окремого питання потрібне, якщо проблема не з'ясована повністю чи розкрита неправильно. За цих умов викладач зобов'язаний доповнити чи уточнити питання. Натомість заключне слово після закінчення розгляду всієї теми наприкінці заняття обов'язкове. Викладач оцінює рівень підготовки студентів до заняття, виставляє відповідні бали, підбиває підсумки та робить узагальнення з теми, дає завдання на наступне заняття.

Семинар доповідей і повідомлень ставить вищі вимоги до студентів на всіх етапах підготовки до нього. Ретельно готуючись до цього виду семінарських занять, студенти ґрунтовно вивчають і конспектують різні джерела та літературу, продумують відповіді на питання, винесені для розгляду. Під час семінару доповідачі послідовно й логічно викладають свої думки, аргументуючи їх конкретними фактами. Інші студенти уважно слухають виступаючого, зазначають слабкі та сильні сторони його доповіді з метою доповнити, виправити колегу чи вступити з ним у полеміку. Цей вид семінарського заняття дає змогу обговорювати спеціально підготовлені студентами письмові доповіді — реферати, заздалегідь визначати опонентів. Викладач повинен стимулювати підготовку до заняття студентів (наприклад, за допомогою масового експрес-опитування), адже за цієї форми занять дехто може проігнорувати підготовку до семінару, покладаючись на своїх колег-доповідачів. Натомість бажано, щоб усі студенти готувалися виступити і в

ролі доповідача, і в ролі опонента, залежно від "сценарію", який запропонує викладач.

Структурно семінар доповідей і повідомлень складається з таких елементів: вступне слово керівника семінару, доповіді студентів з окремих питань, обговорення та оцінювання кожного виступу, підбиття підсумків заняття викладачем.

Свої особливості має й семінар-диспут — один із найефективніших методів активізації процесу самостійного мислення. Дискусія, тобто колективне обговорення питань, інколи виникає стихійно, під час проведення й інших типів семінару, інколи планується викладачем заздалегідь у формі семінару-диспуту. Семінари дискусійного характеру сприяють виробленню в студентів уміння обговорювати проблеми і знаходити шляхи їх вирішення, висловлювати й аргументувати свої погляди, слухати один одного, виступати в ролі критиків.

Ефективність проведення дискусії досягається за умови дотримання такої схеми проведення семінарського заняття: спочатку висувається проблема (завдання), яка потребує вирішення; далі визначається гіпотеза, створюється ситуація, за якої учасники семінару повинні самостійно з'ясувати проблему; нарешті відбуваються науковий пошук, вирішення проблеми шляхом зіставлення різних думок, їх аргументації та доказу на основі раніше набутих знань.

Готуючись до диспуту, необхідно виділити основні поняття, пов'язані з предметом обговорення, уточнити значення термінів, які передбачається використати. Адже важливо, щоб студенти, які беруть участь у дискусії, вкладали в терміни та поняття однаковий зміст. Інакше можливі двозначність, нерозуміння позиції опонента. Починайте спростовувати конкретні положення лише після того, як з'ясували предмет диспуту, уважно вислухали й переконалися, що правильно зрозуміли позицію опонента, чітко визначили розходження з власною думкою. Ставлячись із повагою до поглядів і переконань свого опонента, водночас намагайтеся передусім довести внутрішню суперечливість положень, які він обстоює. Висуваючи тезу (думка, правильність якої треба довести), добирайте докази й аргументи (положення, за допомогою яких обґрунтовуються тези), стежте за їх логічністю, щоб у них не було суперечностей. Для прикладів добирайте типові, а не випадкові факти. Не плутайте спростування способу доведення, який застосував опонент, і сутності самої тези. Адже можна неправильно доводити і правильні положення. Критикувати треба неправильну думку, а не самого опонента. Пам'ятайте, що в суперечці не слід переходити на особистості, принижувати гідність опонента, ображати його різкими або грубими словами. Визначивши помилкові докази, спробуйте довести, що ці докази не стосуються безпосереднього предмета обговорення і не доводять правоти опонента. Ставте опоненту точні й чітко сформульовані, зрозумілі, коректні запитання. Не плутайте при цьому звичайне запитання з риторичним, яке не потребує відповіді.

Отже, особливості проведення будь-якого виду семінарського заняття свідчать, що воно безпосередньо пов'язане із СРС, передбачає вироблення студентом на основі вивченого матеріалу власного погляду на конкретну проблему, формування самостійного та оригінального мислення. Кожен студент повинен усвідомити, що семінар проводиться не лише заради перевірки й оцінювання успішності його знань. У процесі практичної роботи необхідно прагнути з'ясувати причини власних успіхів і невдач, використовувати позитивний досвід своїх колег, щоб надалі ще ефективніше проводити самостійну роботу. Сумлінна систематична самостійна підготовка й активна участь у роботі семінару — обов'язкова вимога до всіх студентів. Тому важливо, щоб на кожному семінарському занятті активно працювало якомога більше студентів. Адже саме їх недостатня підготовленість є основною причиною незадовільної роботи на семінарських заняттях. На жаль, деякі студенти обмежуються переписуванням рекомендованого навчального матеріалу, зачитуючи готові тексти на семінарі. Інші при підготовці до семінару з історії української культури використовують лише один підручник (посібник) чи конспект лекцій. Часто причина полягає в дефіциті часу, завантаженості з інших, передусім професійно орієнтованих дисциплін. Така "самостійність" має формальний характер, адже вона є неповною й приносить значно менше користі, ніж активна пізнавальна діяльність.

Далі ми детальніше зупинимося на окремих питаннях підготовки студента до семінарського заняття.

Основою СРС при вивченні історії української культури є систематичне вивчення джерел і літератури, а її успіх значною мірою залежить від наявності в студента необхідних збірників документів і матеріалів, навчальних посібників і підручників. Разом з тим нерідко недостатня підготовленість пояснюється невмінням студента своєчасно знайти необхідну літературу в бібліотеці. З цього випливає, що важливою складовою самостійної роботи є пошук бібліографічного матеріалу з теми семінару. Звичайно, завдання студента значно полегшується, якщо він отримав від викладача плани семінарських занять, де подано список основних джерел і літератури, дібраних з конкретних теми або питання, а ще краще — методичний посібник, в якому містяться конкретні поради щодо підготовки до тієї чи іншої теми з історії України. Методичні рекомендації орієнтують студента на правильне вирішення конкретного завдання, допомагають йому організувати самостійну роботу, зробити її цілеспрямованою, націлити індивідуальне мислення на аналіз і систематизацію матеріалу. Однак студенту треба вміти самостійно здійснювати пошук необхідної літератури. Зорієнтуватись у величезному інформаційному книжковому масиві допомагають довідково-бібліографічні навички. Студент повинен знати основні вимоги бібліографії, вміти користуватися каталогами, бібліографічними картками, замовляти необхідні книги, застосовувати науковий апарат і бібліографічні видання довідково-інформаційного характеру тощо.

Для студента-першокурсника пошук необхідних джерел і літератури може стати серйозною проблемою. Тому йому варто звернутися за допомогою до бібліографів, консультантів бібліотеки, які допоможуть виявити необхідну довідкову літературу, бібліографічні покажчики, засвоїти принцип роботи з бібліотечним каталогом тощо. Надалі студент повинен прагнути самостійно відшукувати необхідні джерела і літературу.

Для того щоб знайти потрібну книгу, студент повинен уміти користуватися каталогами. Вони становлять перелік літератури, яка зберігається в бібліотеці. Каталог складається з карток, які містять основну інформацію про те чи інше літературне джерело (автора, заголовок, місце видання, видавництво, рік видання, кількість сторінок, бібліотечний шифр тощо).

Для найшвидшого подолання труднощів, які постають при самостійному вивченні історії української культури, краще користуватися спеціальними виданнями, в яких пояснюються основні культурні терміни, поняття, визначення, концепції, явища, даються короткі матеріали довідково-енциклопедичного характеру про найважливіші події та факти історії української культури, наводяться біографії учених, митців, письменників, чий життя та діяльність були пов'язані з українською культурою. Серед таких видань, наприклад, фундаментальна 10-томна словникова частина "Енциклопедії Українознавства", яка була видана за кордоном у 1955—1984 рр. і перевидана репринтним способом у Львові впродовж 1993—2000 рр., а також другий том загальної частини "ЕУ" (репринт-не відтворення 1949 р. надруковане у Києві в 1995 р.), де містяться розділи "Історія", "Церква", "Право", "Культура". Крім того, в книгах наукового змісту містяться примітки, які пояснюють певні терміни, поняття, факти, наводяться короткі відомості про названих у тексті осіб, цитати, переклади слів з іноземних мов тощо, подаються іменні чи систематизовані предметні покажчики, хронологічні таблиці, карти.

Для того щоб зробити правильний запис, необхідно ознайомитись із змістом тексту і скласти його план, на основі якого й має бути створений конспект. Конспективний запис треба поділити на частини відповідно до пунктів плану; кожна частина має містити виклад одного з положень, а також його аргументацію. Натомість одночасне читання та конспектування абзац за абзацом можуть призвести до того, що до конспекту потраплять другорядні матеріали. Такий запис важко сприйматиметься, ускладнюватиме користування ним під час підготовки до семінарських занять. Конспективна форма запису вимагає не тільки фіксації найважливіших положень джерела, а й наведення необхідних міркувань, доведень. Інколи в конспекті, як правило на полях, роблять власні зауваження. Ретельно занотовуючи історичні документи чи виписки з них, точно вказують бібліографічні дані публікації (автора, назву документа; місце та рік видання книги; сторінку, з якої зроблена виписка). Наприклад: Винниченко В. Відродження нації. — Київ; Відень, 1920. — Ч. I (Репринтне видання). — К., 1990. — С. 46.

Творча, раціональна робота з книгою з метою глибокого та міцного засвоєння знань передбачає, по-перше, оволодіння методикою читання, по-

друге, вміння аналізувати текст і записувати його. Якість засвоєння прочитаного тексту значною мірою залежить від уміння: а) правильно читати; б) розуміти, усвідомлювати й закріплювати прочитане; в) відчувати, переживати прочитане.

Головними видами читання є: попереднє — загальне ознайомлення з книгою (за зовнішніми ознаками); повне читання тексту з метою засвоєння основних ідей та логіки змісту книги; повторне читання (якщо повне читання виявилось недостатнім для засвоєння прочитаного); часткове читання з метою вивчення додаткової літератури, необхідної для уточнення змісту матеріалу книги.

Читаючи текст у процесі підготовки до семінару, студенту слід зосередитися над його змістом, не відволікаючись, не думаючи про щось інше. Інакше читання виявиться малоефективним. Натомість цілеспрямоване й уважне читання розвиває самостійність мислення, необхідну для пізнання сутності питання. При читанні необхідно стежити за розвитком думки автора, щоб зрозуміти зв'язок між положеннями, які висуваються, їх аргументацією та висновками.

Оволодіння студента методом правильного читання пов'язане з повноцінним повторенням (відтворенням) і резюмуванням змісту тексту. Крім запам'ятовування конкретних фактів студент повинен уміти опрацювати отриману інформацію, письмово викладати власну думку щодо прочитаного. Це сприяє розвитку навичок аналізувати текст, а також самостійних суджень. Натомість детальне конспектування в процесі читання може відволікати увагу студента або зводити її до механічного переписування незасвоєних фрагментів тексту.

З метою цілеспрямованої та ефективної роботи з текстом студент повинен:

1. Не переписувати цілі речення чи абзаци, а лише ключові думки, ідеї.
2. Затримувати увагу на вступному реченні кожного абзацу, особливо, коли це великі абзаци.
3. Не пропускати так звані слова-сигнали ("отже", "таким чином", "підбиваючи підсумки" тощо), які застосовуються для того, щоб загострити увагу на чомусь важливому. Уміння виділяти слова-сигнали в підручниках, посібниках, статтях дуже важливе для розвитку здатності засвоювати прочитаний матеріал у всій його смисловій цілісності, тобто не спрощуючи й не пропускаючи висновків та оцінок автора.
4. Уважно ознайомитися з висновками автора.
5. Одразу після прочитання перевірити, що запам'ятав, і відобразити ключові думки, факти, власні оцінки у вигляді послідовної схеми змісту тексту. Така схема передбачає: а) перелік головних питань у логічному порядку; б) розкриття змісту головних питань (конкретні факти та приклади, які їх підтверджують); в) аналіз головних питань (їх значення, застосування, висновки та оцінки).

Одним із шляхів запам'ятовування та засвоєння матеріалу є ведення записів прочитаного. Основні форми записів — план, виписки, тези, анотація, резюме, конспект.

План — це перелік основних питань, які розглядаються в книзі чи статті. Він розкриває логіку автора, сприяє кращій орієнтації у змісті праці. Є два способи складання плану: перший — під час самого читання, другий — після ознайомлення з текстом. Складність цієї роботи полягає в тому, що студенту необхідно з'ясувати для себе побудову тексту, хід думок його автора, після чого викласти зміст роботи чітко й лаконічно. План може бути простим (коротким) і складним (розгорнутим). Відмінність останнього полягає в тому, що він містить не тільки перелік питань, а й розкриває основні ідеї праці, може включати окремі цитати. Зазначимо, що розгорнутим планом зручно користуватися при підготовці до власного виступу чи реферату. Адже за його допомогою значно легше пригадати прочитане. План має не поділяти історичний матеріал на частини, а пов'язувати його в логічне ціле. Для цього після читання треба поділити його на частини так, щоб кожна з них охоплювала певне питання, а в межах питання — чітко обмежену думку. В кожній частині плану слід сформулювати заголовки і пронумерувати їх як пункти плану відповідно до логічної послідовності прочитаного матеріалу: розділи — римськими цифрами (I, II, III тощо), питання — арабськими (1, 2, 3 тощо), думки в межах питань — буквами (а, б, в тощо).

Іншою формою записів є виписки. Це або дослівне відтворення в зошиті (чи на окремих аркушах) найважливіших місць праці, характерних фактів, дат, або стисле їх викладення. Перевага виписок полягає в точності відтворення тексту, зручності в користуванні записами при подальшій самостійній роботі, у накопиченні фактичного матеріалу та узагальнень. Виписки корисні для повторення, для швидкої мобілізації своїх знань, коли в короткий термін необхідно згадати вивчений матеріал. Виділяючи з тексту найголовніше, виписки допомагають його краще зрозуміти. Без виписок важко обійтися при підготовці усного виступу, письмової роботи. Робити виписки можна як у процесі, так і після закінчення читання.

Значно складнішою і більш повною формою запису є тези (у перекладі з грецької мови — твердження) — стисле викладення основних положень прочитаної праці, за допомогою якого передається її головний зміст. Тези складаються після ґрунтовного вивчення та глибокого усвідомлення змісту книги. Розрізняють тези прості, коли записується якась думка, і складні, коли додатково робиться коротке обґрунтування, аргументація цієї думки. На відміну від плану, тези розкривають зміст тексту, причому робиться це у формі ствердження чи заперечення. За змістом тези нагадують конспект, хоч останній має більш описовий характер і його положення менш категоричні, ніж у тез.

Наступною формою запису є анотація — стисле узагальнення змісту роботи. Нею зручно користуватися, коли студент планує повернутися до тієї чи іншої праці, а на цьому етапі обмежується її короткою характеристикою.

Щоб скласти анотацію, необхідно спочатку повністю прочитати й осмислити роботу.

До анотації дуже наближене резюме — запис, який є короткою оцінкою прочитаної праці. Різниця між ними полягає в тому, що анотація стисло характеризує працю в цілому, а резюме зосереджує увагу на її висновках, головних підсумках.

Однак найдосконалішою формою запису є конспект. Проте конспектування книги має особливості. Слід враховувати, що, складаючи конспект відповідно до змісту книги, необхідно зберігати усі її основні думки та положення. Зміст повинен бути логічним і цілісним, щоб усі його частини подавалися в певній послідовності, пов'язувались і узгоджувались між собою. Враховуючи, що конспект складається насамперед з метою підготовки до семінарського заняття, до нього можна одночасно включати матеріал із кількох книг чи джерел, які пов'язані з основним текстом.

Одне з найскладніших завдань, яке має виконати студент, — підготовка доповіді. Ознайомившись і вивчивши рекомендовані документи, матеріали, наукові статті, відповідний розділ підручника чи посібника, на завершальному етапі підготовки до семінарського заняття студент повинен підготуватися до доповіді й обговорення запланованих питань.

Доповідь, яку планується виголосити на семінарі, має відповідати таким вимогам:

- методологічно правильно і повно розкрити зміст вибраного питання;
- показати самостійну роботу над історичними джерелами та літературою;
- продемонструвати вміння планувати чітко все те, що вивчається, й зрозуміло формулювати головні питання доповіді.

Слід також розрахувати, щоб час доповіді не перевищував 10 хв. Адже інакше студент може не встигнути розкрити питання. До того ж чимало труднощів виникає в процесі самого виступу. Досвід проведення семінарських занять свідчить, що для студента-доповідача особливого значення набувають три фактори: 1) володіння матеріалом; 2) володіння собою; 3) володіння аудиторією. Суттєвим недоліком певних студентів є невміння послідовно й логічно викласти на семінарі свої думки. Навіть вивчивши питання, вони інколи не можуть ефективно ним скористатися, відповідають нечітко й незрозуміло. Подолати цей недолік значною мірою допомагає підготовлений заздалегідь план відповіді. Він може стати надійним помічником при підготовці до виступу, а згодом до іспиту.

Важливим елементом самостійної підготовки доповіді є ознайомлення студента з науковими та публіцистичними статтями, присвяченими подіям історії української культури. Використання їх на семінарському занятті надає йому полемічності та гостроти. Проте студентам слід звернути увагу на наукову коректність подання нових фактів, концепцій, висновків, оцінок.

Важливо остерігатися крайнього максималізму, не допускати механічної підміни старої схеми новою, одного стереотипу іншим.

Звичайно, готуючи доповідь, студент повинен прагнути зробити її не тільки правильною за формою, а й цікавою за змістом. Для цього у виступі, зокрема, необхідно уникати слів-"паразитів" ("ну", "значить" тощо), тавтологій (повторення одних і тих же слів), іноземних слів, абстрактних понять. Натомість слід включити до своєї доповіді цікаві приклади, приказки, прислів'я, "крилаті" вислови. Їх доречне використання поживить виступ, зробить його емоційнішим.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ З КУРСУ „ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ”

Тема 1. Культуротворчий фундамент українського народу.

2 години

1. Історичні шляхи культурогенезу українського народу. Теорії «автохтонності» та «міграційності» слов'янського населення.
 2. Духовний світ носів трипільської культури.
 3. Скіфо-сарматський та античний культурний чинник в українському культурогенезі.
 4. Особливості слов'янської міфології
- Проблемне питання
1. «Велесова книга»: проблема автентичності

Література

Основна

1. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Світова та українська культура: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2004. – 344с.
2. Козира Є.В. Українська та зарубіжна культура. – К.: Здоров'я, 2001. – 248с.
3. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: Курс лекцій. – К.: ЦУЛ, 2002. – 508с.
4. Культурологія: українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник / За ред. М.М. Заковича, К.: Знання, 2004. – 567с.
5. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навчальний посібник / За ред. А. Яртися та В. Мельника. – Львів: Світ, 2005. – 568с.
6. Попович М. Нарис історії культури України. – К.: АртЕк, 1998. – 728с.
7. Українська культура: історія і сучасність: Навчальний посібник / За ред. С.О. Черепанової. – Львів: Світ, 1994. – 456с.
8. Українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник / За ред.

Дещинського. – Львів: Бескид Біт, 2005. – 304с.

9. Шевнюк О.Л. Українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник. – К.: Знання-Прес, 2003. – 277с.

10. Шейко В.М. Історія української культури : навч. посібник / В.М. Шейко Л.Г.Тишевська, наук. ред. В.М. Шейко. — К.: Кондор, 2006.-264 с.

Додаткова

1. Дворнік Ф. Слов'яни в європейській історії та цивілізації. – К., 2000
2. Залізник Л.Л. Від склавинів до української нації. — К., 1997.
3. Знайко О. П. Міфи Київської землі та події стародавні. — К., 1989.
4. Крисаченко В.С., Мостяєв О.І. Україна: природа і люди. — К.: НІСД, 2002. — 623с.
5. Куликов А. А. Космическая мифология древних славян. – СПб: Лексикон, 2001. – 256с
6. Рыбаков Б. А. Язычество древних славян. — М., 1981.
7. Попович М. В. Мироззрение древних славян. — К., 1985.
8. Юрій М.Т. Етногенез та менталітет українського народу. — К.: Таксон, 1997. — 237с.

Тема 2. Культура Київської Русі у культурологічному просторі «Захід – Схід».

2 години

1. Культурологічні аспекти християнізації Русі.
2. Особливості світорозуміння людини часів Київської Русі. Духовне двоєвір'я.
3. Значення візантійських традицій в культурі Київської Русі
4. Основні культурні пам'ятки киеворуської доби
5. Культура Галицько-Волинської Русі як перехрестя Сходу і Заходу

Проблемне питання

1. Традиції Київської Русі в новгородській та московській інтерпретації

Література

Основна

1. Вагнер Г.К., Владышевская Т.Ф. Искусство Древней Руси. – М., 1993.
2. Золотослов. Поетичний космос Давньої Русі. — К., 1988.
3. Європейська та українська культура в нарисах: Навчальний посібник /За ред. Цехмістро І.З, Штанько В.І., Старовойт В.С., Леонтьєвої В.М.. – К.: Цент навчальної літератури, 2003. – 320с.
4. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: Курс лекцій. – К.: ЦУЛ, 2002. – 508с.

5. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навчальний посібник /За ред. А. Яртися та В. Мельника. – Львів: Світ, 2005. – 568с.
6. Моця О., Ричка В. Київська Русь: від язичництва до християнства. — К., 1996.
7. Попович М. Нарис історії культури України. – К.: АртЕк, 1998. – 728с.
8. Огієнко І. Українська культура. - К.: Абрис, 1991
9. Українська художня культура: Навчальний посібник /За ред. І.Ф. Ляшенка. – К.: Либідь, 1996. – 416с.
10. Українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник /За ред. М.М. Заковича. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2001. – 550с.

Додаткова

1. Антонович В. Раскопки в стране древлян. — М., 1983.
2. Асеев Ю. Архитектура Киевской Руси. — К., 1969.
3. Асеев Ю. Мистецтво стародавнього Києва. — К., 1969.
4. Браичевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі. — К., 1988.
5. Бычко А. К. Народная мудрость Руси (Анализ философа). — К., 1988.
6. Горбаченко Т.Г. Вплив християнства на становлення писемної культури Русі-України: релігієзнавчо-філософський аспект. — К.: Видавничий дім «Академія», 2001. — 272с.
7. Маринович М. Українська ідея і християнство, або Коли гарцюють кольорові коні Апокаліпсису. — К.: Дух і Літера, 2003. — 544с.
8. Рыбаков Б. Из истории культуры Древней Руси. — М., 1984.
9. Семчишин М. Тисячоліття української культури. — К., 1993.
10. Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку XVIII століття. — Львів, 2001. — 250с.

Тема 3. Культура України у XVII-поч.XVIII ст. в європейському культурному просторі.

2 години

1. Українська культура як складова європейського культурного процесу XVII ст.
2. Бароко – провідний художній напрям європейської художньої культури XVII ст.
3. Козацтво – впливова культурна сила
4. Українське бароко та європейський контекст:
 - архітектура і скульптура
 - література
 - театр, музика

5. українські культурні діячі в процесі формування професійних художніх шкіл Російської імперії XVIII ст.
 - Ф. Прокопович
 - І. Зарудний
 - А. Лосенко
 - І. Мартос
 - Д. Бортнянський, М. Березовський, А. Ведель

Література

Основна

1. Білецький П. Українське мистецтво II половини XVII–XVIII ст. — К., 1981.
2. Європейська та українська культура в картинах: Навчальний посібник /За ред. Цехмістро І.З, Штанько В.І., Старовойт В.С., Леонтьєвої В.М.. — К.: Цент навчальної літератури, 2003. — 320с.
3. Історія української культури /За заг. ред І.Крип'якевича. — К.: Либідь, 1994. — 656с.
4. Макаров А. М. Світло українського бароко. — К., 1994.
5. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. — К., 1992.
6. Овсійчук В. Українське мистецтво XVI — першої половини XVIII ст. — К., 1985.
7. Попович М. Нарис історії культури України. — К.: АртЕк, 1998. — 728с.

Додаткова

1. Антонович Д. Триста років українського театру (1617-1917). — Львів., 1997.
2. Білецький П. Український портретний живопис XVII–XVIII ст.— К., 1969.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Т. 1. — К.: Оберіг, 1991. — 456с.
4. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Т. 2. — К.: Оберіг, 1991. — 448с
5. Дашкевич Я. Національна самосвідомість українців на зламі XVI-XVII ст.. // Сучасність, 1992, №3 — С.65-74
6. Жолтовський П. Монументальний живопис на Україні XVII – XVIII ст. — К., 1988.
7. Жолтовський П. Художнє життя на Україні в XVI – XVIII ст. — К., 1983.
8. Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI—XVIII ст. — К., 1996.
9. Когут З. Коріння ідентичності. Студії з ранньомодерної та модерної історії України. — К.: Критика, 2004. — 352с.
10. Лозко Г. С. Українське народознавство. — К., 1995.
11. Недавні О.В. Греко-католицизм в контексті духовного самовизначення українців між християнським Сходом і Заходом. — К., Гнозис, 2000. — 218 с.
12. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в

Тема 4. Особливості національного культурного простору у XIX ст.

2 години

1. Формування українського культурного простору в умовах Австро-Угорської та Російської імперій вXIX ст.
2. Умови формування та основні етапи становлення української національної ідеї.
3. Проблема вивчення української культури в діяльності творчих спілок XIX ст.:
 - Харківсий гурток
 - «Руська трійця»,
 - Кирило-Мефодіївське товариство.
4. Література як інтегруючий чинник українського культуротворчого процесу в другій половині XIX ст.
 - Роль Т.Г. Шевченка в становленні української культури
 - Реалізм – основні етапи стильових ознак
 - Розвиток театрального мистецтва

Проблемне питання

1. Розвиток науки в Україні в умовах імперської культурної політики. Наукова і культурно-просвітницька діяльність Львівського, Харківського і Київського університетів

Література

Основна

1. Історія української культури /За заг. ред І.Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994. – 656с.
2. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навчальний посібник /За ред. А. Яртися та В. Мельника. – Львів: Світ, 2005. – 568с.
3. Лобановський Б. Б., Говдя П. І. Українське мистецтво другої половини XIX ст. — поч. XX ст. — К., 1989.
4. Попович М. Нарис історії культури України. – К.: АртЕк, 1998. – 728с.
5. Українська і зарубіжна культура: Навчальний посібник / За заг. ред. К.В. Заболоцької. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2001. – 372с.
6. Українська культура: історія і сучасність: Навчальний посібник /За ред. С.О. Черепанової. – Львів: Світ, 1994. – 456с
7. Українське мистецтво та архітектура кінця XIX — початку XX ст.— К., 2000.
8. Шейко В.М. Історія української культури : навч. посібник / В.М. Шейко Л.Г.Тишевська, наук. ред. В.М. Шейко. — К.: Кондор, 2006.-264 с.

Додаткова

1. Антонович Д. Триста років українського театру (1617-1917). – Львів.,

- 1997
2. Асеева Н. Ю. Украинское искусство и европейские художественные центры конца XIX — начала XX века. — К., 1986.
 3. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856—1886). — К.: Критика, 2006. — 632с.
 4. Забужко О. С. Філософія української ідеї: Франківський період. — К., 1993.
 5. Історія української культури: Зб. матеріалів і документів /С.М. Клапчук (ред.), Б.І.Білик (упоряд.), В.Ф. Остафійчук (ред.). — К. : Вища школа, 2000. — 607с.
 6. Рубан В. Український портретний живопис другої половини XIX — початку XX ст. — К., 1986.
 7. Семчишин М. Тисячоліття української культури. — К., 1993.

Тема 5. Національно-культурне відродження кінця XIX – 30 роки XX ст.

2 години

1. Суспільно-історичні передумови соціокультурних трансформацій в Україні кінця XIX – 30 роки XX ст.
2. Умови формування та основні етапи становлення української національної ідеї
 - громади і громадство в українській культурі
 - діяльності «Просвіт» на теренах Західної України
 - братство Тарасівців
3. Мистецькі пошуки кінця XIX – початку XX століття
 - модерністські течії в літературі
 - стиль модерн в українській культурі
 - музична творчість та театр Корифеїв
4. Розвиток культури у добу Національно-демократичної революції (1917-1920 рр.)
5. «Розстріляне відродження» в українській культурі 30 років XX ст.

Література

Основна

1. Гундорова Т.І. Проявлення слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. — Львів : Літопис, 1997. — 297 с.
2. Європейська та українська культура в нарисах: Навчальний посібник /За ред. Цехмістро І.З, Штанько В.І., Старовойт В.С., Леонтьєвої В.М.. — К.: Цент навчальної літератури, 2003. — 320с.
3. Козира Є.В. Українська та зарубіжна культура. — К.: Здоров'я, 2001. — 248с.
4. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: Курс лекцій. — К.:

ЦУЛ, 2002. – 508с.

5. Попович М. Нарис історії культури України. – К.: АртЕк, 1998. – 728с.
6. Українська і зарубіжна культура: Навчальний посібник / За заг. ред. К.В. Заболоцької. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2001. – 372с.
7. Українська культура: історія і сучасність: Навчальний посібник / За ред. С.О. Черепанової. – Львів: Світ, 1994. – 456с
8. Українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник / За ред. М.М. Заковича. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2001. – 550с.
9. Українська та зарубіжна культура: Підручник / За ред. В.О. Лозового. – Харків: Одиссей, 2006. – 376с.

Додаткова

1. Богуславский М. Парадоксы культуры XX ст. – Харьков, 2000.
2. Історія української культури: Зб. матеріалів і документів / С.М. Клапчук (ред.), Б.І. Білик (упоряд.), В.Ф. Остафійчук (ред.). – К. : Вища школа, 2000. – 607с
3. Красильников О. Історія українського театру ХХ століття. — К., 1999.
4. Краснодембський З. На постмодерністських роздоріжжях культури. — К., 2000.
5. Кульчицький С.В., Павленко Ю.В., Руда С.П. та ін. Історія Національної академії наук України в суспільно-політичному контексті. 1918-1998. – К. : Фенікс, 2000. – 527с.
6. Ивбулис В. Модернизм и постмодернизм. — М., 1988.
7. Липа Ю.І. Призначення України. — Львів: Просвіта, 1992. — 270с.

Тема 6. Розвиток культури в Україні на сучасному етапі

4 години

1. Основні тенденції розвитку вітчизняного культурного простору другої пол. ХХ ст.
2. Деідеологізація і деполітизація культурного розвитку після проголошення незалежності України.
3. Розвиток поліетнічної культури населення сучасної України (культура представників національних меншин). Мовна проблема.
3. Поліконфесійність та її вплив на культурний ландшафт сучасної України.
4. Культура в умовах розвитку ринкових відносин і капіталізації українського суспільства.
5. Молодіжна культура, її особливості та напрямки розвитку.
6. Розвиток вищої освіти та болонський процес.
7. Місце культури в інформаційному просторі України.
8. Українська культура в контексті світового культурного процесу.

Література

Основна

1. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Світова та українська культура: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2004. – 344с.
2. Гнатюк О. Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність. — К.: Критика, 2005. — 528с.
3. Козира Є.В. Українська та зарубіжна культура. – К.: Здоров'я, 2001. – 248с.
4. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: Курс лекцій. – К.: ЦУЛ, 2002. – 508с.
5. Культурне відродження в Україні: історія і сучасність. — Львів, 1993.
6. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навчальний посібник /За ред. А. Яртия та В. Мельника. – Львів: Світ, 2005. – 568с.
7. Нариси української популярної культури. — К.: УЦКД, 1998. — 760с.
8. Попович М. Нарис історії культури України. – К.: АртЕк, 1998. – 728с.
9. Рязанова Л.С. Релігійне відродження в Україні: соціокультурний контекст. — К.: Інститут соціології НАН України, 2004. — 204 с.
10. Українська культура: історія і сучасність: Навчальний посібник /За ред. С.О. Черепанової. – Львів: Світ, 1994. – 456с
11. Українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник /За ред. Дециньського. – Львів: Бескид Біт, 2005. – 304с.
12. Шейко В.М. Історія української культури : навч. посібник / В.М. Шейко Л.Г. Тишевська, наук. ред. В.М. Шейко. — К.: Кондор, 2006.-264 с.

Додаткова

1. Колодний А., Филипович Л. Релігія в контексті духовного відродження України // Українське релігієзнавство. — 1996. — С.4-14
2. Крисаченко В. С. Екологічна культура. — К., 1996.
3. Крисаченко В. С. Людина і довкілля. — К., 1995.
4. Леш С. Соціологія постмодернізму. — Львів: «Кальварія», 2003. — 344 с.
5. Липа Ю.І. Призначення України. — Львів: Просвіта, 1992. — 270с.
6. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. — К.: Либідь, 1999.
7. Павличко С. Фемінізм. — К.: Основи, 2002.
8. Позінкевич Р. Освіта в системі культури. — Луцьк, 2000.
9. Річинський П. Проблеми релігійної свідомості українців. — Київ-Тернопіль: «Медакадемія», 2002. — 430 с.
10. Шевченко А.К. Трансформація релігії и релігійного свідомості в епоху постмодерну // XXI век: мир между прошлым и будущим. Культура как системообразующий фактор международной инациональной безопасности. — К., «Стилос», 2004. — С.186-272

Дидактичне забезпечення самостійної роботи

В умовах сучасної системи організації навчального процесу самостійна робота студента займає 2/3 всього обсягу навчальної дисципліни. В курсі "Історія української культури" обсяг самостійної роботи – 44 години. Для студентів заочної форми навчання цей обсяг становить 56 годин.

Самостійна робота студента під час опанування курсу «Історія української культури» є вельми різноманітною. Її призначення - сформувати у студентів навички самостійного пошуку інформації і, на основі ретельного опанування теоретичного матеріалу, уміння виділяти першорядне від другорядного та занотовувати його в конспект. Крім того, самостійна робота повинна сформувати навички роботи з різними джерелами інформації:

№ з/п	Назва теми	Зміст завдання	Кількість Годин
1	Національна культура у світовій культурологічній парадигмі. Український культурогенез.	Підготувати план-конспект за темою: «Етапи розвитку української культури». Підготовка реферату згідно переліку*	4
2	Духовна культура стародавнього населення України. Міфологічна модель слов'янського світу.	Самостійне опрацювання першоджерел • Геродот «Історія» (кн.IV) • «Велесова книга». Підготовка реферату згідно переліку*	6
3	Українська культура Середньовіччя і Ренесансу (IX-перша пол. XVII ст.).	Самостійне опрацювання першоджерел • Митрополит Іларіон «Слово про закон і благодать» • Мономах Володимир «Поучення» • Смотрицький Герасим «Ключ царства небесного». Підготовка реферату*	5
4	Культура Бароко і Просвітництва України (друга пол. XVII-XVIII ст.).	Письмове обґрунтування порівняння загальних характеристик культури європейського бароко та національних особливостей культури власне українського бароко. Підготовка реферату згідно переліку*	5
5	Український романтизм і реалізм XIX ст.	Письмове обґрунтування порівняння національно-культурного відродження в Галичині та в Наддніпрянській Україні у контексті процесів відродження загальноукраїнської культури. Самостійне опрацювання першоджерел • «Книга буття українського народу».	5

		Підготовка реферату згідно переліку*	
6	Новітня українська культура.	Підготувати план-конспект за темою: «Розстріляне відродження» в українській культурі 30 років ХХ ст. Підготовка реферату згідно переліку*	5
7	Культура незалежної України.	Письмове обґрунтування найрепрезентативніших рис, що характеризують сучасний стан української культури. Підготовка реферату згідно переліку*	7
8	Українська культура в умовах євроінтеграції.	Письмове обґрунтування головних напрямків партнерства Європейського Союзу та України у галузі культури. Ознайомлення з нормативно-правовим регулювання національного культурного розвитку (ЗУ „Про культуру”). Підготовка реферату згідно переліку*	7
	Усього		44

*під час вивчення курсу „Історія української культури” студент повинен підготувати один реферат. Вибір реферату здійснюється студентом самостійно з переліку тем рефератів. Реферат оформлюється у відповідності до вимог та захищається на семінарському занятті, тематика якого відповідає напрямку реферативного дослідження. Обсяг реферату 10-12 ст., оцінка – 10 балів.

ТЕМИ РЕФЕРАТИВ

1. Міграційна та автохтонна теорії етногенезу /походження/ українського народу.
2. Історичні передумови розвитку української культури.
3. Духовна культура трипільців.
4. Матеріальна та духовна культура скіфських племен.
5. Матеріальна та духовна культура сарматських племен.
6. Греко-римські впливи на праукраїнську культуру.
7. Етногенез українського народу. Слов'янські предки українців.
8. Особливості релігійного культу східнослов'янських племен.
9. Особливості культури слов'янської доби в історії стародавньої України /від держави антів до Княжої Русі/.
10. Дохристиянська /язичницька/ культура праукраїнських слов'янських племен та Київської Русі.
11. Формування давньоукраїнської народності.
12. Історія виникнення давньоукраїнської держави.
13. Вплив християнства на духовну культуру Київської Русі.
14. Роль християнства в розвитку давньоукраїнської культури.
15. Літературні пам'ятки Київської Русі.
16. Літописання Київської Русі.
17. “Повість временних літ” – видатна пам'ятка духовної культури Київської Русі.
18. “Слово о полку Ігоревім” – видатна пам'ятка давньоукраїнської літератури.
19. Архітектура та образотворче мистецтво Київської Русі.
20. Самобутні риси культури Київської Русі.
21. Культурні зв'язки Київської Русі.
22. Особливості культурної історії Галицько-Волинської Русі.
23. Галицько-Волинська Держава – спадкоємиця культури Київської Русі.
24. Літописання та архітектура Галицько-Волинського князівства.
25. Складання етнічних відмінностей, психологічних особливостей та менталітету українського народу, розвиток української мови у XIV-XVIII ст.
26. Виникнення основних культурних регіонів України та етнографічних груп українців.
27. Формування традицій та звичаїв українського народу у XIV-XVIII ст.
28. Усна народна творчість як елемент духовної культури українського народу.
29. Думи як самобутня форма духовної культури українського народу.
30. Ранній український гуманізм та перші українські гуманісти (Юрій Дрогобич-Котермак, або Георгій з Русі, Павло-Русин, Станіслав Оріховський-Русин або Роксолан).
31. Ранній культурний Ренесанс в Україні XIV-пер.пол.XVI ст.
32. Українське культурне Відродження др.пол.XVI-пер.пол.XVII ст.
33. Початок книгодрукування в Україні.
34. Монастирське книгодрукування в Україні XVII-XVIII ст. (Друкарні Києво-Печерської та Почаївської лавр і їх внесок у розвиток українського книгодрукування)
35. Початок братського руху в Україні
36. Роль церковних братств у розвитку української культури в Козацьку добу
37. Острозька Академія та її друкарня – важливий осередок духовної культури українського народу.
38. Церковна та культурно-просвітницька діяльність П.Могили
39. Києво-Могилянська академія та її роль у розвитку науки і освіти в країнах Східної Європи.
40. Діяльність братств та братських шкіл в Україні
41. Українська полемічна література та її видатні представники

42. Культура козацтва у XVI-XVIII ст. /Культура Запорізької Січі/.
43. Культура Козацької /Гетьманської/ Держави др.пол.XVII-XVIII ст.
44. Українське бароко др.пол.XVII-XVIII ст. та особливості його прояву в літературі, драматургії, архітектурі, образотворчому та декоративному мистецтві.
45. Козацьке бароко як особлива різновидність українського бароко та його характерні риси.
46. Козацьке бароко та особливості його прояву в живописі та декоративному мистецтві.
47. Архітектура українського бароко та її основні художні стилі: західний і східний.
48. Архітектура Козацького бароко та її характерні риси у світському і храмовому будівництві.
49. Українська література Козацької доби XVI-XVIII ст. та її основні жанри.
50. Література українського Відродження др.пол.XVI-пер.пол.XVII ст. та її основні жанри.
51. Козацькі літописи – визначні пам'ятки духовної культури України
52. Музичне мистецтво українського бароко та його видатні представники – Дмитро Бортнянський, Артемій Ведель, Максим Березовський.
53. Творчий внесок Григорія Савича Сковороди в духовну культуру українського народу епохи Просвітництва XVIII ст.
54. Г.Сковорода – видатний український просвітитель, філософ та поет
55. Еволюція українського театру Козацької доби XVI-XVIII ст.
56. Гуманізм української національної ідеї та її розвиток на різних етапах національно-культурного відродження в Україні.
57. ”Енеїда” І.П.Котляревського і початок нової української літератури;
58. Т.Г.Шевченко та розбудова української культури в XIX ст..
59. Ідеї українського відродження в діяльності Кирило-Мефодіївського товариства
60. М.П.Драгоманов і національно-культурне відродження в Україні др.пол. XIX ст.
61. Громади і громадівський рух в українському національно-культурному відродженні др.пол.XIX ст.
62. Іван Якович Франко – видатний діяч української культури.
63. Творчий внесок Лесі Українки в духовну культуру українського народу.
64. Діяльність “Руської трійці” на ниві національно-культурного відродження Галичини.
65. Український живопис та архітектура XIX ст.
66. Розвиток українського театру та видатні українські актори XIX – поч.XX ст.
67. Микола Лисенко – видатний діяч музичної культури України.
68. Романтичний та реалістичний напрями в українській літературі XIX – поч.XX ст.
69. Національно-визвольний рух українського народу і його прояви в духовній культурі країни XIX – поч.XX ст.
70. Українська культура доби національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. (1914-1921рр.).
71. Українізація 20-х років та її значення для культурного розвитку України.
72. “Розстріляне відродження” 20-30-х років XX ст.
73. Микола Зеров та Микола Хвильовий – визначні діячі “розстріляного відродження”.
74. Олександр Довженко – основоположник українського кіномистецтва.
75. Лесь Курбас і українське театральне мистецтво 20-30-х років XX ст.
76. Українська література 20-40 років XX ст.
77. Українська література повоєнного часу.
78. Сучасна українська проза та поезія.
79. Покоління “шістдесятників” в українській літературі та публіцистиці /Л.Костенко,В.Стус, Д.Павличко, І.Драч, І.Калинець, І.Світличний, В.Симоненко, В.Мороз, В.Чорновіл/.

80. Український живопис ХХ ст.
81. Діячі культури української діаспори.
82. Розвиток освіти в Україні на межі ХХ-ХХІ ст. «Болонський процес».
83. Розвиток українського музичного мистецтва у ХХст.
84. Пісенна творчість сучасної України.
85. Масова культура сучасної України.
86. Релігійне життя сучасної України
87. Мовна проблема в сучасній Україні
88. Засоби масової інформації в сучасній Україні.
89. Молодіжні субкультури сучасної України.
90. Інтеграція України у європейський інформаційний простір:

Література, рекомендована для підготовки рефератів

1. Александрович В. Мистецтво Галицько-Волинської держави. – Львів, 1999.
2. Антонович Д. Триста років українського театру (1617-1917). – Львів., 1997.
3. Антонович В. Раскопки в стране древлян. — М., 1983.
4. Асеев Ю. Архитектура Киевской Руси. — К., 1969.
5. Асеев Ю. Мистецтво стародавнього Києва. — К., 1969.
6. Асеев Ю. Шедевры світової архітектури. — К., 1982.
7. Асеева Н. Ю. Украинское искусство и европейские художественные центры конца XIX — начала XX века. — К., 1986.
8. Багалій Дм. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. — К.: Орій, 1992. — 472с.
9. Баран В. Черняхівська культура. — К., 1981.
10. Білецький П. Нариси з історії українського мистецтва. — К., 1981.
11. Білецький П. У контексті світового авангарду. — К., 1990.
12. Білецький П. Українське мистецтво II половини XVII–XVIII ст. — К., 1981.
13. Білецький П. Український портретний живопис XVII–XVIII ст.— К., 1969.
14. Брайчевський М. Ю. Конспект історії України // Старожитності. — 1991. — Ч. 2—3, 4, 5, 6.
15. Брайчевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі. — К., 1988.
16. Брайчевський М.Ю. Походження Русі. — К., 1968.
17. Бычко А. К. Народная мудрость Руси (Анализ философа). — К., 1988.
18. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Т. 1. — К.: Оберіг, 1991. — 456с.
19. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Т. 2. — К.: Оберіг, 1991. — 448с.
20. Горбаченко Т.Г. Вплив християнства на становлення писемної культури Русі-України: релігієзнавчо-філософський аспект. — К.: Видавничий дім «Академія», 2001. — 272с.
21. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856—1886). — К.: Критика, 2006. — 632с.
22. Грушевський М. Культурно-національний рух на Україні в XVI—XVII віці. — К., 1912.
23. Грушевський М. С. Історія України-Руси. — К., 1991-1996.
24. Грушевський С. Духовна Україна: Зб. творів. — К., 1994.
25. Гуменна Д. Минуле пливе в майбутнє. Розповідь про Трипілля. — Нью-Йорк, 1978.
26. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. — М., Искусство, 1972. — 368 с.
27. Дашкевич Я. Національна самосвідомість українців на зламі XVI-XVII ст.. // Сучасність, 1992, №3 — С.65-74.
28. Дворнік Ф. Слов'яни в європейській історії та цивілізації. – К., 2000
29. Жолтовський П. Монументальний живопис на Україні XVII – XVIII ст. – К., 1988.

30. Жолтовський П. Художнє життя на Україні в XVI – XVIII ст. – К., 1983.
31. Забужко О. С. Філософія української ідеї: Франківський період. — К., 1993.
32. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. — К., 1993.
33. Залізник Л.Л. Від склавинів до української нації. — К., 1997.
34. Залізник Л.Л. Походження українців: між наукою та ідеологією. — К., 2008.
35. Запаско Я. Мистецтво книги в Україні в XVI-XVII ст. – К., 1983.
36. Знайко О. П. Міфи Київської землі та події стародавні. — К., 1989.
37. История культуры Древней Руси. — М., 1948—1951. — Т. 1—2.
38. Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI—XVIII ст. — К., 1996.
39. Ісаєвич Л. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні. — Львів, 1983.
40. Історія української радянської музики: Навч. посіб. — К., 1990.
41. Канарский А.С. Диалектика эстетического процесса. Генезис чувственной культуры. — К., 1982.
42. Климов В., Колодний А., Жуковский А. та ін.. Феномен Петра Могили (Біографія. Діяльність. Позиція). — К.: Дніпро, 1996. — 270с.
43. Когут З. Коріння ідентичності. Студії з ранньомодерної та модерної історії України. — К.: Критика, 2004. — 352с.
44. Кримський С. Деякі універсалиї української культури // Українська культура. - 2003. - № 1. - С. 6.
45. Крисаченко В.С., Мостяєв О.І. Україна: природа і люди. — К.: НІСД, 2002. — 623с.
46. Куликов А. А. Космическая мифология древних славян. – СПб: Лексикон, 2001. – 256с
47. Культурне відродження в Україні: історія і сучасність. — Львів, 1993.
48. Лесной С. Велесова Книга. – М., 2002. – 167с.
49. Лихачев Д.С., «Слово о полку Игореве»: (Историко-литературный очерк) // Слово о полку Игореве / АН СССР; Под ред. В. П. Адриановой-Перетц. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1950. — С. 229—290.
50. Лихачев Д.С., Панченко А.М., Поньрко Н.В. Смех в Древней Руси. — Л., 1984.
51. Лобановський Б. Б., Говдя П. І. Українське мистецтво другої половини XIX ст. — поч. XX ст. — К., 1989.
52. Лозко Г. С. Українське народознавство. — К., 1995.
53. Макаров А. М. Світло українського бароко. — К., 1994.
54. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. — К., 1992.
55. Маринович М. Українська ідея і християнство, або Коли гарцюють кольорові коні Апокаліпсису. — К.: Дух і Літера, 2003. — 544с.
56. Матковська О. Львівське братство: культура, традиції. – Львів, 1997.
57. Михайлова, Р.Д. Художня культура Галицько-Волинської Русі. - К.: Видавничий Дім «Слово», 2007. - 496 с: іл.
58. Моця О., Ричка В. Київська Русь: від язичництва до християнства. — К., 1996.
59. Недавні О.В. Греко-католицизм в контексті духовного самовизначення українців між християнським Сходом і Заходом. — К., Гнозис, 2000. — 218 с.
60. Ніколаєва Т. Історія українського костюму. — К.: Либідь, 1996. — 174 с.
61. Нічик В. М. Петро Могила в Україні. — К., 1997.
62. Нічик В. М., Литвинов В. Д., Стратій Я. М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні (XVI — поч. XVII ст.). — К., 1990.
63. Овсійчук В. Українське мистецтво XVI — першої половини XVIII ст. — К., 1985.
64. Онищенко О. Міфотворчість і художня спадщина О.Довженко // Етика, естетика і теорія культури. — вип.. 37. — К., 1992. — С.85-92
65. Огієнко І. Українська культура. - К.: Абрис, 1991

66. Основні напрями розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян України // Орієнтир: Додаток до газети "Урядовий кур'єр". — 1999. — 6 травня.
67. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. — К., 1997.
68. Попович М. В. Мироззрение древних славян. — К., 1985.
69. Потебня А. Эстетика и поэтика. — М., 1978.
70. Річинський П. Проблеми релігійної свідомості українців. — Київ-Тернопіль: «Медакадемія», 2002. — 430 с.
71. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X — поч. XX ст.): Нариси. — К., 1991.
72. Рыбаков Б. А. Первые века русской истории. — М., 1964.
73. Рыбаков Б. А. Язычество древних славян. — М., 1981.
74. Рыбаков Б. Из истории культуры Древней Руси. — М., 1984.
75. Саган О.Н. Національні прояви православ'я: український аспект. — К.: Світ знань, 2001. — 256с.
76. Сарабьянов Д. В. Стиль модерн. — М., 1989.
77. Седов В. В. Происхождение и ранняя история славян. — М., 1979.
78. Семчишин М. Тисячоліття української культури. — К., 1993.
79. Серебровский В. Что такое модерн? // Наука и жизнь. — 1992. — № 2. — С. 74—81.
80. Толочко П. П. Древняя Русь: очерки социально-политической истории. — К., 1987.
81. Трощинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі. — К.: Альтернативи, 1999. — 352с.
82. Українська культура: Лекції / За редакцією Дмитра Антоновича. — К., 1993.
83. Ушкалов Л. Григорій Сковорода і антична культура. — Харків: ТОВ «Знання», 1997. — 180с.
84. Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. — К., 1991.
85. Чмихов М. О. Давня культура: Навч. посіб. — К., 1994.
86. Шевченко А.К. Трансформація релігії і релігійного свідомості в епоху постмодерну // XXI век: мир между прошлым и будущим. Культура как системообразующий фактор международной инациональной безопасности. — К., «Стилос», 2004. — С.186-272
87. Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку XVIII століття. — Львів, 2001. — 250с.
88. Шевчук В. Козацька держава. — К., 1996.
89. Шудря К. Художнє передбачення майбутнього. — К., 1991.
90. Щедрина Г. Искусство как этнокультурное явление. — М., 1981.
91. Юдкін І. Східно-західні взаємини української культури // Українознавство в розбудові держави. — Кн. 1. — К., 1994.
92. Юрій М.Т. Етногенез та менталітет українського народу. — К.: Таксон, 1997. — 237с.
93. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI-XVII ст. — К.: Критика, 2002. — 416с.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ

Авангардизм - узагальнюючий термін для позначення новаторських напрямів у художній культурі ХХ ст., для яких характерний пошук нових, нетрадиційних засобів вираження.

Адаптація культурна - пристосування людини та людських спільнот до життя в оточуючому їм світі шляхом створення та використання культури як штучного (неприродного) утворення через зміну оточуючого середовища та себе у ставленні до неї відповідно до життєвих потреб.

Акультурація - термін виник у 1930-х рр. у США, ним визначаються процеси взаємовпливу культур, у результаті чого культура одного народу повністю або частково сприймає культуру іншого народу.

Аксіологія - вчення про цінності. Окрема філософська дисципліна, яка вивчає ціннісне ставлення людини до світу - етичне, естетичне, релігійне тощо.

Акціонізм - один із проявів мистецького авангарду, модернізму, неоавангарду. Цим терміном позначаються різноманітні дії у просторі та часі ("гепенінг", "перформанс" та ін.).

Андеграунд - нелегальне, яке не підтримується або навіть переслідується офіційною владою явище художньої культури.

Апокриф - твір християнської літератури і фольклору, який не визнаний церквою канонічним і заборонений нею.

Археологія - вивчення минулого на основі матеріальних залишків діяльності людини.

Архетип - прообраз, початкова форма, зразок, модель культурно значимої дії, що передається від покоління до покоління на несвідомому рівні.

Асиміляція культурна - повне або часткове поглинання культури одного, як правило, менш цивілізованого і більш "слабкого" народу іноземною культурою, найчастіше шляхом завоювання.

Альтернативні культури - складні культурні утворення, так звані нові культури, що протиставляються традиційній, домінуючій культурі в суспільстві як щось більш перспективне, як рятівна альтернатива.

"Аполлонійська" культура (за Ф. Ніцше) - поняття, запропоноване Ф. Ніцше для характеристики двох початків у бутті культури, наявність яких він вбачав в образах Аполлона і Діоніса. "Аполлонійська" культура - світле, раціональне начало; "діонісійська" культура - темне, хаотичне, ірраціональне начало.

Афірмативна культура (за Г. Маркузе) - поняття увів у 1930-х рр. німецько-американський філософ Герберт Маркузе (1898-1979), який розумів афірмативну культуру як культуру буржуазної епохи, яка рухається до виділення з цивілізації розумового і духовного світу як незалежної вищої сфери стосовно цивілізації.

Артефакт - будь-який штучно створений об'єкт, який має як певні фізичні характеристики, так може мати і знаковий або символічний зміст.

Архаїчна культура - ранній етап у розвитку культури будь-якого стилю. Культура цього періоду характеризується синкретизмом.

Археологічна культура - поняття, що визначає єдність археологічних пам'яток, які належать до одного часу, певної території та відрізняються місцевими особливостями.

Бароко українське (бароко козацьке) - національний варіант провідного стилю ХVII-ХVIII ст. у мистецтві. Характеризується поєднанням європейського бароко з національними рисами. Видатні пам'ятки: Андріївська церква в Києві (1754), собор св. Юра у Львові (1745-1770). Риси бароко знайшли відображення в музиці (Д. Бортнянський, М. Березовський); іконописі (Святі Варвара та Катерина. Середина ХVIII ст. Національний художній музей України. Київ); образотворчому мистецтві (І. Руткович). Головним художнім узагальненням у бароко є інакомовлення й алегорія.

“Березіль” театр - один з перших українських театрів, який заснував український режисер, актор, теоретик театру, драматург Лесь Курбас (1887-1937) у 1922 р. Мав авангардний новаторський характер. З 1935 р. - Харківський український драматичний театр ім. Т. Шевченка.

Більське городище - найбільша в Східній Європі археологічна пам'ятка скіфської культури (кін. ХУІІІ - поч. ІІІ ст. до н.е.) у лісостеповій зоні Північного Причорномор'я (Полтавська обл.).

Братства - національно-релігійні громадські організації України кінця ХУІ-ХУІІІ ст. Виникли у відповідь на посилення політики релігійного утиску, яку проводила Польща та католицька церква в Україні. Започаткований у кінці ХУІ ст. в містах західних земель України поширився у ХУІІІ ст. на східні землі й охопив усю Україну.

Братські школи - навчальні заклади в Україні ХУІ-ХУІІІ ст. Головна увага цих шкіл була спрямована на вивчення рідної мови. Вони були важливими осередками формування національної свідомості.

Велес - один з найстаріших язичницьких богів, який вважався богом достатку, а також був опікуном торгівлі.

“Велесова книга” - писемна пам'ятка країни древлян, яка написана за часів Аскольда й Діра докириличним письмом. Події, що описані у Велесовій книзі, охоплюють період приблизно від VII ст. до н.е. до кінця IX ст. н.е. Назва книги пов'язана з іменем слов'янського бога Велеса (бога достатку, худоби і торгівлі). Вміщує опис слов'янської міфології.

Венеціанська бієнале - фестиваль сучасного мистецтва, який проводиться у Венеції з 1895 р. раз на два роки. На ХУІ бієнале (1928) центральна частина триптиха “Життя” (1925-1927) українського художника Федора Кричевського (родом з м. Лебедин) була визнана найкращим твором виставки.

Вертеп - пересувний ляльковий театр. Набув поширення в барокову добу ХУІ-ХУІІІ ст. За формою - двоповерхова скринька. Вертеп складається з різдвяної драми та сатирично-побутової інтермедії. Основним є сюжет про народження Ісуса Христа.

“Виклик-і-відповідь” (за А. Тойнбі) - один із законів, сформульованих англійським культурологом та істориком Арнольдом Тойнбі. За допомогою цього закону визначається динаміка цивілізації, розвиток якої відбувається за несприятливих умов. Сприятливі умови ворожі для розвитку цивілізації.

Вербальні знакові системи - одна з найважливіших знакових систем. Поліструктурна, розгалужена, ієрархічна, багаторівнева організація знаків. Будь-яка мова - це історично складена знакова система, яка створює основу всієї культури того чи іншого народу.

Відеоарт - напрям у медіамистецтві, який використовує для вираження мистецької концепції можливості відеотехніки, комп'ютерної та телевізійної техніки. Основні риси відеоарту: спектакулярна візуальність, ненаративність, підкреслена суб'єктивність світосприйняття.

Відродження (Ренесанс) - епоха в історії культури країн Західної та Центральної Європи (ХІУ-ХУІ ст.). Характеризується відродженням античної культури. Ренесанс в Україні мав своєрідний характер і як історичний етап хронологічно не збігався з європейським. Однією з видатних українських ренесансних архітектурних пам'яток є каплиця Боїмів у Львові (перша пол. ХІУ-ХУІІІ ст.) з багатим скульптурно-декоративним оздобленням.

Віртуальна культура - штучно створене комп'ютерними засобами середовище, до якого можна входити, спостерігати трансформації та вступати в контакти з штучними персонажами. Створені в результаті морфінга (перетворення одного об'єкта на інший шляхом поступової трансформації) трансформери свідчать про антиієрархічну невизначеність віртуальних естетичних об'єктів.

Галерея - приміщення для експонування творів мистецтва та проведення різноманітних мистецьких заходів. Центрами культурного життя в УАБС НБУ є галерея мистецтв “Академічна” та галерея актуального мистецтва “Академ-арт”.

Герменевтика - мистецтво тлумачення, пояснення класичних текстів. Вчення про принципи їхньої інтерпретації.

Глаголиця - одна із стародавніх слов'янських систем письма.

Гравюра - вид графіки, у якому зображення є друкованим відбитком з малюнка, виконаним художником-гравером на спеціально підготовленій друкарській формі.

Графіка - вид образотворчого мистецтва, основним зображальним засобом якого є малюнок, виконаний на папері за допомогою пензля, олівців, пера тощо.

Даждьбог (Дажбог) - один з найголовніших персонажів української міфології. Бог Сонця, світла й добра.

“Дегуманізація мистецтва” (за Х. Ортегою-і-Гассетом) - праця іспанського філософа Хосе Ортегі-і-Гассета (1883-1955), написана в 1925 р., у якій розглядається природа нового мистецтва, якому притаманна тенденція до дегуманізації мистецтва. У новому живописі відхід від натурального відводить від “олюдненого” сюжету в протилежний бік, а естетична насолода відбувається завдяки перемозі над “людським”.

Декаданс - загальна назва кризових, занепадницьких, песимістичних, деструктивних настроїв у мистецтві. Декаданс - певне світосприйняття, духовний стан.

Десятинна церква в Києві - перший мурований храм у Київській Русі. На її побудову князь Володимир Великий виділив десятю частину прибутків.

Дитинець - укріплена центральна частина давнього міста на Русі.

Драма - п'єса з гострим конфліктом соціального або побутового характеру, який розвивається в постійній напрузі.

Думи - народні епіко-ліричні пісенні твори героїчного, рідше соціально-побутового змісту.

Духовна культура - культурні форми, які орієнтовані на вироблення знань і моральних цінностей: міфологія, релігія, мистецтво, наука. Її особливостями є неутилітарність, свобода творчості, особливий духовний світ, багатший за реальний світ.

Елітарна культура - поняття в культурології, протилежне поняттю “масової культури”. Концепція елітарної культури стверджує необхідність існування в суспільстві особливої верстви - еліти, яка виконує специфічні соціальні та культурні функції.

Ентелехія культури - термін, який був введений у філософію Аристотелем. Цей термін для з'ясування процесів, які відбуваються в ході діалогу культур.

Естетика - філософське вчення про прекрасне, художнє освоєння дійсності.

Етнос - історично сформована стійка єдність людей, культурна спільність якої зумовлює єдність психічного самовідчуття.

Етногенез - тривалий процес утворення й розвитку племені, народу, нації.

Експресіонізм - напрям, що існував в європейському мистецтві та літературі в перші десятиліття ХХ ст. Представники напряму метою мистецтва вважали вираження суб'єктивних уявлень митця про дійсність, що зумовлювало потяг до загостреної емоційності, гротеску.

Етикет - норми поведінки, порядок дій і правил, відносин і принципів, які становлять сукупність усвідомлених і конкретизованих стосовно того чи іншого суспільства норм загальнолюдської моралі.

Етнографія - наукова дисципліна, що вивчає народ і його творчість.

Європоцентризм - культурофілософська установка, за допомогою якої доводиться культурна винятковість, заснована на ідеї переважання цінності європейської культури.

Живопис - вид образотворчого мистецтва, художнє відображення видимого світу фарбами на будь-якій поверхні. Відповідно до призначення творів живопис поділяється на монументальний, станковий, театральнo-декораційний та мініатюру. Монументальний живопис був провідним у мистецтві Київської Русі.

Зарубинецька культура - археологічна культура стародавніх племен, які жили в середньому та верхньому Придніпров'ї та Поліссі в II ст. до н.е. - I-II ст. н.е. Зарубинецьку культуру відкрив у 1899 р. В. Хвойка, який виявив могильник з тілоспаленням

поблизу с. Зарубинці Переяслав-Хмельницького р-ну Київської області. Вважається, що носіями цієї культури були предки давніх слов'ян.

Звіриний стиль - умовна назва розповсюдженого у стародавньому декоративно-ужитковому мистецтві Європи та Азії художнього стилю, популярного в X ст. до н.е. - УІІ ст. н.е. Характерною рисою цього стилю були стилізовані зображення тварин, сцени їх боротьби тощо.

Знак у культурі - фіксована в об'єктивованій формі (предметній, інтонаційній, жестовій) схожість між речами, ситуаціями, переживаннями. Знак виконує функцію вказівки на зовнішню та внутрішню схожість порівнюваних об'єктів культури, не має прямої схожості з визначенням.

Золоті ворота - пам'ятка архітектури Київської Русі XI ст. - парадний в'їзд до столиці держави.

Ідол - зображення божества, об'єкт поклоніння в язичництві.

Ізборники Святослава - найдавніші пам'ятки писемності Київської Русі різноманітних за характером статей. Окрім церковних творів, до збірки увійшли твори з логіки, граматики, поезики.

Ікона - зображення Бога, Богородиці або святих, яке є предметом релігійного поклоніння в православ'ї.

Іконопис - мистецтво писання ікон; особливо характерне для православної традиції.

Іконостас - перегородка з ікон, яка відділяє вівтар від центральної частини храму (нефу). Виник з передвітарної огорожі в кінці XIV-XV ст. Відомі іконостаси: Преображенської церкви у Великих Сорочинцях (Полтавська обл.) XVIII ст.; церкві Св. Духа в Рогатині Івано-Франківської обл. (XVII ст.).

Інтертекстуальність (за Ю. Кристевою) - термін для визначення спектра міжтекстуальних відношень. Будь-який текст є частиною широкого культурного тексту.

Кам'яна могила - археологічна пам'ятка XIV-XII тис. до н.е., яка знаходиться поблизу Мелітополя. Петрогліфічний комплекс Кам'яної могили є одним з проявів того світорозуміння, яке склалося на кордонах широкого культурно-історичного поясу, який простягався через Старий Світ між Індією та Європейським узбережжям Атлантики.

Каплиця - молитовний дім, храм без вівтаря; окрема невелика будівля з іконами в ній.

Києво-Могилянська академія - одна з перших вищих шкіл в Україні та Східній Європі. У 1631 р. П. Могила заснував при Печерському монастирі колегію, яка з 1701 р. отримала статус академії.

Києво-Печерська лавра - православний чоловічий монастир, заснований у XI ст. Антонієм Печерським. З XI ст. - центр поширення й утвердження християнства в Київській Русі. Відіграла значну роль у розвитку української культури, була центром літописання, іконопису, книгодрукування.

Києво-Печерський патерик - збірка творів про історію Києво-Печерського монастиря та його перших подвижників, яка була складена в першій третині XIII століття. Одним з авторів Києво-Печерського патерика був Алімпій (Аліпій) Печерський (1050-1114) - православний святий, київський мозаїст і живописець, ювелір і лікар, чернець Києво-Печерського монастиря.

Київська Русь - ранньофеодальна держава з центром у Києві з IX ст. до 40-х рр. XIII ст. Відіграла визначну роль в історії східних слов'ян.

Кирилиця - один із двох давньослов'янських алфавітів, названий на ім'я Кирила, який вважався її творцем, і Мефодія.

Кіік-Коба - мустьєрська двошарова стоянка в гроті, яка розташована в долині р. Зуя неподалік від м. Білопілля в Криму. Тут було знайдено поховання неандертальської людини, що дало підстави вченим висунути гіпотезу щодо початку релігійних вірувань.

Кінетичне мистецтво - напрям у західному мистецтві 50-60-х рр. XX ст., що характеризується створенням об'єктів і конструкцій, які приводяться в рух за допомогою струму, вітру тощо.

Кітч - специфічне явище, яке належить до найнижчих прошарків масової культури; синонім стереотипного псевдомистецтва, позбавленого художньо-естетичної цінності.

Класифікація знаків (за Ч. Пірсом) - іконічні знаки - план вираження яких схожий на план змісту; конвенціональні - план вираження яких не має нічого спільного з планом змісту; індексальні - план змісту яких пов'язаний з планом вираження.

Класицизм - один з головних напрямів в європейському мистецтві, архітектурі, літературі XVII-XVIII ст. Зразком для класицизму слугували художні культури Давньої Греції та Риму.

Кобзар - український народний співець, який супроводжував свій спів грою на кобзі або бандурі.

“Козак Мамай” - традиційна назва української народної картини, на якій зображено козака, що сидить, підібгавши ноги. Узагальнена назва козака-запорожця, який приходить на допомогу людям.

Конструктивізм - течія в мистецтві початку XX ст. Конструктивісти зводили композицію до простої естетичної конструкції. Завдяки цьому архітектура перетворювалася у функціональне проектування і будівництво, а художньо-образне мислення - у дизайн.

Контркультура - субкультура, норми і цінності якої вступають у суперечку з пануючою культурою. Загальне визначення різномірних поглядів, форм поведінки та ідеалів, притаманних групам молоді й інтелігенції, які заперечують загальноприйняті цінності суспільства.

Кромлех - у широкому значенні використовується для всіх категорій мегалітичних камерних гробниць. Також означає кільце з каменів навколо кургану.

Кубізм - модерністська течія в західноєвропейському мистецтві початку XX ст., представники якої зображували реальний світ у вигляді комбінації геометричних форм (куба, кулі, циліндра, конуса тощо) та деформованих фігур.

Культура - універсум штучних об'єктів (ідеальних і матеріальних предметів); об'єктивованих дій і відношень, створений людством у процесі засвоєння природи, а також має структурні, функціональні та динамічні закономірності.

Культура андеграунда - підпільна, нелегальна культурна організація або рух, а також напрямки в мистецтві, які переслідуються офіційною владою. Інколи - “підпільне мистецтво”.

Культура античного Причорномор'я - культура колоній і рабовласницьких держав, заснованих у УП-У ст. до н.е. на узбережжі Чорного моря (Кафа, Пантікапей, Херсонес), а також на березі Бузького лиману (Ольвія) вихідцями з Давньої Греції. Характерними рисами цієї культури була взаємодія давньогрецької культури з місцевими культурами.

“Культура як гра” (за Й. Гейзінгоу) - основний постулат теорії голландського культуролога Йоганна Гейзінги (1872-1945), викладеної в книзі “Людина, яка грає” (1938). Ключова думка цього дослідження - провідне значення гри у виникненні та розвитку культури. Сходження до більш вищих форм культури тісно пов'язано з ігровими інстинктами, які притаманні для людської природи.

Культурна ідентифікація - самовизначення людини всередині конкретної культури.

Культурна система - термін, який пояснює стан культури, що проявляється в об'єднанні всіх її елементів, які знаходяться у відношеннях і зв'язках одне з одним, у певній цілісності та єдності.

Культурний ареал - географічний район, у середині якого в різних культурах виявляється схожість головних рис.

Культурний паттерн - структурні взірці культури, стереотипи поведінки, що склалися в межах певної культури; стійка конфігурація зв'язків людей один з одним, предметним і природним середовищем.

Культурний шок - первісна, початкова реакція індивідуальної або групової свідомості на становлення індивіда або групи з іншою культурною реальністю.

Культурна спадщина - сукупність усіх культурних матеріальних і духовних досягнень певного суспільства, його історичний досвід, який зберігається в арсеналі людської пам'яті, витримавши випробування часом, і передається наступним поколінням як щось цінне.

Культурна традиція - елементи цілісного багатовікового процесу розвитку культури, які історично відтворюються протягом довгого часу або в різних типах культур.

“Культурний лаг” (за У. Огборном) - поняття, яке описує ситуацію, коли одна частина культури змінюється швидше, а інші - повільніше. Ціннісний світ людини, на думку У. Огборна, не встигає пристосуватися до швидких змін матеріальної сфери. Особливо це стосується молоді, духовний світ якої не збагачується так швидко, як матеріальний.

Культурогенез - один з видів соціальної та історичної динаміки культури, що полягає в породженні нових культурних форм та їх інтеграції в існуючі культурні системи, а також у формуванні нових культурних систем і конфігурацій. Вчення про походження культури.

Культурознавство - опис досягнень культури. Галузь знання, що становить основу культурології.

Культурологія - гуманітарна наука про найбільш загальні закони розвитку і функціонування культури.

Латенська культура - пам'ятки, зосереджені в Закарпатській області в долині р. Тіса та її правих притоків (II-I ст. до н.е.). Її появу пов'язують із проникненням сюди невеликих груп кельтів. Виявлені залишки бронзолivarного, ювелірного та інших ремесел.

Ленд-арт - твори (артефакти або акції), які створені в природному середовищі, за умови, що останнє становить вагому семантичну та структурно-композиційну частину.

Літопис - історико-літературний твір часів Київської Русі та козацької доби, у якому оповідь ведеться за роками.

Літопис Грабянки - один з основних козацьких літописів ХУНТ ст. Головна ідея твору - оспівування українського народу як рівного серед інших народів. Цінне джерело української історії до початку ХУІІ ст.

Літопис Самовидця - козацько-старшинський літопис ХУІІ ст., у якому описані події в Україні з 1648 до 1702 р.

Магія - система обрядів, пов'язаних із віруваннями у здатність надприродним шляхом впливати на людей, тварин, сили природи та божества.

Мальовки - українські народні картини.

Маргінальна культура - культура, яка виникає в результаті конфлікту з суспільними нормами й є вираженням специфічних відношень з існуючим суспільним ладом; протиставляє домінуючій культурі власні, неструктуровані цінності та ознаки. Або культура, яка виникла в результаті міграції населення, яке вимушене дотримуватися традицій двох різних культур.

Масова культура - такий вид культурної традиції, який виробляється у великих обсягах. Це культура повсякденного життя, що надається широкій аудиторії засобами масової інформації та комунікації.

Матеріальна культура - усі матеріальні предмети, створені людиною, а також винаходи та технології. До матеріальної культури входять такі сфери життєдіяльності людини: культура праці, культура побуту, культура проживання тощо.

Мезоліт - перехідний період від палеоліта до неоліта. Характеризується мисливсько-збиральницьким способом життя та широким використанням мікролітів у кременевій індустрії.

Метакультура має позаетнічний характер і містить різні, але схожі за деякими загальними параметрами культури. В основі єдності можуть знаходитися мова, природні умови, релігія.

Мистецтво - форма культури, що виявляє творчий потенціал особистості та слугує історичним способом задоволення її естетичних потреб; художня творчість та інші види діяльності людини, що об'єднуються як художньо-образні форми відображення дійсності.

Мініатюра - твір образотворчого мистецтва невеликого розміру. Використовувалася у вигляді книжкової ілюстрації.

Міф - світогляд родового і ранньокласового суспільства, у якому одухотворені та персоніфіковані природні сили і соціальні явища.

Міфологема у культурі - термін, який отримав розповсюдження в ХХ ст. у зв'язку з активізацією інтересу до міфу в культурології. Свідоме запозичення міфологічних мотивів і перенесення їх у світ сучасної художньої культури.

Мови культури - знакові системи, у яких і за допомогою яких виражаються різноманітні ціннісні змісти та забезпечується культурне та міжкультурне спілкування, збереження і трансляція цінностей культури.

Модерн (стиль модерн) - період розвитку європейського мистецтва на межі ХІХ-ХХ ст. Головним змістом модерну було прагнення художника протиставити свою творчість історизму та еkleктизму. Це не один стиль, а декілька різноманітних стилів і течій.

Модернізм - загальне визначення художніх тенденцій, течій, шкіл, діяльності окремих майстрів ХХ ст., які поривають з традиціями мистецтва і які вважали формальний експеримент основою свого творчого методу.

Мозаїка - вид монументального мистецтва; орнамент або зображення, виконане з окремих кольорових шматочків скла, смальти, камінців, закріплених на цементі. Зображення Оранти в головній апсиді Софійського собору в Києві (ХІ ст.) виконано в техніці мозаїки.

Мораль - система норм, правил, цінностей, ідеалів, поведінки як окремих людей, так і соціальних груп у суспільстві.

Народна культура - створюється в повсякденній трудовій діяльності народних мас на основі багатого життєвого досвіду, накопиченого століттями.

Національна культура - сукупність загальних і спеціалізованих галузей і здобутків культури певної національної спільноти, вияв специфіки того чи іншого етносу у сфері культурного надбання. Вірування, цінності, символи, норми та взірці поведінки, що характеризують людську спільноту в тій чи іншій країні.

Національна свідомість - усвідомлення народом своєї спільності, національної своєрідності; усвідомлення людиною приналежності до певного народу, його культури, мови, усвідомлення свого місця у світовій цивілізації.

Неокласицизм - художні течії другої половини ХІХ - початку ХХ ст., що ґрунтувалися на класичних традиціях античного мистецтва, епохи Відродження та класицизму.

Неоліт - новий кам'яний вік (Х - поч. ІІІ тис. до н. е.), завершальний період кам'яної доби. З неолітом пов'язаний початок переходу від привласнюючих форм господарства до відтворювальних. Найдавнішою неолітичною пам'яткою на території України є Кам'яна Могила поблизу Мелітополя.

Неостилі - загальна назва стилів, історичних стилізацій, штучне відтворення історичних стилів минулого в наступні епохи.

Ноосфера (за В. Вернадським) - верхній шар земної кулі, втягнутий у розумову діяльність людини.

Обряд - виконання людьми символічно-умовних дій, якими супроводжуються певні події життя людини, календарні свята, окремі трудові процеси.

Ольвія - давньогрецька колонія в Північному Причорномор'ї, заснована вихідцями з м. Милет приблизно на початку УІ ст. до н.е. Знаходиться в Миколаївській області.

Онтологія культури - розділ культурології, що вивчає буття культури.

Опера - музично-драматичний твір, у якому об'єднано інструментальну музику з вокальною, текст і образотворче мистецтво, призначений для виконання в театрі.

Оранта - давньохристиянська Богоматір, заступниця людей, покровителька бідних; образ молитви. Зображувалася з піднятими вгору руками - жест адорації (молитви). Оранта набула поширення в іконографії Візантії та Київської Русі.

Основні риси первісної культури - синкретизм, безписемність, трудова діяльність, ритуал.

Острозька Біблія - пам'ятка друкарства виготовлена І. Федоровим у м. Острозі. Перше повне видання Біблії в перекладі церковнослов'янською мовою у староукраїнському варіанті здійснене заходами князя Костянтина Острозького і підготовлене гуртком учених при Острозькій школі.

Острозька греко-слов'яно-латинська академія - найстаріша українська науково-освітня установа, яка заснована князем К. В. Острозьким у 1576 р. Перший вищий навчальний заклад на території Східної Європи.

Остромирове Євангеліє - найдавніша рукописна пам'ятка церковнослов'янської мови східнослов'янської редакції XI ст. "Остромирове Євангеліє" містить євангельські читання для неділі та свят. Переписане 1056-1057 рр. зі староболгарського оригіналу, як вважають, у Києві дияконом Григорієм для новгородського посадника Остромира.

"Осьовий" час (за К. Ясперсом) - одне з ключових понять у культурологічному світогляді німецького культуролога Карла Ясперса. Під "осьовим часом" він розумів епоху від 800 до 200 рр. до н.е., у яку визначилися масштаби і питання всього наступного розвитку світової цивілізації. З "осьового часу" починається єдність людської історії.

Офорт - різновид гравюри на металі, який дозволяє отримувати відбитки з друкарських форм, які попередньо оброблені кислотою (Тарас Шевченко. Судна рада. 1844. Сумський обласний художній музей ім. Н. Онацького).

Палеоліт - стародавній кам'яний вік, який розпочався приблизно млн. років тому з появою людини та знарядь, що використовувались у мисливстві та рибальстві. У цей період розвивається печерне мистецтво.

Парсуна - жанр портретного живопису кінця XVI-XVII ст., що використовував прийоми іконопису. Взірцем парсуни є портрет Семена Сулими середини XVIII ст. (Національний художній музей України. Київ).

Партесний спів - вокальний жанр, церковне хорове багатоголосся, яке складається із декількох самостійних партій.

Патерики - життєпис і повчання святих отців Церкви, збірники оповідань про життя християнських святих отців, засновників християнської церкви.

Пейзаж - жанр образотворчого мистецтва, у якому основним об'єктом зображення є природа.

Перформанс - форма сучасного мистецтва, один з різновидів акціонізму, який виник у 1960-х рр. Це вистава, що здійснюється художником згідно зі заздалегідь продуманою концепцією і без акцентування на можливостях акторської техніки.

Пересопницьке Євангеліє - видатна пам'ятка української культури та історії XVI ст. Перший переклад українською мовою Святого письма. Один з атрибутів під час присяги Президента на вірність народові України поряд з Конституцією України.

Петриківський розпис - один із видів українського народного декоративного розпису. Відомий з другої пол. ХУІІІ ст.

Печерне мистецтво - весь без винятку комплекс художніх пам'яток, знайдених у печерах і створених у період, коли ці печери використовувалися людиною для житла або святилищ.

Поп-арт - одна з течій у мистецтві модернізму, яку використовує у своїх композиціях реальні побутові предмети, їх естетизує, зводячи до рангу мистецтва випадкові їх сполучення.

Пасіонарність (за Л. Гумільовим) - термін, який введений до наукового вжитку російським істориком Л. Гумільовим (1912-1992). Основою є висока цілеспрямованість окремих індивідів, здатних до самопожертви заради реальної та ілюзорної мети щодо її реалізації. Пасіонарність знаходиться в основі будь-яких справ, які залишають сліди в історії.

Первісна культура - найтриваліший в історії людства культурно-історичний період. Однією з найважливіших періодизацій є археологічна, в основу якої покладено відмінності в матеріалі та техніці виготовлення знарядь праці (палеоліт, мезоліт і неоліт).

Перун - бог блискавки та грому. Один з найголовніших персонажів давньоукраїнської міфології, “бог над богами”.

Піктографія - найдавніший тип писемності, що є складним малюнком або серією зображень, які без зв'язку з будь-якою мовою передають повідомлення.

Полемічна література - літературна творчість церковно-теологічного та художньо-публіцистичного характеру в Україні в ХУІ-ХУІІ ст.

Постмодернізм - термін, за допомогою якого визначаються структурно східні явища в суспільному житті та культурі індустріально розвинених країн. Характерною особливістю є об'єднання в межах одного твору стилів, образних мотивів і художніх прийомів, запозичених з різних епох, регіонів, субкультур.

“Просвіта” - громадська організація в Україні, яка виконувала культурно-освітні функції з другої пол. ХІХ ст.

Псалтир - одна з книг Святого Письма. Однією з перших перекладена на старослов'янську мову за часів Кирила і Мефодія.

Релігія - одна з форм суспільної свідомості, сукупність духовних уявлень, що ґрунтуються на вірі в існування Бога або богів, а також відповідна поведінка і специфічні дії людини (культ), соціальний інститут культури.

Реді-мейд - течія авангардного мистецтва 1960-х рр., представники якої склали композиції з “готових” речей. В абсурдних сполученнях символізувало прагматизм “суспільства споживання” середини ХХ ст.

Ритуал - форма символічної поведінки, система дій і мовлення, яка є основним вираженням культових взаємин.

Рок-культура - явище молодіжної субкультури, яке виникло у Великій Британії та США в 1960-х рр. навколо року - нового музичного стилю і яке відображало його нонконформістський пафос.

Романтизм - одна з двох (поряд з класицизмом) основоположних тенденцій художнього мислення. У вузькому конкретно-історичному змісті під романтизмом часто розуміють певний художній напрямок кінця ХУІІІ ст. - поч. ХІХ ст.

РУНВіра (Рідна Українська Національна Віра) - відроджена давньоукраїнська релігійна конфесія, що її реставрував на історичному матеріалі давньоукраїнської міфології український історик та етнолог Лев Силенко.

“Руська правда” - перше письмове зведення законів Київської Русі ХІ-ХІІ ст. Мала важливий вплив на всі правові пам'ятки литовсько-руської доби в історії України. За посередництва Литовських Статутів ХУІ ст. деякі норми увійшли до українського права гетьманської доби.

“Руська трійця” - галицьке літературне угруповання, яке очолювали І. Вагилевич, Я. Головацький, М. Шашкевич. З 1820-х рр. розпочало на західних землях національно-культурне відродження.

Сварог - один з найголовніших богів давньоукраїнського язичницького пантеону. Бог неба, заліза, ковальства і шлюбу.

Світова культура - сукупність культурних досягнень людства.

Символат (за Л. Уайтом) - мова, ідеї, моделі поведінки, звичаї, твори і форми мистецтва, знаряддя праці.

Семантика міфу - міф - сакральна історія, продукт народної творчості, колективної фантазії, яка слугує поясненням природного оточення відношень групи з світом надприродного або духів, її звичаїв і ритуалів.

Семіосфера (за Ю. Лотманом) - поняття, введене Ю. Лотманом, яке характеризується межами семантичного простору, його структурною неоднорідністю та внутрішнім різноманіттям, що створює структурну ієрархію, складові якої знаходяться в діалогічному відношенні.

Семіотика - наука про знаки та знакові системи, знакову поведінку - лінгвістичну та нелінгвістичну комунікації. Її основоположником є Ч. С. Пірс.

Сентименталізм - тенденція мислення, спрямована на виявлення, підсилення емоційної сторони художнього образу, який безпосередньо впливає на почуття людини. Сентименталізм звернений не до розуму, а до почуття.

Символізм - суттєвий засіб мистецтва, наданий для установлення зв'язку видимого і конкретного зі світом ідеальних уявлень. Як художня течія символізм існував лише в літературі. Символічне мислення в образотворчому мистецтві персоніфікується в алегоріях, щоб стати образним і баченим (Федір Кричевський. Три покоління. 1913. Сумський обласний художній музей ім. Н. Онацького).

Символ у культурі - умовний речовий розпізнавальний знак для членів певного суспільства або конкретної соціальної групи.

Симулякр - одне з ключових понять постмодерністської естетики, що займає в ній місце, яке в класичних, естетичних системах займає художній образ. Це образ відсутньої дійсності, гіперреалістичний об'єкт, за яким немає будь-якої реальності; пуста форма, артефакт, заснований лише на власній реальності. За Бодрійяром, симулякр - псевдоріч, яка заміщує "агонізуючу реальність", постреальність через симуляцію, яка видає відсутність за присутність.

Синкретизм первісної культури - поняття в культурології, що визначає одну з особливостей початкової стадії засвоєння світу людиною. Позначене тим, що кордони між формами людської діяльності були нечіткими і невизначеними.

Скіфська культура - термін, який у широкому розумінні вживається як назва культури, розповсюджені на території степової та лісостепової зони від Чорного моря (басейни нижньої і середньої течії річок Буг, Дніпро, Дон) до півночі та Північного Кавказу в VII-III ст. до н.е. Для скіфської культури характерні курганні обряди при похованнях, звіриний стиль. Видатною пам'яткою художньої культури скіфів є пектораль - нагрудна прикраса скіфського царя (середина IV ст. до н.е.), курган Товста Могила поблизу м. Орджонікідзе Дніпропетровської обл. (Музей історичних коштовностей України. Київ).

Скоморох - блазень, мандрівний середньовічний актор, діяльність якого склалася в період розквіту язичництва. Уперше згадується в літописах Київської Русі в XI ст.

Скульптура - вид образотворчого мистецтва, твори якої мають об'ємну тривимірну форму і виконані з твердих чи пластичних матеріалів (Іван Кавалерідзе. Пам'ятник Т. Шевченку у Ромнах. 1918).

"Слово о полку Ігоревім" - пам'ятка давньоруської літератури XII ст. Розповідь про невдалий похід новгород-сіверського князя Ігоря Святославича та інших князів проти половців у 1185 р.

"Слово про закон і благодать" - твір ораторського мистецтва Київської Русі XI ст., написаний Іларіоном. У ньому стверджуються ідеї незалежності руської церкви та держави.

Собор Святої Софії (Софія Київська) - християнський собор, пам'ятка давньоруської, української архітектури та монументального мистецтва XI-XVIII ст. Відігравав роль духовного, політичного та культурного центру.

Соціалістичний реалізм - суспільний та ідеологічний напрямок офіційного мистецтва СРСР у 1934-1991 рр. Штучно створене державною владою явище, яке не було художнім стилем. З партійних позицій повинен відображати дійсність, головним змістом якої є класова боротьба (Тетяна Яблонська. Хліб. 1949. Державна Третяковська галерея).

Структуралізм - напрямок у гуманітарному знанні, що сформувався в 1920-ті рр. і пов'язаний з використанням структурного методу, моделювання, елементів семіотики і математизації.

Субкультура - культура груп, об'єднань у межах більш значного культурного об'єднання. У цілому, субкультура специфічний засіб диференціації розвинених національних і регіональних культур, у яких поряд з основною, класичною тенденцією, існують інші своєрідні культури як за формою, так і за змістом.

Супрематизм - одна з течій абстрактивізму як метод вираження вищої реальності. Засновником супрематизму є К. Малевич - автор програмного твору "Чорний квадрат" (1915). Твори супрематизму є комбінаціями кольорових геометричних фігур (квадрат, коло, прямокутник).

Типи культури (за П. Сорокіним) - російсько-американський соціолог П. Сорокін виділив 3 типи культур: сенситивний (чуттєвий), ідеаціональний та ідеалістичний. Ідеаціональний тип є одним із типів світової культури, який базується на принципі надчутливості та надрозумності Бога, Абсолюту або як єдиної реальності та цінності (середньовічна європейська культура, буддійська, брахманська).

Текст у культурології - ключове поняття в герменевтиці, семіотиці та культурології. Це дискурсивна єдність, яка має багатозмістовну структуру і яка сприяє породженню нових змістів. Увесь світ культури сприймається суб'єктом культури як безкінечний текст.

Товста могила - один із скіфських царських курганів, розташований на території Нижнього Подніпров'я (біля м. Орджонікідзе, Дніпропетровської обл.). У ній було знайдено золоту пектораль і високої якості мистецькі твори грецьких майстрів. Курган був усипальницею однієї знатної родини.

Тотемізм - сукупність уявлень і вірувань у надприродний зв'язок між людьми (плем'ям, родом) та окремими видами тварин, птахів тощо.

Травестія - один з різновидів бурлескної, гумористичної поезії, у якому твір серйозного або героїчного змісту та відповідної форми переробляється, "перелицьовується" у твір комічного характеру ("Енеїда" І. Котляревського).

Традиційна культура - передається від покоління до покоління майже в незмінному вигляді шляхом неписьменної та невербальної комунікації. Є характерним для суспільства, яке орієнтується на збереження самотності, культурної своєрідності.

Трансавангардизм - один з важливих проявів постмодернізму у візуальному мистецтві. За теорією А. Б. Оліви - мистецтво перехідної епохи, реакція на схеми авангарду в усіх його повоєнних версіях. Творам притаманний суб'єктивізм, виразна особистість митця.

Трипільська культура - археологічна культура мідного віку, пам'ятки якої було знайдено біля с. Трипільля на Київщині. Була поширена на території Правобережної України, Молдови, Румунії. Існувала в IV-II тис. до н.е. Однією з особливостей цієї культури є наявність мальованої кераміки.

"Terra incognita" - перший незалежний часопис в Україні, присвячений винятково сучасному мистецтву. Упродовж 1990-х років висвітлював найважливіші події художнього життя та теоретичні питання.

Трансавангард український - течія в середині постмодерністського руху, "нова хвиля" українського сучасного мистецтва (кінець 1980-х - початок 1990-х рр.), яка сформувалася майже одночасно з "київським постмодернізмом" і "західноукраїнським постмодернізмом" (Олександр Садовський. Спочатку було Слово. 1989. Мистецьке зібрання Української академії банківської справи НБУ).

Українська культура - сукупність надбань, спосіб сприйняття світу, система мислення та творчості українського народу.

Українське поетичне кіно - український кінематограф 1960-1970-х рр., у якому показані моделі національної української психології. Представлений іменами режисерів та акторів: Ю. Ілленко, Л. Осика, Г. Юра, С. Параджанов. Видатний твір українського поетичного кіно - фільм "Тіні забутих предків" (1965).

Флешмоб - один із видів акціонізму. Короткочасна (інколи абсурдна) акція з передчасно спланованим організатором сценарієм.

Фольклор - художнє відображення дійсності в словесних, музичних і драматичних формах колективної народної творчості, нерозривно пов'язаний із життям і побутом людини.

Фреска - вид монументального мистецтва. Техніка живопису фарбами по вологому тиньку. Фрескові ансамблі були в храмах Луцька, Холма, Володимира, але не збереглися до наших часів.

Функції культури - роль і місце, яку виконує і займає культура в житті суспільства: аксіологічна, виховна, інтегративна, комунікативна, світоглядна, нормативна.

Футуризм - течія в авангардному мистецтві початку ХХ ст. Живопис футуризму характеризується абсолютизацією ідеї руху. Одна з основних рис футуризму - культ сили та особистості художника-героя. В українському образотворчому мистецтві футуристами були О. Екстер, брати Д. і В. Бурлюки.

Херсонес Таврійський - старогрецьке місто-держава в південно-західній частині Криму (у межах Севастополя). Заснований у V ст. до н.е. грецькими вихідцями з Гераклеї Понтійської як грецька колонія.

Хортиця - високий гранітний острів на Дніпрі поблизу м. Запоріжжя, на якому знаходилася, за переказами, фортеця і капище Перуна із священним гаєм.

Художня культура - сукупність процесів і явищ духовної практичної діяльності, яка створює, розповсюджує та засвоює твори мистецтва і матеріальні предмети, які мають естетичну цінність.

Хуторянство - течія в художньому мисленні України ХІХ-ХХ ст., у центрі якої захист гідності "маленької людини" та критика урбаністичної цивілізації.

Цивілізація - у широкому розумінні - синонім культури; у вузькому розумінні - певний рівень розвитку культури класового суспільства, який передбачає наявність державності, писемності, техніки тощо.

Черняхівська культура - археологічна культура (початок у 150-250 - кінець 350-450 рр.) залізної доби, яка характеризується розвитком ремесел - ковальського, бронзоволиварного та гончарного. Її відкрив у 1899 р. археолог В. Хвойка поблизу с. Ромашок Рокитнянського р-ну Київської області. У формуванні цієї культури брали участь різноманітні групи населення (сармати, скіфи, анти, слов'яни). Одне з найяскравіших культурно-історичних утворень першої половини I тис. н.е. на південному сході Європи.

"Шістдесятники" - назва генерації митців, чия діяльність збіглася з тимчасовим ослабленням тоталітарного режиму в СРСР, так званою "відлигою" (друга половина 1950-х - середина 1960-х років). Діяльність цих митців позначена нонконформістським пафосом (І. Дзюба, А. Горська, В. Стус та ін.).

Шкільна драма - вистави ХУІІ-ХУІІІ ст., які ставилися учнями Києво-Могилянської колегії, академії та братських шкіл за творами викладачів цих закладів. У них використовувалися біблійні та історичні сюжети дидактичного характеру.

Язичництво - форми релігії, засновані на політеїзмі.

Засоби діагностики навчальних досягнень студентів

Засоби діагностики навчальних досягнень студента - це унормовані та регламентовані методики, призначені для кількісного та якісного оцінювання ступеня сформованості знань, умінь та навичок, професійної компетентності осіб, які навчаються на освітньо-кваліфікаційній рівні «бакалавр», зі спеціальності 6.02010501 «Документознавство та інформаційна діяльність».

Метою застосування засобів діагностики є визначення рівня теоретичної та практичної підготовки студента до вирішення виробничих завдань в майбутній професійній діяльності; виявлення відповідності здобутих знань, набутих умінь і навичок вимогам стандартів

Засоби діагностики навчальних досягнень студента встановлюють вимоги, які забезпечують визначення рівня сформованості професійної компетентності як результатів навчання (знань, розуміння, умінь) в межах певного навчального курсу.

Рівень якості засвоєння навчального курсу визначається за системами оцінювання: Європейською кредитно-трансферною системою (ЄКТС) (за шкалою «А», «В», «С», «D», «E», «FX» «F»); національною (за шкалою «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»); системою Маріупольського державного університету (за 100-бальною шкалою); комплексною (поєднання ЄКТС, національної системи та /або системи оцінювання Маріупольського державного університету).

Оцінювання успішності студента при засвоєнні змістовних модулів навчальної дисципліни здійснюється на основі результатів поточного і підсумкового контролю знань.

Поточний контроль являє собою оцінку роботи на семінарських та практичних заняттях та тестування з окремих тем. Складовою рейтингової оцінки студента є виконання самостійних завдань (п.3) та індивідуальних навчально-дослідних проектів.

Підсумковий контроль знань студента здійснюється під час виконання модульної контрольної роботи (МКР), де оцінюванню підлягають теоретичні знання та практичні вміння набуті студентом під час опанування всього курсу.

Академічні успіхи студента визначаються за допомогою 100-бальної системи оцінювання з обов'язковим переведенням оцінок відповідно до національної шкали та шкали ECTS.

Поточне тестування – це засіб діагностики рівня засвоєння програмового матеріалу. Тестування дозволяє з'ясувати якість опанування термінологічним і фактологічним матеріалом, з іншого боку стає своєрідним тренінгом для підготовки до модульної контрольної роботи. Поточне тестування проводиться на практичних заняттях за окремими частинами (змістовними модулями) курсу. Завдання, що виносяться на поточне тестування різноманітні.

- Найбільш поширений вид завдання – тести закритого типу, в яких необхідно обрати одну правильну відповідь з чотирьох запропонованих.
- Другий тип завдання – творчо-пізнавальні (відповідь: так, ні)
- Важливим типом завдань є і лексико-семантичні, в основі яких вимога дати найточніше визначення терміну або поняттю. Студенту пропонується замість крапок вставити пропущені слова або словосполучення, які є, на його думку, єдино правильними

Правильне виконання означених завдань оцінюється в 1 бал.

- Наступний тип завдань - це завдання на ерудицію (дати визначення певному науковому поняттю)

Правильна відповідь оцінюється в 2 бали.

- Найбільш складними є теоретичні питання, призначення яких виявити не тільки наявність певної інформації, а і розуміння причинно-наслідкових зв'язків. Висвітлення теоретичних питань в роботах є декількох типів:

- а) схема з тлумаченням
- б) таблиця з коментарями
- в) змістовна письмова відповідь на теоретичне питання

Правильна відповідь оцінюється від 2 до 4 балів в залежності від складності завдання

- Володіння певними навичками та увагу до деталей перевіряє завдання на виправлення помилок

Правильно виконане завдання оцінюється 2 балами

Методичні рекомендації щодо підготовки до модульної контрольної роботи

Згідно з навчальним планом спеціальності та враховуючи структуру навчального курсу, впродовж семестру студенти виконують одну модульну контрольну роботу (МКР), мета якої – перевірити сформованість системи знань і вмінь з курсу „Історія української культури”.

МКР складається з 7 приблизно однакових за складністю розділів (запитань), що комплексно охоплюють матеріал всіх трьох змістовних модулів згідно з навчальною програмою. За формою і змістом завдання поділяються на 6 груп:

- Творчо-пізнавальні завдання (відповідь так, ні);
- Тести (запитання з альтернативним вибором правильної відповіді)
- Наукові (замість крапок поставити за змістом слово чи словосполучення, яке Ви вважаєте єдино правильним)
- лексико-семантичні завдання (дати точне визначення терміну або поняттю)
- Теоретичні питання, на які дається змістовна письмова відповідь.
- Виправлення помилок в оформленні бібліографії, або науковому тексті.

МКР містить 3 тестові завдання (3 бали), 3 творчо-пізнавальних завдання або лексико-семантичних завдання (3 бали), 3 завдання на ерудицію (6 балів), 2 теоретичних завдання різних видів (6 балів) і одне завдання на виправлення помилок (2 бали).

Кількість варіантів модульної контрольної роботи – 5. МКР комплектується із завдань, запитань і тестів поточного контролю за різними темами.

Отже, при підготовці до МКР необхідно ще раз повторити весь матеріал курсу, звернувши увагу на термінологічний апарат.

МКР виконується письмово на бланках затверджених на засіданні кафедри і зберігається протягом року. Оцінки з МКР виставляються у відомість та академічний журнал. Під час складання МКР студент не може користуватися допоміжними матеріалами. У протилежному випадку студент усувається від складання МКР і викладачем виставляється у відомість 0 балів.

Виконання модульної контрольної роботи здійснюється протягом 2 академічних годин, оцінюється викладачем в діапазоні від 0 до 20 балів. Студенти, що набрали менше 8 балів за контрольну роботу, повинні виконати її ще раз. Оцінка за МКР є складовою рейтингу. Приклад МКР з курсу «Науково-дослідна робота»

Пакет
ректорської контрольної роботи
з навчальної дисципліни «Історія української культури»
для студентів II курсу денної форми навчання спеціальностей:
6.030301 Журналістика, 6.010203 Здоров'я людини
6.020303 Мова та література (англійська, німецька, новогрецька,
італійська, українська, російська, 6.020303 Переклад (англійська,
новогрецька, українська, російська, польська), 6.030103 Практична
психологія.

Історія української культури. Пакет ректорської контрольної роботи для студентів II курсу денної форми навчання спеціальностей: 6.030301 Журналістика, 6.010203 Здоров'я людини, 6.020303 Мова та література (англійська, німецька, новогрецька, італійська, українська, російська, 6.020303 Переклад (англійська, новогрецька, українська, російська, польська), 6.030103 Практична психологія Маріупольського державного університету, складений доцентом кафедри культурології та інформаційної діяльності Нікольченком Ю.М.

Пакет ректорської контрольної роботи з навчальної дисципліни «Історія української культури» розглянутий і затверджений на засіданні кафедри культурології та інформаційної діяльності Маріупольського державного університету, протокол від «7» вересня 2016 р.

Критерії

оцінювання результатів ректорської контрольної роботи з навчальної дисципліни «Історія української культури» для студентів II курсу денної форми навчання спеціальностей: 6.030301 Журналістика, 6.010203 Здоров'я людини, 6.020303 Мова та література (англійська, німецька, новогрецька, італійська, українська, російська, 6.020303 Переклад (англійська, новогрецька, українська, російська, польська), Практична психологія
Маріупольського державного університету

Ректорська контрольна робота з навчальної дисципліни «Історія української культури» для всіх спеціальностей складається з трьох варіантів.

Кожний з варіантів містить п'ять категорій завдань, у т. ч.:

- 20 питань – тестові, що мають декілька варіантів відповідей, серед яких лише один правильний (20 x 2=40 балів);
- 10 питань потребують визначення відповідності – галузь-персоналія (10 x 1=10 балів);
- 10 питань вимагають знання хронології (10 x 1=10 балів)
- порівняльна таблиця (20 балів)
- одне розгорнуте питання для характеристики окремого періоду української культури (20 балів).

Оцінювання результатів ректорської контрольної роботи здійснюється за 100-бальною шкалою ЄКТС:

- 100 – 90 – відмінно (A),
- 89 – 82 – добре (B),
- 81 – 74 – добре (C),
- 64 – 73 – задовільно (D),
- 63 – 60 – задовільно (E),
- 59 – 35 – незадовільно (FX),
- 34 – 1 – незадовільно (F),

та національною шкалою: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно».

Анотація
на ректорську контрольну роботу
для перевірки якості знань студентів II курсу денної форми навчання
спеціальностей: 6.030301 Журналістика, 6.010203 Здоров'я людини, 6.020303
Мова та література (англійська, німецька, новогрецька, італійська,
українська, російська, 6.020303 Переклад (англійська, новогрецька,
українська, російська, польська), 6.030103 Практична психологія
Маріупольського державного університету

Зміст ректорської контрольної роботи розроблено на підставі Робочої програми навчальної дисципліни «Історія української культури», яка викладалася у другому семестрі 2015-2016 навчального року.

За навчальним планом на вивчення дисципліни було передбачено 90 годин (3 кредити), з них аудиторних – 30 годин, СРС – 60 годин.

Три варіанти ректорської контрольної роботи, які складаються з чотирьох типів завдань у повному обсязі охоплюють зміст навчальної дисципліни «Історія української культури» і дають можливість комплексно перевірити та оцінити залишкові знання студентів.

Варіант 1

Оберіть правильну відповідь

1. Термін культура походить з:

- А) української Б) латинської В) візантійської Г) грецької

2. Пізнавальна функція культури це:

- А) передача історичного досвіду поколінь;
Б) встановлення та забезпечення норм у взаєминах людей;
В) ціннісні орієнтації особистості;
Г) пізнання досягнень людств

3. Тотемізм – це:

- А) віра в існування душі і духів,
Б) віра в надприродну силу, що править світом,
В) віра у надприродну спорідненість людей із рослинами і тваринами,
Г) віра у надприродні можливості матеріальних предметів.-

4. «Звіриний стиль» був характерним для мистецтва

- А) Трипільців Б) Кіммерійців В) Скіфів Г) Слов'ян

5. Яким богам не поклонялися слов'яни?

- А) Перун, Волос Б) Даждьбог, Лада
В) Сварог, Хорс Г) Веста, Гера

6. Перше писане зведення норм давньоруського права мало назву:

- А) «Устав земляний» Б) «Повість минулих літ»
В) «Руська правда» Г) «Давньоруське право»

7. Ректором Болонського університету, професором Краківського університету був:

- А) Станіслав Оріховський Б) Юрій Котермак
В) Павло Русин Г) Лукаш з Нового Міста

8. Берестейська церковна унія була укладена в

- А) 1590 р. Б) 1660 р. В) 1500 р. Г) 1596 р.

9. Місто, де з 1729 р. почав діяти перший на території України спеціалізований заклад музичного профілю:

- А) Полтава; Б) Київ; В) Львів; Г) Глухів.

10. «Руською трійцею» називали:

А) таємний гурток революційно налаштованих студентів Львівського університету;

Б) таємну терористичну організацію на Галичині;

В) український альманах, який вийшов у Будапешті в 1837 р.;

Г) трьох товаришів – учнів греко-католицької семінарії у Львові.

11. Кому належить ідеологічний твір Кирило-Мефодіївського товариства «Книга буття українського народу»?:

- А) П.Кулішу Б) Т.Шевченку В) М.Шашкевичу Г) М.Костомарову.

12. З яким літературним угрупованням пов'язане поширення ідей модернізму в Західній Україні?

А) «Молода Муза»

Б) «Українська хата»

В) «Празька школа»

Г) «Плуг»

13. Хто є автором фільмів «Звенигора», «Арсенал», «Земля», «Іван» ?

А) Р.Балаян;-

Б) О.Довженко;-

В) Є.Гофман;

Г) С.Параджанов.-

14. Прізвище письменника, який був автором гасла «Геть від Москви! Дайош Європу!»:

А) М. Зеров;

Б) Г. Косинка;

В) М. Куліш;

Г) М. Хвильовий.

15. Вищий навчальний заклад, який відродився в роки незалежності на базі українських культурних традицій – це:

А) Київський державний університет ім. Т.Шевченка;

Б) Києво-Могилянська академія;

В) Греко-католицький ліцей у Львові;

Г) Київський політехнічний інститут.

Розташуйте у хронологічній послідовності громадські й політичні культурно-просвітні організації, що були засновані в Україні у XIX ст.(5 балів):

- А) Кирило-Мефодіївське братство;
- Б) Літературно-наукове товариство ім. Т.Шевченка;
- В) громадсько-культурне об'єднання «Руська трійця»;
- Г) Київська громада;
- Д) Просвіта (м.Львів);

Установіть відповідність між письменниками і їх творами(5 балів):

А) М. Вовчок;	1 «Кайдашева сім'я»;
Б) П. Куліш;	2 «Каменярі»;
В) І. Нечуй-Левицький;	3 «Народні оповідання»;
Г) П. Мирний;	4 «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»;
Д) І. Франко.	5 «Чорна рада».

Дати визначення поняттям(2бали за кожне)

Мозаїка

Реалізм

«Плуг»

«відлига»

євроінтеграція

Охарактеризуйте розвиток української культури 60-70-х років XX століття (15 балів)

Варіант 2

Оберіть правильну відповідь

1. Початковим класичним словосполученням зі словом *cultura* в античну добу був вислів:

А) *Cultura lingva* Б) *Cultura juris* В) *Cultura agri* Д) *Cultura homo*

2. Фетишизм – це:

- А) віра у надприродні можливості матеріальних предметів,
- Б) віра у надприродну спорідненість людей із рослинами і тваринами,
- В) віра в надприродну силу, що править світом
- Г) віра в існування душі і духів

3. Політеїзм – це:

- А) віра у надприродну силу, що править світом
- Б) віра в єдиного бога
- В) віра у багатьох богів
- Г) віра в духів

4. Хто з авторів залишив нам свідчення про скіфів?

А) Геродот Б) Гесіод В) Арістотель Г) Сократ

5. Хрещення Русі відбулось у

А) 988 р. Б) 1025 р. В) 888 р. Г) 978

6. «Поученіє дітям» написав князь

А) Володимир Святославович Б) Ярослав Мудрий
В) Володимир Мономах Г) Олег Гореславович

7. Засновником “кириличного” книгодрукування вважається

А) Франциск Скорина Б) Шваймпольт Фіоль
В) Іван Федоров Г) Костянтин Острозький

8) Які предмети не вивчали в Острозькій академії?

А) граматики, риторика, діалектика Б) арифметика, геометрія
В) релігієзнавство, мистецтвознавство Г) астрономія, музика

9. Андріївську церкву в Києві спроектував:

А) Меретин; Б) Берніні; В) Борроміні; Г) Растреллі.-

10 Позначте назву міста, де на початку XIX ст. був створений один із найдивовижніших декоративно-пейзажних парків – «Софіївка»:

- А) Ялта Б) Умань В) Лубни Г) Полтава

11. Позначте коли і в якому місті діяло напівлегальне демократично-просвітницьке товариство «Руська трійця»

- А 1816-1824 рр., Перемишль Б 1830-1234 рр., Ужгород
В 1830-1837 рр., Львів Г 1833-1837 рр., Львів

12. Позначте подію, яка відбулася у 1840 р.:

- А) видання «Історії Русів»;
Б) перше видання «Кобзаря» Т.Шевченка;
В) видання «Русалки Дністрової»;
Г) видання «Енеїди» І.Котляревського.

13. Українська інтелігенція називала „громадами” створювані в др. пол. XIX ст.:

- А) господарські організації, метою яких був спільний обробіток землі та збут сільськогосподарської продукції;
Б) культурно-освітні організації, які ставили своєю метою поширення національної ідеї шляхом видання книг, журналів, проведення вечорів тощо;
В) політичні організації, що ставили своєю метою відродження української державності;
Г) громадські організації, які ставили собі за мету покращення соціального становища українців.

14. Позначте назву течії, яку в поезії представляли В Сосюра, В. Чумак, В. Блакитний:

- А) класицизм Б) панфутуризм В) реалізм Г) романтизм.

15. Лесь Курбас та Гнат Юра були відомими:

- А) поетами; Б) композиторами;
В) театральними режисерами; Г) вченими.

Установіть послідовність подій(5 балів):

- А) вихід друком «Історії Русів»;
- Б) відкриття в Ніжині гімназії вищих наук;
- В) відкриття Київського університету;
- Г) відкриття Харківського університету;
- Д) перше видання «Кобзаря» Т. Шевченка.

Установіть відповідність(5 балів):

А) М. Бойчук	1 композитор
Б) М. Зеров	2 письменник, автор роману «Вальдшнепи»
В) Л. Курбас	3 театральний режисер
Г) Л. Ревуцький	4 поет-неокласик, літературний критик
Д) М. Хвильовий	5 художник, засновник малярської школи.

Дати визначення поняттям(2бали за кожне)

«козацькі літописи»

Українське просвітництво

декадентство

«ВАПЛІТЕ»

«шістдесятники»

Розкрийте вплив репресивних акцій сталінізму на українську національну культуру (15 балів)

Варіант 3

Оберіть правильну відповідь

1. Регулятивно-нормативна функція культури це:

- А) передача історичного досвіду поколінь
- Б) встановлення та забезпечення норм у взаєминах людей
- В) здатність об'єднувати людей
- Г) пізнання навколишньої дійсності

2. Культура поділяється на :

- А)матеріальну і господарську
- Б)матеріальну і духовну
- В)духовну і побутову
- Г) побутову і господарську

3. Монотеїзм – це

- А) віра у надприродну силу, що править світом
- Б) віра у багатьох богів
- В) віра в духів
- Г) віра в єдиного бога

4. Анімізм – це:

- А) віра в існування душі та духів
- Б) віра в потойбічне життя
- В) віра у надприродну спорідненість людей із тваринами чи рослинами
- Г) віра в надприродну силу, що править світом

5. Вперше назва кіммерійців з'являється в творі:

- А) «Іліада» Гомера
- Б) «Одіссея» Гомера
- В) «Гетіка» Іордана
- Г) «Географія» Страбона

6. Як називався бог грому у давніх сло'вян?

- А) Зевс
- Б) Аїд
- В) Перун
- Г) Симаргл

7. Який із творів доби Київської Русі не є перекладним?

- А) Святе Письмо
- Б) Слово Даниїла Заточника
- В) Октоїхи
- Г) Мінеї

8. Після прийняття Берестейської унії в українській літературі поширюється жанр:

- А) козацькі літописи Б) агіографія
В) полеміка Г) героїчний епос

9. Хто є автором «Граматики словенської» (1616 р)?

- А) Г.Смотрицький Б) П.Беринда
В) Є.Славинецький Г) М.Смотрицький

10. Собор св.Юрія у Львові спроектував:

- А) Меретин Б) Берніні В) Боррроміні Г) Растреллі

11. Києво-Могилянська академія одержала статус академії 26 вересня 1701 р. завдяки:

- А) П.Могили Б) І.Мазепі В) І.Гізелю Г) Л.Барановичу

12. Позначте назву альманаху, який у 1837 р. видала «Руська трійця»:

- А) «Русалка Бузька» Б) «Русалка Дніпрова»
В) «Русалка Дністрова» Г) «Русалка Дунайська»

13. Журнал «Основа» (1861-1862 рр.), який був головним органом українського культурного національного руху виходив у:

- А) Києві Б) Львові В) Чернігові Г) Петербурзі

14. Вільна Академія Пролетарської Літератури була створена за ініціативою:

- А) І. Кулика Б) М. Хвильового В) Л. Кагановича Г) В. Блакитного

15. Автором роману у віршах «Маруся Чурай» є:

- А) І.Драч Б) Л.Костенко В) Д.Павличко Г) М.Вінграновський.

Розташуйте у хронологічній послідовності основні мистецькі терміни, що були характерними віхами у розвитку української культури XVII – початку XX ст.(5 балів):

- А) Модернізм
Б) Класицизм
В) Реалізм

Г) Романтизм

Д) Бароко

Установіть відповідність(5 балів):

А) О. Богомолець;	1 письменник-неокласик, репресований;
Б) М. Бойчук	2 письменник, покінчив життя самогубством;
В) М. Вериківський	3 фізіолог, президент ВУАН з 1930 р.;
Г) М Зеров	4 художник, репресований;
Д) М. Хвильовий	5 композитор, автор першого українського балету.

Дати визначення поняттям(2бали за кожне)

Фрески

Українське бароко

Романтизм

«Гарт»

«розстріляне відродження»

Охарактеризуйте розвиток української культури за часів української національної революції 1917-1920 рр. (15 балів)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Маріупольський державний університет
Кафедра культурології та інформаційної діяльності

Г.І.Батичко, Ю.М.Нікольченко

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ :
тести, контрольні питання, практичні завдання до всіх тем курсу для
студентів усіх спеціальностей денної та заочної форми навчання

Навчально-методичний посібник

Маріуполь – 2012

УДК 316.7(477)(073)
ББК 63.3(4Укр) -7я73

Батичко Г.І., Нікольченко Ю.М. Історія української культури: тести, контрольні питання, практичні завдання до всіх тем курсу для студентів усіх спеціальностей денної та заочної форми навчання Маріупольського державного університету: Навчально-методичний посібник / Г.І.Батичко, Ю.М.Нікольченко / Маріуп. держ. ун-т. – Маріуполь, 2012. – с.

Рецензенти: Гедьо А.В., доктор історичних наук, професор кафедри історіографії, джерелознавства, археології та методики викладання історії ДонНУ
Воеводін О.П., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії культури і культурології СХУ ім. Даля.

Навчально-методичний посібник укладений відповідно до діючої «Програми та методичних рекомендацій з історії української культури», розробленої на кафедрі культурології та інформаційної діяльності і затверджених вченою радою історичного факультету Маріупольського державного університету (протокол № 3 від 19.11.2012 р.).

До кожної теми пропонується по чотири варіанти тестових, письмових та усних завдань.

Навчально-методичний посібник призначений для активізації самостійної роботи студентів усіх спеціальностей денної та заочної форм навчання МДУ.

Г.І.Батичко, Ю.М.Нікольченко
Маріупольський державний університет, 2012.

ПЕРЕДМОВА

Сучасний фахівець різних спеціальностей в Україні має бути не тільки спеціалістом вузького профілю, але і високо культурною, духовно багатою, інтелігентною людиною, яка має глибокі знання та уявлення про загальнолюдські цінності, національні пріоритети та відповідно вміє правильно моделювати власну поведінку у соціокультурному просторі. Цьому сприяє запровадження у вищій школі дисципліни «Історія української культури», яка на засадах універсалізму має формувати у студентів гуманістичний світогляд, уявлення про українську культуру що складає цілісну державотворчу систему, невід'ємною частиною якої є людина нової європейської генерації.

Метою курсу «Історія української культури» є ознайомлення студентів із закономірностями виникнення та функціонування української культури, її історичним буттям і фундаментальними досягненнями, з'ясування місця й значення культури у контексті розвитку світової цивілізації. При вивченні дисципліни передбачається збільшення самостійної роботи та зміни форм контролю і характеру оцінювання знань, умінь і навичок студентів.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні **знати** :

- предмет, методи, функції дисципліни;
- етапи розвитку української культури та основні їх ознаки;
- основні поняття і термінологію;
- зміст літературних, образотворчих, мистецьких архітектурних напрямів;
- діяльність видатних діячів вітчизняної культури.

Студенти повинні **уміти**:

- використовувати отримані знання для аналізу тих чи інших явищ культури;
- розрізняти твори мистецтва та літератури за епохами і напрямами;
- самостійно орієнтуватися у фактичному і термінологічному інструментарії;
- поділяти культурні явища на головні та другорядні.

Успішне засвоєння матеріалу курсу неможливе без систематичного контролю та самоконтролю набутих знань. Як показала практика контролю якості засвоєння матеріалу, тестове оцінювання має суттєві переваги над іншими формами контролю. Тестування є найбільш об'єктивною формою контролю, за якої всім його учасникам гарантовано рівні умови отримання неупередженої оцінки. Не менш важливою перевагою тестів є можливість застосовувати їх за умов дистанційного вивчення дисципліни.

У посібнику виокремлено такі групи тестових завдань:

- з вибором однієї правильної відповіді;
- з вибором кількох правильних відповідей;
- на встановлення відповідності (логічні пари);
 - на встановлення правильної хронологічної або логічної послідовності;
- відкритої форми з короткою відповіддю.

До кожної теми пропонується по чотири варіанти тестових, письмових та усних завдань. Такий розподіл завдань дає змогу не тільки перевіряти якість знань студентів, максимально індивідуалізувати цей процес, але й стимулювати навички самостійного здобуття знань у позааудиторний час.

За структурою і змістом посібник відповідає вимогам чинної програми з «Історії української культури». При його створенні враховано особливості сучасних підручників, затверджених Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України.

Посібник розрахований на студентів усіх спеціальностей денної та заочної форм навчання Маріупольського державного університету.

ЗМІСТ

Розділ 1. Національна культура у світовій культурологічній парадигмі. Український культурогенез.	5
Розділ 2. Духовна культура стародавнього населення України. Міфологічна модель слов'янського світу.	9
Розділ 3. Українська культура Середньовіччя і Ренесансу (IX-перша пол. XVII ст.)	13
Розділ 4. Культура Бароко і Просвітництва України (друга половина XVII-XVIII ст.)	26
Розділ 5. Український романтизм і реалізм XIX ст..	31
Розділ 6. Новітня українська культура (XX-початок XXI ст.)	38

Розділ 1. Національна культура у світовій культурологічній парадигмі. Український культурогенез.

Варіант 1

1. Культура – це:

- а) прийоми та методи господарської діяльності людини;
- б) види мистецтва;
- в) філософська категорія;
- г) поведінка людини, прийнята у суспільстві;
- д) усе назване.

2. Пізнавальна, інформативна, комунікативна, регулятивна, аксіологічна (оціночна), виховна – це...:

- а) форми культури;
- б) функції культури;
- в) засоби культури

3. До структурних елементів духовної культури відносять (3 правильні відповіді):

- а) науку, освіту;
- б) театральне мистецтво;
- в) живопис;
- г) побут, звичаї;
- д) право, політику;
- е) скульптуру.

4. Мистецтво – це...:

- а) форма культури, яка відображає світ через систему образів;
- б) форма культури яка містить знання про дійсність;
- в) форма культури яка є стабілізуючим фактором суспільного життя;
- г) форма культури яка осмислює життя.

5. Антропоцентризм – це...:

- а) людина в центрі світу та культури;
- б) бог у центрі світу та культури;
- в) обожнення природи.

6. Основні складові сучасної культури:

- а) научно-технічна революція, інформаційність суспільства;
- б) релігійні цінності (навчання, виховання, мистецтво);
- в) релігія, філософія, мораль, мистецтво, науково-технічні досягнення, масова культура;
- г) політична культура, соціологія, культурологія, історія;
- д) художня література, театр, живопис, скульптура.

7. Назва однієї з найраніших форм культури, яка містить у собі міфи, казки, які відображають духовно-психологічне життя людей давнього суспільства:

- а) мораль;
- б) релігія;
- в) мистецтво;
- г) ідеологія;
- д) міфологія.
- е) усе зазначене.

8. Глобальна культурна ситуація сьогодення характеризується наступними чинниками (2 правильні відповіді):

- а) універсалізацією;
- б) політикою культурної експансії;
- в) визнання самоцінності кожної культури;
- г) погіршенням глобальної культурної, екологічної і демографічної ситуації;
- д) створенням сприятливих умов для розвитку світових культур.

9. Проблема непорозуміння між культурами пов'язана з наступними чинниками:

- а) мовними перешкодами;
- б) протилежними системами цінностей;
- в) нездатністю оцінити досягнення чужих культур;
- г) специфікою символів і кодів різних культур.

Дайте визначення поняттям: етнос, субкультура, звичай.

Завдання для письмової самостійної роботи

1. Які основні функції виконує культура?

2. Охарактеризуйте сутність культурного прогресу.
3. Назвіть відомих Вам дослідників української культури та мистецтва.

Теми рефератів

1. Джерела з історії української культури
2. Виникнення і характеристика української елітарної культури.
3. Феномен масової культури і його значення.

Варіант 2

1. Культурна еволюція полягає у...:
 - а) наслідуванні здобутків попередніх поколінь;
 - б) навчанні, оволодіння знаннями;
 - в) накопичені знань і оформленні їх у науку;
 - г) усе назване.
2. Символи – це...:
 - а) штучно створені людиною предмети і явища;
 - б) продукти духовної діяльності людей;
 - в) вимога, відповідно до якої люди будують свою поведінку та діяльність.
3. Артефакти – це...:
 - а) штучно створені людиною предмети і явища;
 - б) продукти духовної діяльності людей;
 - в) вимога, відповідно до якої люди будують свою поведінку та діяльність.
4. У перекладі з латинської мови слово «культура» означає:
 - а) мистецтво;
 - б) обробка;
 - в) прикрашання;
 - г) розвага;
 - д) виховання;
 - е) всесвіт;
 - є) людяність.
5. Яка функція культури є главною серед життєвонеобхідних:
 - а) гносеологічна;
 - б) функція соціалізації людини;
 - в) методологічна;
 - г) семіотична;
 - д) аксеологічна.
6. Яка форма культури містить у собі заборони на погані вчинки людей:
 - а) право;
 - б) релігія;
 - в) мораль;
 - г) ідеологія;
 - д) філософія;
 - е) усе зазначене.
7. Яка форма культури виконує описові функції, пояснення і прогнозування процесів і явищ дійсності на основі об'єктивних законів:
 - а) релігія;
 - б) міфологія;
 - в) наука;
 - г) техніка;
 - д) економіка;
 - е) усі зазначені.
8. Які аспекти містять рівні культури:
 - а) матеріальний, духовний, містичний, релігійний, науковий;
 - б) літературу, мистецтва, психологію, медицину, астрономію, генетику;
 - в) універсальний, расовий, етнонаціональний, етнолінгвістичний, груповий, прошарковий, статевий, регіональний;
 - г) моральність суспільства, груп, індивідів;дрелігійного, матеріального, духовного, історичного розвитку людини, психічного стану суспільства.
9. Культура визначає :
 - а) духовну унікальність народу;
 - б) індивідуальну самосвідомість;
 - в) швидку зміну умов життя;
 - г) глобальні проблеми;
 - д) розвиток мистецтва;
 - е) усе зазначене.

Дайте визначення поняттям: релігія, проза, локальна культура.

Завдання для письмової самостійної роботи

1. Охарактеризуйте відмінності між західним та східним типами культур.
2. У чому полягають відмінності між культурою і цивілізацією?
3. Дайте визначення культурному прогресу

Теми рефератів

1. Українські дослідники культури.
2. Українська народна культура як виток культурної творчості.
3. Фактори сучасної глобальної культурної ситуації.

Варіант 3

1. Слово «культура» — латинського походження, первісне значення якого було:
 - а) культивация, обробка;
 - б) мистецтво;
 - в) бездоганна поведінка.
 2. Основні форми культури – це:
 - а) міфологія;
 - б) релігія;
 - в) мистецтво;
 - г) література;
 - д) кінематограф;
 - е) усе назване.
 3. Образотворче мистецтво – це...:
 - а) скульптура, архітектура;
 - б) живопис, скульптура, графіка;
 - в) кіно, телебачення.
 4. Яка функція культури сприяє відновленню фізичних і духовних сил людини:
 - а) регулятивна;
 - б) аксиологічна;
 - в) комунікативна;
 - г) компенсаторна;
 - д) інформативна.
 5. В якому сенсі у науковій літературі застосовується поняття «друга природа»:
 - а) суспільство;
 - б) культура;
 - в) техніка;
 - г) навчання;
 - д) мистецтво.
 6. Які релігії відносяться до світових:
 - а) іслам, кришнаїзм, бахаїзм;
 - б) іудаїзм, конфуціанство, мусульманство;
 - в) православ'я, католицизм, протестантизм;
 - г) буддизм, християнство, іслам;
 - д) даосизм, синтоїзм, джайнізм;
 - е) усі зазначені.
 7. Які методи використовується при аналізі двох або декількох культур протягом визначеного часу їх розвитку, з урахуванням існуючих взаємозв'язків і можливих протиріч (3 правильні відповіді):
 - а) діахронічний метод;
 - б) порівняльно-історичний метод;
 - в) типологічний метод;
 - г) синхронічний метод;
 - д) біографічний метод.
 - е) усі зазначені.
 8. Знак – це:
 - а) матеріальні предмети, що чуттєво сприймаються, а їх значення (зміст, інформація) є продуктом діяльності людей;
 - б) штучно створені людиною предмети і явища, виготовлені людиною речі, народжені нею думки, винайдені та використані нею засоби та способи дії;
 - в) фіксована в людській свідомості характеристика відношення об'єкта до людини і, відповідно, людини до об'єкта;
 - г) правила або вимоги, відповідно до яких люди будують свою поведінку та діяльність
 9. Соціальна і культурна спадщина яка передається від покоління до покоління і відновлюється протягом тривалого часу:
 - а) звичай;
 - б) ритуал;
 - в) норма;
 - г) традиція;
 - д) вийняток;
 - е) правильна відповідь відсутня.
- Дайте визначення поняттям:** матеріальна культура, міфологія, поезія.
- Завдання для письмової самостійної роботи**

1. Які актуальні проблеми сучасності розв'язує українська культура?
2. Що таке культурний консерватизм?
3. Як між собою пов'язані культура і повсякденне життя?

Теми рефератів

1. Становлення історії української культури як науки.
2. Різноманітність у світовій та українській культурі.
3. Поняття цінностей в культурі.

Варіант 4

1. Про рівень освіченості, інтелігентності людини свідчить...:
 - а) культура мови;
 - б) культура праці;
 - в) політична культура;
 - г) культура побуту.
2. До матеріальної культури відносять (2 правильні відповіді):
 - а) архітектуру;
 - б) витвори мистецтва;
 - в) побут, звичаї;
 - г) право, політику
3. Коли з'явився термін «культура» в його сучасному розумінні:
 - а) у XVIII ст.;
 - б) у XIX ст.;
 - в) у XX ст.
4. Культуру можна представити двома рівнями:
 - а) спеціалізованому і повсякденному;
 - б) елітарній і масовій культурі;
 - в) ціннісним ядром культури і периферійними шарами;
 - г) вищому і нищому
 - д) усе назване.
5. Цінність – це...:
 - а) матеріальні предмети, що чуттєво сприймаються, а їх значення (зміст, інформація) є продуктом діяльності людей;
 - б) штучно створені людиною предмети і явища, виготовлені людиною речі, народжені нею думки, винайдені та використані нею засоби та способи дії;
 - в) фіксована в людській свідомості характеристика відношення об'єкта до людини і, відповідно, людини до об'єкта;
 - г) правила або вимоги, відповідно до яких люди будують свою поведінку та діяльність.
6. Артефакти – це:
 - а) матеріальні предмети, що чуттєво сприймаються, а їх значення (зміст, інформація) є продуктом діяльності людей;
 - б) штучно створені людиною предмети і явища, виготовлені людиною речі, народжені нею думки, винайдені та використані нею засоби та способи дії;
 - в) фіксована в людській свідомості характеристика відношення об'єкта до людини і, відповідно, людини до об'єкта;
 - г) правила або вимоги, відповідно до яких люди будують свою поведінку та діяльність.
7. Різновид культури яка орієнтує свої матеріальні і духовні цінності на «середнього споживача»:
 - а) споживча;
 - б) комерційна;
 - в) популярна;
 - г) масова;
 - д) локальна
 - е) елітарна.
8. Функції культури (2 правильні відповіді):
 - а) уніфікація засобу життя;
 - б) комунікативна;
 - в) регулятивно-оціночна;
 - г) творча.
9. У якій послідовності розвивалася система культурних цінностей:
 - а) релігія, міфологія, наука, філософія;
 - б) наука, релігія, філософія, міфологія;
 - в) філософія, міфологія, релігія, наука;
 - г) наука, філософія, міфологія, наука;

д) міфологія, релігія, філософія, наука.

Дайте визначення поняттям: елітарна культура, живопис, духовна культура.

Завдання для письмової самостійної роботи

1. У чому полягає проблема загальнолюдських цінностей?
2. Як співвідносяться культура і цивілізація?
3. Що було першою формою культури?

Теми рефератів

1. Проблеми періодизації історії української культури.
2. Співвідношення систем цінностей різних культур.
3. Значення національного фактора в еволюції культури.

Розділ 2. Духовна культура стародавнього населення України. Міфологічна модель слов'янського світу.

Варіант 1

1. Укажіть епохи в історії первісного суспільства, для яких мисливство було визначальним:

а) бронзовий вік;	г) палеоліт;
б) мезоліт;	д) неоліт;
в) залізний вік;	е) усі названі.

2. Із переліку історико-географічних назв виберіть назви етнічних областей України: Східна Україна, Подніпров'я, Поділля, Київщина, Донеччина, Слобожанщина, Крим, Новгород-Сіверщина, Буковина, Галичина, Закарпаття, Північне Причорномор'я, Волинь, Новоросія, Малоросія, Запоріжжя, Полісся.

3. Значні групи археологічних пам'яток, знайдені на певній обмеженій території, що збігаються у часі створення і мають низку спільних ознак, називають:

- а) археологічними шарами;
- б) археологічними культурами;
- в) речовими джерелами.

4. Час існування на території України трипільської археологічної культури:

- а) V-IV тис. до н. е.;
- б) IV-III тис. до н. е.;
- в) II-I тис. до н. е.

5. Серед наведених нижче виберіть ознаки способу життя носіїв трипільської культури (7 правильних відповідей):

- а) мали житла типу куреня, вкриті шкурами тварин;
- б) займалися тільки мисливством та збиральництвом;
- в) виготовляли і користувалися мальованою керамікою;
- г) займалися мотичним землеробством і тваринництвом;
- д) жили в землянках і напівземлянках, а найчастіше — в глинобитних мазанках;
- е) користувалися досконало виготовленими кам'яними знаряддями;
- ж) використовували залізні знаряддя праці та зброю;
- з) сповідували культ бога неба та культ меча;
- к) шанували найбільше богиню-матір;
- л) виготовляли і користувалися керамікою з гребінчастим орнаментом;
- м) жили великими поселеннями (протомістами), житла в яких розташовувалися колоподібне;
- н) жили сім'ями, спорідненими за материнською лінією.

6. Встановіть місце розташування грецьких міст-держав Північного Причорномор'я:

а) Тіра	1) західне узбережжя Криму, поблизу сучасного Севастополя
б) Ольвія	2) західне узбережжя Криму, на місці Керчі
в) Херсонес	3) Таманський півострів
г) Фанагорія	4) район Дністровського лиману, на місці Білгорода-Дністровського

- д) Пантікапей 5) у гирлі Південного Бугу
7. У писемних джерелах слов'яни спочатку згадуються як:
- склавини, готи та алани;
 - венеди, склавини та анти;
 - склавини, анти та алани.
8. Найбільшого розвитку серед східних слов'ян у середині I тис. н. е. набули такі ремесла, як:
- ковальство та ювелірна справа;
 - ковальство та залізодобування;
 - залізодобування та ювелірна справа.
9. Для східнослов'янських племен Подніпров'я характерними були житла:
- землянка;
 - напівземлянка;
 - віз.
10. Визнання речей та природних об'єктів (озер, річок, гір, дерев тощо) могутніми засобами для розв'язування проблем, які є в людей, за умови, що вони (ці люди) зуміють магічними діями «привернути» душі речей або об'єктів природи на свій бік, називають:
- анімізмом;
 - тотемізмом;
 - фетишизмом.
11. У VII-VIII ст. східні слов'яни, які жили на території сучасної України, обробляли землю:
- мотикою;
 - сохою;
 - ралом.

Дайте визначення поняттям: мезоліт, родова община, магія.

Завдання для письмової самостійної роботи

- Розкрийте вплив природних умов на господарське та культурне життя населення України у кам'яному віці.
- Які факти свідчать про «неолітичну революцію» на землях, яким згодом судилося стати Україною? Назвіть фактори, що її зумовили.
- Охарактеризуйте спосіб життя та світогляд носіїв трипільської археологічної культури.

Теми рефератів

- Археологічні джерела з історії української культури.
- Матеріальна та духовна культура трипільців.
- Релігійні уявлення первісної епохи.

Варіант 2

- Встановіть відповідність:

а) давній кам'яний вік	1) неоліт
б) середній кам'яний вік	2) енеоліт
в) новий кам'яний вік	3) палеоліт
г) міднокам'яний вік	4) мезоліт
- До III тис. до н. е. основні знаряддя праці давніх людей виготовлялися з:
 - каменю, дерева, заліза;
 - каменю, кістки, дерева;
 - каменю, дерева, бронзи.
- Визначіть територію, заселену племенами трипільської культури від:
 - Пруту і Дунаю до Дніпра;
 - Дністра до Дону;
 - Дніпра до Дону.
- . Найдавнішим народом на території України були:
 - кіммерійці;
 - скіфи;
 - греки.
- Столицею Скіфії було місто:
 - Неаполь (поблизу сучасного Сімферополя);
 - Ольвія (поблизу сучасного Миколаєва);
 - Тіра (поблизу сучасного Білгорода-Дністровського).
- Прабатьківщиною слов'ян більшість учених нині вважає територію:

- а) Подунав'я; б) у басейнах Вісли та Прип'яті; в) Прибалтики.
7. Добування меду диких бджіл у східних слов'ян називалося:
- а) чинбарством; б) бортництвом; в) кушнірством.
8. Яка галузь духовної культури зароджується у первісну добу:
- а) релігія; в) наука;
- б) мистецтво; г) елементи всіх названих.
9. Систему вірувань, серцевиною якої є анімізм, тотемізм та фетишизм, називають:
- а) культом; б) язичництвом; в) соцініанством.

10. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:
У V-IX ст. східні слов'яни були (християнами, мусульманами, язичниками). З молитвами вони зверталися до (Христа, Магомета, Дажбога), релігійні обряди відправляли в (храмах, капищах, печерах), молилися також (у лісах, біля води, хреста та ікон; клякнучи, обличчям на схід сонця).

11. Допишіть речення:

Згідно з «Повістю минулих літ», засновниками Києва були

Дайте визначення поняттям: неоліт, суспільний розподіл праці, сусідська община.

Завдання для письмової самостійної роботи

1. Яка, на Вашу думку, роль трипільського населення у формуванні української культури?
2. Охарактеризуйте спосіб життя та культуру грецьких полісів Північного Причорномор'я.
3. Яка, на Вашу думку, роль іраномовних племен кочовиків і народів середземноморського культурного кола (греків та римлян) у формуванні української культури?

Теми рефератів

1. Поняття національного характеру. Менталітет українців.
2. Вплив грецької колонізації на розвиток культури Північного Причорномор'я та Приазов'я.
3. Матеріальна та духовна культура кімерійців та сарматів.

Варіант 3.

1. Для первісної епохи характерні такі процеси (3 правильні відповіді):

- а) формування держав;
б) формування антропологічного типу людини;
в) формування товарно-грошових відносин;
г) формування станово-класової системи та майнового розшарування суспільства;
д) формування різноманітних мистецьких жанрів.

2. Археологія вивчає:

- а) речові пам'ятки; б) писемні пам'ятки; в) усну народну творчість.

3. Люди, котрі населяли землі сучасної України в епоху палеоліту, користувалися:

- а) вогнем, списами, крем'яними сокирами, мідними ножами;
б) вогнем, кам'яними рубилами, гарпунами, крем'яними ножами;
в) списами, крем'яними сокирами, гарпунами, рубилами, луками.

4. Уперше дослідив поселення носіїв трипільської археологічної культури:

- а) С. Бібіков; б) В. Хвойка; в) Я. Пастернак.

5. Які з культів давнього язичництва (Богині-матері, неба і землі, богів — покровителів явищ природи (сонця, вогню, вітру, лісу, води), предків, віри в ирій (загробне царство), меча, культ тварин-тотемів) відігравали важливу роль у духовному житті племен:

- а) мисливців; б) землеробів; в) скотарів.

6. Із давньогрецьких авторів найдетальніше життя, побут, звичаї та історію племен скіфів описав:

а) Гомер; б) Гесіод; в) Геродот.

7. Вчені вважають слов'янськими археологічні культури:

- а) вельбарську, черняхівську, зарубинецьку;
- б) черняхівську, вельбарську, липицьку;
- в) черняхівську, зарубинецьку, пшеворську;
- г) Ваш варіант відповіді.

8. Серед перелічених східнослов'янських племен, інших союзів виберіть ті, які заселяли територію сучасної України: поляни, кривичі, деревляни, сіверяни, полочани, дреговичі, волиняни, бужанн, тиверці, радимичі, уличі, білі хорвати, в'ятичі, словени.

9. Віру в те, що у світі видимому, в природі існує свій невидимий, надприродний світ душ, які перебувають у матеріальних оболонках, та духів – істот вищого рівня, що не потребують матеріального втілення для свого існування, називають:

- а) анімізмом; б) тотемізмом; в) фетишизмом.

10. Встановіть відповідність:

а) Перун	1) бог сонця
б) Дажбог	2) бог вітрів
в) Сварог	3) бог блискавки та грому
г) Стрибог	4) бог — покровитель худоби, торгівлі, добробуту
д) Березина	5) бог неба і небесних світил
е) Велес	б) богиня краси та домашнього затишку

11. Учені вважають, що Київ засновано в:

- а) I ст. н. е.; б) V ст. н. е.; в) IX ст. н. е.; г) Ваш варіант відповіді

Дайте визначення поняттям: колонізація, палеоліт, неолітична революція.

Завдання для письмової самостійної роботи

1. Охарактеризуйте заняття, побут та світогляд східних слов'ян у др. третині I тис. н. е.
2. Визначіть основні тенденції розвитку суспільства східних слов'ян у I тис.
3. Учені і сьогодні не мають єдиної точки зору щодо походження слова «Русь». Обґрунтуйте свій погляд на цю проблему.

Теми рефератів

1. Праслов'янські археологічні культури на території сучасної України.
2. Скіфія в археологічних та письмових джерелах.
3. Феномен «великого кордону» в формуванні української культури.

Варіант 4

1. Археологічна культура — це:

- а) велика група пам'яток, що мають спільні ознаки і відмінності порівняно з іншими групами пам'яток;
- б) культура праці археолога.

2. Види мистецтва, які виникли в епоху палеоліту:

- а) живопис; г) усна народна творчість
- б) музика; д) танцювальна й пісенна творчість;
- в) скульптура; е) елементи усіх названих.

3. Виберіть із перелічених тверджень ті, які розкривають зміни в житті людей в епоху неоліту (6 правильних відповідей):

- а) перетворення мисливства та рибальства в основні заняття людей;
- б) створення нових, значно досконаліших знарядь праці (кременяних сокир, луків, серпів);
- в) винайдення складних технологій обробки каменю та кістки (техніки сколів, свердління, шліфування та ін.);
- г) започаткування гончарства, прядіння, ткацтва;
- д) зародження скотарства та землеробства;
- е) утвердження матриархату як основи суспільного життя;

- ж) зростання ролі обміну продуктами та виробами в житті людей;
з) поглиблення поділу праці між членами общини;
к) поява первісних вірувань (тотемізму, фетишизму).
4. З-поміж археологічних культур на території України найбагатшою на культурні здобутки і навіть рівною раннім цивілізаціям Стародавнього Сходу вчені вважають:
а) трипільську культуру;
б) культуру кулястих амфор;
в) культуру Шумеру.
5. Скотарські племена індоєвропейської мовної групи у другій половині II тис. до н. е. заселяли:
а) Північне Причорномор'я та Приазов'я;
б) Середнє Подніпров'я;
в) землі сучасних західних областей України (Волинської, Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської).
6. Кіммерійці вперше згадуються у:
а) «Праці і днях» Гесіода;
б) «Історії» Геродота;
в) «Одіссеї» Гомера.
7. Основним заняттям слов'ян наприкінці I тис. до н. е. - на початку I тис. н. е. було:
а) перегінне скотарство;
б) орне землеробство і тваринництво;
в) мисливство та рибальство.
8. Слов'янська колонізація Східної Європи була доволі мирною, що пояснюється:
а) особливостями характеру слов'ян і сусідніх племен;
б) тим, що густота населення була незначна, тож прибулим не доводилося завойовувати освоєні автохтонами місця;
в) тим, що військова міць та чисельність слов'ян настільки переважали сили місцевого люду, що той вважав за краще без бою відступити або домовитися з войовничим народом.
9. Переконавання, що між рослиною, твариною та людиною в життєвих проявах їхніх душ немає суттєвої різниці, а отже, можливі трансформації людини в тварину чи рослину і навпаки, називають:
а) анімізмом; б) тотемізмом; в) фетишизмом.
10. Священним деревом слов'ян був:
а) бук; б) дуб; в) клен.
11. У літописах назва «Русь» вперше згадана під:
а) 852 р.; б) 882 р.; в) 912 р.
- Дайте визначення поняттям:** археологічна культура, язичництво, кераміка.

Завдання для письмової самостійної роботи

1. Поясніть зміст та наслідки першого та другого суспільних розподілів праці.
2. Охарактеризуйте релігійні погляди праслов'ян.
3. Чому матеріально-культурний розвиток праслов'ян відбувався більш повільно ніж у інших народів Європи. Відповідь обґрунтуйте.

Теми рефератів

1. «Велесова книга»: гіпотези, факти, тлумачення.
2. Праслов'яни на території сучасної України.
3. Формування українського етносу та чинники ментальності.

Розділ 3. Українська культура Середньовіччя і Ренесансу (IX-перша пол. XVII ст.)

Варіант 1.

1. Про розселення східних слов'ян у VIII-IX ст. й про існування їхніх міжплеменних союзів — «племен» розповідає:
 - а) Прокопій Кесарійський в «Історії війн Юстиніана»;
 - б) Йордан у праці «Про походження та історію готів»;
 - в) автор «Повісті минулих літ».
2. Руською землею називали:
 - а) землі середнього Подніпров'я, політичним центром яких був Київ;
 - б) у всіх без винятку випадках, ті землі, які політичне підпорядковувалися Києву в часи Олега-Мстислава Великого, а згодом принаймні тяжіли до нього;
 - в) Ваш варіант відповіді.
3. За візантійськими джерелами, вперше поляни були охрещені за княжіння:
 - а) Аскольда;
 - б) Рюрика;
 - в) Олега.
4. Святилища русичів, де приносили жертви язичницьким богам, називалися:
 - а) погостами;
 - б) капищами;
 - в) становищами.
5. Володимир Великий організував активне містобудування, зокрема, заснував:
 - а) Новгород, Володимир на Клязьмі, Переяслав, Чернігів;
 - б) Володимир на Клязьмі, Переяслав, Володимир на Волині, Чернігів;
 - в) Переяслав, Володимир на Волині, Васильків і Білгород на Київщині.
6. Допишіть речення:

Відрахування в розмірі десяти відсотків від доходів на утримання храмів і духовенства, здійснене вперше Володимиром Великим для Десятинної церкви, називається
7. Чи відповідають історичній правді такі твердження:
 - а) Ярослав Мудрий завдяки шлюбом своїх дітей підтримував династичні зв'язки з володарями наймогутніших держав Європи
 - 1) так,
 - 2) ні;
 - б) Софіївський собор був пам'ятником перемоги русичів над печенігами
 - 1) так,
 - 2) ні;
 - в) частина Києва, що називалася «містом Ярослава», була збудована синами Ярослава Мудрого в його честь
 - 1) так;
 - 2) ні;
8. Встановіть хронологічну послідовність появи культурних пам'яток:
 - а) «Слово о полку Ігоревім»;
 - б) «Повість минулих літ»;
 - в) Ізборник Ярослава;
 - г) «Правда Ярославичів»;
 - д) Повчання Володимира Мономаха;
 - е) Києво-Печерський патерік.
9. Відомим на Русі співцем билин був:
 - а) Боян;
 - б) Агапіт;
 - в) Алімпій.
10. На Русі дітей навчали лише:
 - а) читати, писати, складати вірші і промови, розуміти мову небесних світил, а також Закону Божому та основам моралі;
 - б) читати, писати, рахувати, Закону Божому, основам моралі та церковному співу;
 - в) читати, писати, рахувати, складати вірші, промови, співати в церковному хорі, а також Закону Божому та основам моралі.
11. Визначіть, кому із авторів належать твори:
 - а) «Слово про закон і благодать»
 - б) «Повчання синам»
 - в) «Лист до пресвітера Хоми»
 - г) «Житіє Бориса та Гліба»
 - д) «Слово о полку Ігоревім»
 - 1) Нестор
 - 2) Клим Смолятич
 - 3) Іларіон
 - 4) Володимир Мономах
 - 5) невідомий автор
12. Свідченням того, що в Руській землі високого мистецтва досягла різьба по каменю, є саркофаг князя:
 - а) Ярослава Мудрого;
 - б) Володимира Мономаха;
 - в) Юрія Довгорукого.
13. Встановіть відповідність:

- 1) мозаїка;
 - 2) ікона;
 - 3) фреска;
 - а) живописний твір, виконаний водяними фарбами на свіжій вогкій штукатурці;
 - б) мистецький твір із різнокольорового скла-смальти;
 - в) живописний твір на релігійну тематику, виконаний темперними фарбами на заґрунтованій дошці.
14. Серед наведених суджень про причини успіхів Литви в її експансії на землі Русі (3 правильні відповіді):
- а) Литва не проводила культурно-національної та релігійної експансії, а навпаки, переймала руські звичаї та релігію;
 - б) Литва виступила як захисниця цих земель від монголо-татар;
 - в) Польща надала Литві суттєву підтримку, допомогла забезпечити порядок на приєднаних територіях;
 - г) литовські володарі дотримувалися правила «старовини не порушувати, а новини не вводити»;
 - д) русичі за своєю ментальністю були схильні до іноземного панування, не вміли навести ладу у власній державі;
 - е) Литва мала добре навчену велику армію, яка й змусила русичів підкоритися.
15. Джерелом права Литовської держави в XIV—XV ст. був:
- а) кодекс Юстиніана;
 - б) «Руська правда»;
 - в) I Литовський статут.
16. Який період в історії України М. Грушевський називає першим українським культурно-національним відродженням:
- а) XVI ст.;
 - б) XVII ст.;
 - в) XVIII ст.;
 - г) XIX ст.
17. Визначіть, для якого суспільства характерні такі риси (ознаки):
- а) традиційного (аграрно- ремісничого);
 - б) модерного індустріального;
 - в) постмодерного, (постіндустріального);
- 1) життя людей цілковито залежить від природи, тісно пов'язане з нею;
 - 2) основний дохід, а значить, і можливість вижити, люди мають з землі, тож вона — основне багатство;
 - 3) в економіці панують натуральне господарство та ручна праця;
 - 4) більша частина часу і зусиль людини йде на забезпечення власного виживання;
 - 5) місце людини в суспільстві визначається передусім її походженням: існує станове суспільство;
 - 6) суспільство «замкнуте», не схильне до нововведень і використання «чужого» досвіду, його життя усталене і регулюється звичаями;
 - 7) світогляд людей міфологічний або релігійний, погляди ґрунтуються на переказах, власному досвіді та здоровому глузді;
 - 8) панівними формами держав є поліси та імперії, в основі держави — примус, опертий на грубу силу. Єдність держави забезпечується також єдиною вірою (церквою) та харизмою володаря, з яким ототожнюється держава.
18. Наприкінці XVI—першій половині XVII ст. в Україні існували:
- а) лише школи при церквах та монастирях, які давали початкову освіту (вміння читати, писати, рахувати, співати) та формували релігійний спосіб мислення;
 - б) школи при церквах і монастирях, які давали не лише початкову освіту, а й знання з граматики, риторики, діалектики, піітики, філософії і богослов'я;
 - в) школи при церквах та монастирях, які давали початкову освіту, і громадські та приватні школи, де вивчали «сім вільних мистецтв», філософію, богослов'я.
19. Навчання латинською мовою в Україні у першій половині XVII ст. здійснювалося в:

- а) єзуїтських колегіях та православних церковних і монастирських школах;
- б) єзуїтських колегіях та школах православних братств;
- в) єзуїтських та Київській колегіях;
- г) Київській колегії та православних церковних і монастирських школах;
- д) Київській колегії та школах православних братств.

20. Серед названих осіб XVI — першої половини XVII ст. виберіть тих, хто відзначився у сфері шкільництва та просвіти (9 правильних відповідей): Дм.Вишневецький, К.Острозький, С.Наливайко, брати С. та Л. Зизанії, Г.Смотрицький, С.Кішка, І.Борецький, М.Жмайло, Т.Трясило, П.Беринда, М.Смотрицький, І.Сулима, П.Бут, К.Сакович, П.Могила, Я.Острянин.

21. Про який період у житті України міг так писати чужинець: «Починаючи з міста Рашкова, тобто по всій козацькій землі, ми помітили прегарну рису, що нас дуже здивувала: всі вони, за малим винятком, навіть здебільшого їхні жінки та дочки, вміють читати та знають порядок богослужіння і церковний спів. Крім цього, священники вчать сиріт і не дозволяють, щоб вони тинялися неуками по вулицях»:

- а) першу половину XV ст.;
- б) першу половину XVI ст.;
- в) першу половину XVII ст.

22. виправіть помилки в тексті (5 помилок):

В Україні, наскільки зараз відомо, першим друкував книги Іван Федорович (Федоров). Він прибув до Києва на початку 70-х років XVI ст. після своєї видавничої діяльності в Москві та Білорусі. Отримавши матеріальну допомогу від місцевих православних купців та ремісників, Федоров 1574 р. видав у цьому місті «Біблію» та «Буквар». Фінансові труднощі спонукали друкаря на запрошення князя Острозького перебраться до Львова. У друкарні К. Острозького Федоров здійснив майже 30 видань, серед яких вирізняється чудовим поліграфічним оформленням «Апостол» — перше повне видання Біблії староукраїнською мовою. Текст її зусиллями вчених Острозького наукового гуртка було звірено з усіма відомими на тої час церковнослов'янськими та грецькими канонізованими текстами. Останні роки свого життя першодрукар провів в Острозі, де похований в Онуфрієвському монастирі.

23. Яке із названих міст у період останньої чверті XVI – першій половині XVII ст. стало головним літературно-видавничим центром України:

- а) Київ;
- б) Острог;
- в) Львів;
- г) Чигирін.

24. На початку XVII ст. в Україні почали створювати веселі побутові сценки, які вставляли між актами релігійної драми для розваги глядачів. Такі сценки називалися:

- а) вертепами;
- б) містеріями;
- в) інтермедіями.

25. Із наведених варіантів відповіді виберіть правильний:

- а) у XVI—першій половині XVII ст. в Україні найпоширенішим був іконопис, портретний живопис, пейзажний живопис, який набув реалістичних рис;
- б) пам'ятки живопису збереглися нерівномірно і найбільша їх кількість походить із Галичини, Волині, Київщини;
- в) вирізняються роботи майстерні Федора Сеньковича та продовжувача його творчості — Миколи Петраховича (Львівська школа, Київська школа, Луцька школа).

26. Допишіть речення:

У живописі світського характеру першої половини XVII ст. найпопулярнішим був образ характерника — козака

27. Розташуйте події у хронологічній послідовності:

- а) утворення Київської братської школи;
- б) утворення Лаврської братської школи;
- в) утворення Львівської братської школи;
- г) утворення Київської колегії-академії;
- д) утворення Острозької школи

Дайте визначення поняттям: граффіті, пергамент, віче, літопис, полемічна література, унія

Завдання для письмової самостійної роботи

1. Чому саме Київ став столицею держави Рюриковичів?
2. Чи вичерпує причини прийняття християнства Руссю твердження: язичництво на відміну від християнства не могло забезпечити панування князя над підданими? Обґрунтуйте свою точку зору.
3. Автор «Повісті минулих літ» переповів легенду про вибір віри князем Володимиром. Чи Русь тоді, на Вашу думку, справді стояла перед проблемою вибору віри, чи прийняття християнства у X ст. було зумовлене історичними обставинами?
4. Визначіть особливості культурного розвитку Галицько-Волинського князівства.
5. Змалюйте історичний портрет князя Ярослава Осмомисла. Охарактеризуйте його людські риси та якості полководця і державного діяча.
6. Змалюйте історичний портрет князя Данила Галицького. Охарактеризуйте поряд з особистими якостями його державну діяльність.

Теми рефератів

1. Місце Київської Русі в європейському культурному розвитку середньовіччя.
2. Роль християнства в культурному розвитку Київської Русі.
3. «Повість минулих літ» як енциклопедія життя Русі.
4. Культура Галицько-Волинського князівства та Київської Русі: спільне та відмінне.
5. Значення Берестейського собору 1596 р. для України: релігійна полеміка.
6. Заняття, побут, звичаї, військово мистецтво та культура козаків.

Варіант 2

1. Визначіть територію розселення племінних союзів, названих в «Повісті минулих літ»:
 - а) дуліби, бужани, волиняни
 - б) білі хорвати
 - в) поляни
 - г) уличі
 - д) тиверці
 - е) древляни
 - ж) сіверяни
 - 1) землі між Дністром та Прутом
 - 2) верхня течія Західного Бугу і праві притоки верхньої течії Прип'яті
 - 3) район Прикарпаття
 - 4) по Південному Бугу, в межиріччі Дніпра і Дністра
 - 5) землі навколо Києва, між Десною та Россю
 - 6) на лівобережжі Дніпра в басейнах Десни, Сейму та Сули
 - 7) на північний захід від Києва, у Східній Волині
2. За гіпотезою М.Брайчевського, Руською землею в VII-IX ст. правила династія:
 - а) Києвичів;
 - б) Рюриковичів;
 - в) Романових
3. Об'єднання Руської та Новгородської земель, яким була започаткована велика держава — Київська Русь (Русь Рюриковичів), відбулось у:
 - а) 866 р.;
 - б) 882 р.;
 - в) 907 р.
4. Введіть у текст пропущені імена:

Існує гіпотеза, що поширенню християнства на Русі сприяли відомі слов'янські просвітителі IX ст. — брати ... та ..., які приблизно у 8-48 р. здійснили так звану руську місію в Крим, де знайшли «руські письмена». На їх основі ... уклав слов'янське письмо і переклав Євангелію слов'янською мовою.
5. Про кого із князів Київської Русі літописець писав?: «І при нім стала віра християнська плодитися в Русі і розширятися, і чорноризці стали множитись, і монастирі сталі з'являтися... І придбав він [книги], що ними поучаються віруючі люди і втішаються ученням божественного слова. Бо як ото хто-небудь землю зоре, а другий засіє, а інші пожинають і їдять поживу вдосталь, — так і сей. Отець бо його... землю зорав і розм'якшив, себто хрещенням просвітив, а сей великий князь... засіяв книжними словами серця віруючих людей, а ми пожинаєм, учення приймаючи книжне»:

- а) княгиню Ольгу; б) Ярослава Мудрого; в) Володимира Мономаха.
6. Найбільшим за населенням та площею містом на території сучасної України в X-XII ст. був:
- а) Київ; б) Чернігів; в) Галич.
7. Із наведених у дужках варіантів відповіді виберіть правильний:
Києво-Печерський монастир було засновано (наприкінці X, на початку XI, в середині XI) століття афонським ченцем, русичем:
- а) Антонієм; б) Феодосієм; в) Нестором.
8. Чи правильні наступні твердження:
- а) першими руськими святыми були князі Борис і Гліб:
1) так, 2) ні;
- б) Святослав був християнином, як і його мати — княгиня Ольга:
1) так, 2) ні;
- в) першу спробу ввести християнство як державну релігію здійснив князь Аскольд:
1) так, 2) ні;
- г) першим проповідником християнства серед слов'ян вважали апостола Андрія Первозванного:
1) так, 2) ні;
- д) княгиня Ольга та князь Володимир Великий були канонізовані і зачислені до лику руських святих
1) так, 2) ні.
9. У XI—XIII ст. більшість шкіл містилася:
- а) у спеціальних державних будівлях (цими школами управляла держава);
б) при церквах та монастирях, які опікувалися ними;
в) у приміщеннях, збудованих на кошти приватних осіб та общин (школи перебували під опікою та контролем цих осіб).
10. Онука Ярослава Мудрого Янка при Андріївському монастирі заснувала першу на Русі:
- а) школу для дівчат; б) духовну школу; в) школу живопису.
11. Встановіть відповідність між літературними творами та їх характеристикою:
- а) Ізборник Святослава;
б) Повчання Володимира Мономаха;
в) «Слово о полку Ігоревім»;
г) Києво-Печерський патерік.
1. складено на початку XIII ст., містить повчання Феодосія Печерського;
2. рукописний збірник різних творів, статей грецьких авторів, перекладений давньоруською мовою;
3. перший у давньоруській літературі автобіографічний твір, в якому висловлюються філософські думки з питань моралі, державного управління, господарства;
4. перлина давньоруської літератури, основна ідея якої – збереження єдності Русі та спільні дії князів проти ворогів.
12. Автором «Повісті минулих літ» традиційно вважають:
- а) митрополита Іларіона;
б) монаха Нестора;
в) князя Володимира Мономаха.
13. Одним із найталановитіших майстрів-іконописців часів Русі вважають:
- а) Бояна; б) Агапіта; в) Алімпія.
14. На теренах єдиної митрополії часів Київської Русі дві окремі — Київська та Московська митрополії утворилися:
- а) 1303 р.; б) 1370 р.; в) 1458 р.
15. Столицею своєї держави Данило Галицький обрав місто:
- а) Галич; б) Холм; в) Львів.
16. Встановіть відповідність:

а) виникнення світської культури, визнання людини найвищою цінністю, поширення індивідуалізму, свободи думки та творчості

б) утвердження ідей рівності та народовладдя, проголошення права людей на політичну та релігійну свободу, оновлення церкви, звільнення держави від церковної опіки

1) реформація

2) відродження

17. Які організації на території України в період Відродження взяли у свої руки справу організації освіти, навчання, друкування і розповсюдження книг:

а) університети;

в) братства;

б) монастирі;

г) цехи.

18. Розвиток українського шкільництва в XVI—першій половині XVII ст. виявився в:

а) створенні освітніх закладів з українською мовою навчання, де вивчали історію, географію та літературу;

б) створенні освітніх закладів з церковнослов'янською мовою навчання, де вивчали грецьку мову та догматику православ'я;

в) створенні освітніх закладів, де вивчали «сім вільних мистецтв» та філософію.

19. Із наведених варіантів відповіді виберіть правильний:

а) поширення підручників церковнослов'янської мови — (риторик, граматик, требників) — було зумовлене потребою православних зберегти свою віру і церковнослов'янську мову;

б) перший підручник з'явився 1586 р. у Вільно. Через 12 років свою (риторику, граматику, піїтику) видав Лаврентій Зизаній, додавши до неї словник перекладів церковнослов'янських слів народною мовою;

в) підручник Г.Смотрицького, П.Беринди, М.Смотрицького, вийшов у 1619 р. Цією книгою тривалий час користувалися не лише в Україні, а й у сусідніх слов'янських землях.

20. Серед відомих історичних осіб XVI—першої половини XVII ст. відзначте імена письменників-полемістів (10 правильних відповідей): Д.Вишневецький, К.Острозький, Д.Наливайко, брати С. та Л.Зизанії, Г.Смотрицькії, М.Смотрицький, С.Кішка, Христофор Філалет, М.Жмайло, Т.Трясило, З.Копистенський, І.Сулима, П.Бут, Клірик Острозький, Ю.Рогатинець, Я.Острянин, В.Сурозький.

21. Провідне місце серед літературних творів XV—першої половини XVII ст. посідають:

а) авантюрні романи і твори філософського та етичного спрямування;

б) твори релігійного змісту: богослужбові книги та переклади писань отців церкви, підручники богослов'я тощо;

в) літописи, пісні епічного характеру, збірники повчальних висловлювань.

22. Перші книги кирилицею були надруковані в:

а) другій половині XV ст.;

б) першій половині XVI ст.;

в) другій половині XVI ст.

23. Перша точно датована друкована книга України – це...:

а) «Апостол»;

в) «Євангеліє»;

б) «Буквар»;

г) «Житіє святих».

24. Із наведених варіантів відповіді виберіть правильний: Шедевром українського мистецтва рукописної книги і найвизначнішою пам'яткою перекладної літератури XVI ст. текст якої староукраїнською мовою, дуже близькою до народної, дійшов до нас у списку 1571 р. вважають:

а) Кисво-Печерський патерик;

б) Пересопницьке Євангеліє;

в) Острозьку Біблію.

25. З XVII ст. в Україні поширюється український народний ляльковий театр, авторами й виконавцями (ляльководами, співаками, інструменталістами) спектаклів в якому були учні братських шкіл та колегіумів. Такий театр називався:

а) вертеп;

б) міраклъ;

в) інтермедія.

26. Назвіть ім'я та прізвище історичної особи:

За його ініціативи готувалося до друку перше у слов'янському світі повне видання Біблії. З метою пошуку достовірного тексту він спорядив послів до Чехії, Польщі, Московії, Болгарії, Греції, Палестини, залучив 72 перекладачів, грецьких вчених. У 1581 р. Біблія побачила світ.

27. Встановіть відповідність між роками та подіями:

а) 1556 – 1561 рр.;	1. вихід Острозької Біблії;
б) 1581 р.;	2. створення Пересопицького Євангелія;
в) 1615 р.;	3. відновлення вищої православної ієрархії;
г) 1620 р.;	4. утворення Київської братської школи.

Дайте визначення поняттям: повчання, ікона, мозаїка, братства, мініатюра, епос.

Завдання для письмової самостійної роботи

1. Чи можна стверджувати, що Русь, прийнявши в X ст. християнство, увійшла в лоно європейської цивілізації, стала «своєю» серед європейських держав?
2. Які характерні риси світогляду русича XI-XIII ст.? На яких моральних засадах ґрунтувалося давньоруське суспільство?
3. У чому виявився поєднання язичницької та християнської ідеології автора «Слова о полку Ігоревім»?
4. Охарактеризуйте особливості архітектури Галицько-Волинського князівства.
5. Які проблеми найчастіше розглядаються в літературі XVI - п. половини XVII ст.?
6. Які жанри літератури були найбільш поширені в XVI-першій половині XVII ст.?

Теми рефератів

1. Ідейно-художнє багатство «Слова о полку Ігоревім».
2. Військова музика і бойове спорядження князівських дружин епохи Київської Русі.
3. Фресковий живопис Київської Русі.
4. Культурна цінність Галицько-Волинського літопису.
5. Український живопис XVI - першої половини XVII ст.
6. Видатні діячі української середньовічної культури.

Варіант 3

1. Арабський хроніст IX ст. повідомляв про існування у східних слов'ян трьох протодержав — Куявії, Славії, Артанії (Арсанії). Сучасні вчені ідентифікують:

а) Куявію	1) з Київською землею
б) Славію	2) з Чернігівщиною, з Тмутараканню на Таманському півострові, з Хорутанією на Прикарпатті
в) Артанію (Арсанію)	3) з Новгородською землею

2. Серед руських князів (Олега, Ігоря Старого, Кия, Володимира Великого, Аскольда, Святослава, Ярослава Мудрого, Діра) виберіть тих, котрі могли бути представниками династії Києвичів.

3. У 882 р. Київ був проголошений «матір'ю городів руських», тобто став:

- а) містом, жителі якого мали виключне право засновувати інші міста в Київській Русі;
- б) столицею новоствореної держави — Русі Рюриковичів;
- в) містом, яке опікувалось іншими містами Київської Русі і як найбагатше піклувалось про їхній господарський розвиток та розбудову.

4. Найпершою із відомих християнських храмів у Києві була збудована церква:

а) св. Іллі;	б) Пресвятої Богородиці (Десятинна);	в) св. Софії.

5. Про якого князя літописець писав?: Він є новим Костянтином великого Риму, що охрестився сам і [охрестив] люди свої, — і сей так учинив, подібно йому. Якщо бо раніш пробував він у поганстві, скверної похоті прагнучи, то потім же старався він про покаяння. Якщо раніш були [в нього] деякі гріхи, то потім спокутувалися вони покаянням і милостиною:

а) Ігоря Старого;	б) Володимира Великого;	в) Ярослава Мудрого.

6. Основними центрами ремісництва на Русі були:

а) села;	б) міста;	в) монастирі.

7. Розташуйте події в хронологічній послідовності:

- а) закладення храму св. Софії;
 б) обрання Іларіона митрополитом Київським;
 в) заснування Печерського монастиря;
 г) закладення Десятинної церкви;
 д) обрання Феодосія ігуменом Печерського монастиря.
8. Чи правильні наступні твердження:
- а) першими руськими святыми були князі Борис і Гліб:
 1) так, 2) ні;
- б) Святослав був християнином, як і його мати — княгиня Ольга:
 1) так, 2) ні;
- в) першу спробу ввести християнство як державну релігію здійснив князь Аскольд:
 1) так, 2) ні;
- г) першим проповідником християнства серед слов'ян вважали апостола Андрія Первозванного:
 1) так, 2) ні;
- д) княгиня Ольга та князь Володимир Великий були канонізовані і зачислені до лику руських святих:
 1) так, 2) ні.
9. Із наведених виберіть ті жанри усної народної творчості, які були поширені в Київській Русі: обрядові пісні, думи, історичні пісні, казки, балади, легенди, загадки, замовляння, заклинання, билини, літописи, повчання.
10. Книги в Київській Русі писали на:
 а) папері; б) пергаменті; в) бересті.
11. Визначіть, про що йшлося в книгах, поширених на Русі:
 а) «Фізіолог» 1) збірка сентенцій та коротких оповідань
 б) «Шестоднев» 2) розповіді про реальні та фантастичні рослини і тварини
 в) «Пчела» 3) збірка, присвячена природі, відповідно до днів її створення Богом
12. Бій навкулачки, циркові змагання, вистави скоморохів, сцени князівського полювання тощо — це сюжет фресок:
 а) Успенської церкви в Галичі;
 б) Софійського собору в Новгороді;
 в) Софійського собору в Києві.
13. Допишіть речення:
 Давньоруських професійних акробатів, акторів, музик, що виступали при княжих дворах і на міських площах під час народних зібрань, називали
14. Встановіть, чи належать наведені твердження до догматів (принципів віровчення) православ'я:
 а) сходження Духа Святого тільки від Бога-Отця:
 1) так, 2) ні;
 б) існування «скарбниці добрих діл», якою розпоряджається Церква:
 1) так, 2) ні;
 в) існування чистилища, в якому душі очищаються від гріхів, щоб потрапити в рай:
 1) так, 2) ні;
 г) непогрішність папи Римського, в руках якого — вища влада над Церквою
 1) так, 2) ні.
15. Мовою ділових документів Литовської держави в XIV—XV ст. була:
 а) литовська мова; б) латинь; в) руська мова.
16. Українське відродження у XVI-першій половині XVII ст. виявилось у:
 а) поширенні ідей гуманізму та Реформації, розвитку шкільництва, друкарства, літератури і мистецтва;

- б) пробудженні в українців прагнення до самовияву як нації, наслідком чого була активізація їхньої політичної діяльності та поширення ідеї української державності;
- в) пробудженні в українців прагнення до самовияву як нації та в розгортанні процесу їхнього духовного оновлення, свідченням чого була спроба осмислення власного та європейського культурно-історичного досвіду в літературі, реформи церковного життя, створення національного шкільництва та вияви політичної активності козацтва;
- г) духовному очищенні українців, свідченням чого були реформи церкви, поширення ідей гуманізму, розвиток шкільництва і мистецтв.

17.. Юрій Котермак (Дрогобич) відомий в Україні та Європі сьогодні як:

- а) здібний полководець, керівник козацького війська в бою під Хотиним у 1621 р.;
- б) відомий учений та викладач, професор і ректор Болонського університету (Італія);
- в) блискучий політик, один з творців Люблінської унії.

18. У XVI-першій половині XVII ст. «сім вільних мистецтв» та філософію вивчали в:

- а) єзуїтських колегіях, церковних та монастирських право славних школах, Острозькій та Могилянській колегіях;
- б) єзуїтських колегіях, деяких школах православних братств, Острозькій та Могилянській колегіях;
- в) школах православних братств, церковних та монастирських православних школах, Могилянській колегії.

19. Серед перелічених літописів виділіть ті, які були укладені в XIV—першій половині XVII ст. (6 правильних відповідей): Галицько-Волинський літопис, Густинський літопис, Супрасльський літопис, «Повість минулих літ», літопис Биховця, Львівський літопис, Острозький літопис, «Літописці Волині і України», Київський літопис.

20. У період українського відродження XVI – першої половини XVII ст. визначальними в літературі стають такі жанри (4 правильні відповіді):

- а) поезія;
- б) мемуарна література;
- в) полемічна література;
- г) драматургія.
- д) літописання;
- е) епос.

21. Засновником Київської колегії (пізніше академії) — єдиного у XVII ст. вищого навчального закладу у слов'ян був:

- а) П. Сагайдачний;
- б) К. Острозький;
- в) І. Борецький;
- г) П. Могила;
- д) Я. Замойський.

22. Яке із названих міст у період останньої чверті XVI – першій половині XVII ст. стало головним літературно-видавничим центром України:

- а) Київ;
- б) Острог;
- в) Львів;
- г) Чигирін.

23. Встановіть відповідність:

а) Острозька академія	1) 1576 чи 1578 р.
б) Київська колегія	2) 1586 р.
в) Замосцька академія	3) 1595 р.
г) Львівська братська школа	4) 1615р.
д) Київська братська школа	5) 1632 р.

24. З першої половини XVII ст. в Україні поширювалися п'єси, які ілюстрували біблійні оповідання, життя святих або містили розмови моралізаторського характеру між алегоричними постатями (Правдою і Кривдою, Любов'ю та Смертю тощо). Такі п'єси називалися:

- а) вертепами;
- б) шкільними драмами;
- в) інтермедіями.

25. У зв'язку з розвитком друкарства в Україні наприкінці XVI — у першій половині XVII ст. набула поширення, у якій, як і в живописі, вже більшою мірою виявилися ознаки:

- а) фреска;
- б) гравюра;
- в) мініатюра;
- 1) символізму;
- 2) реалізму;
- 3) формалізму.

26. Встановіть відповідність:

- 1) стійка спільнота, яка має спільну історичну територію або зберігає символічний зв'язок з нею, спільні культурні та психологічні риси, що склалися протягом тривалого часу;
- 2) стійка етнополітична спільнота, яка має спільні територію, громадянську культуру, економіку, політичну та правову систему;
 - а) нація;
 - б) етнос (народ).

27. Становлення професійної музики в Україні у XVI—першій половині XVII ст. виявилось у:

- а) поширенні багатоголосого (партесного) церковного співу по нотах і лінійного нотопісусу;
- б) створенні перших симфоній, опер та балетів переважно духовного змісту;
- в) створенні перших композицій світського змісту для багатоголосих хорів та перших українських опер.

Дайте визначення поняттям: літопис, повчання, клір, гуманізм, полемічна література, гравюра.

Завдання для письмової самостійної роботи

1. Охарактеризуйте роль Церкви і духовних осіб у давньоруському суспільстві. Чому більшість руських митців були церковними діячами?
2. Чому, на Вашу думку, зацікавлення давньоруських читачів значно ширше в сфері гуманітарних наук, пізнання Божого слова, ніж у сфері наук природничих і в математиці? Які наслідки це мало для української культури?
3. Назвіть характерні риси візантійського стилю, що прийшов у руське мистецтво з прийняттям християнства. Яких особливостей набув він у давньоруському суспільстві?
4. Проаналізуйте погляди українців XVI-XVII ст. на владу і державу.
5. Проаналізуйте погляди українців XVI-XVII ст. на світ, місце та роль людини в цьому світі.
6. Які цінності та моральні принципи утверджували мистецтва XVI—першої половини XVII ст.? Покажіть на прикладі з творів українських письменників, художників, архітекторів та ін.

Теми рефератів

1. Усна народна творчість Київської Русі.
2. Гуманістичні ідеали Київської Русі та їх втілення в «Оповіданні про Бориса і Гліба».
3. Живопис Андрія Рублева і Феофана Грека.
4. Галицька митрополія: історія розвитку.
5. Особливості релігійної ситуації в Україні XVI-XVII ст.
6. Українська народна творчість. Козацькі думи і європейська епічна традиція.

Варіант 4

1. Київська (Руська) земля (Куявія) у VIII-IX ст. охоплювала територію:

- а) українського Поділля;
 - б) Середнього Подніпров'я, Подесення та Побужжя;
 - в) Подесення, Побужжя та Верхнього Поволжя.
2. Зміцнення Руської землі в середині IX ст. пов'язане з іменами князів:
- а) Кия, Щека, Хорива; б) Аскольда, Діра; в) Рюрика, Синеуса, Трувора.
3. Християнами, як вважають учені, були князі:
- а) Аскольд і Олег; б) Олег і Ольга; в) Аскольд і Ольга.

4. Населення Київської Русі у повсякденному житті користувалося:

- а) старослов'янською мовою, якою написано й більшість богослужбових книжок того часу;

б) давньоруською мовою, яка дійшла до нас завдяки документам та літературним творам русичів;

в) племінними говірками, які з часом злилися в територіальні діалекти.

5. «Потім же, коли Володимир жив у законі християнському, надумав він спорудити кам'яну церкву... і, пославши [послів], привів майстрів із Греків, [і] почав зводити. А коли скінчив споруджувати, прикрасив він її іконами, і поручив її Анастасові — корсунянину, і попів корсунських приставив служити в ній». У цьому уривкові з літопису йдеться про спорудження:

а) Софійського собору;

б) Десятинної церкви;

в) церкви св. Іллі.

6. Виберіть із перелічених творів давньоруської літератури ті, автором яких вважають Володимира Мономаха: «Повість минулих літ», «Слово про закон і благодать», «Повчання синам», «Житіє преподобного Феодосія Печерського», «Правда Ярославичів», «Грамота до Олега Святославича», «Устав», «Слово о полку Ігоревім».

7. Розташуйте події у хронологічній послідовності:

а) написання Остромирова Євангелія;

б) заснування Києво-Печерського монастиря;

в) створення літописного Київського зводу;

г) видання Ярославового закону «Покон вірний»;

д) написання «Слова про Закон і Благодать»;

е) спорудження Золотих ворот у Києві.

8. Чи правильні наступні твердження:

а) першими руськими святими були князі Борис і Гліб:

1) так, 2) ні;

б) Святослав був християнином, як і його мати — княгиня Ольга:

1) так, 2) ні;

в) першу спробу ввести християнство як державну релігію здійснив князь Аскольд:

1) так, 2) ні;

г) першим проповідником християнства серед слов'ян вважали апостола Андрія Первозванного:

1) так, 2) ні;

д) княгиня Ольга та князь Володимир Великий були канонізовані і зачислені до лику руських святих:

1) так, 2) ні.

9. Як свідчить літопис, перші школи на Русі заснував князь:

а) Святослав Завойовник;

б) Володимир Великий;

в) Володимир Мономах.

10. Графіті — це:

а) приватні листи давньоруських часів, написані на березовій корі;

б) ілюстрації у давньоруських книжках, виконані графічно;

в) написи, видряпані на стінах будівель, горщиках тощо.

11. Згідно з літописом, перша бібліотека на Русі була створена при:

а) Софійському соборі в Києві;

б) Софійському соборі в Новгороді;

в) Успенському соборі в Галичі.

12. В архітектурі Київської Русі найпоширенішим був стиль:

а) романський;

б) візантійський;

в) готичний

13. Вкажіть християнські споруди, збудовані при Ярославі Мудром (3 правильні відповіді):

а) Михайловський собор;

г) церква Святого Пантелеймона;

б) Києво-Печерський монастир;

д) церква Святої Ірини;

в) собор Святої Софії;

е) Спасо-Преображенський собор.

14. Нащадки яких «літописних племен» населяли землі Галичини та Волині?:

а) дуліби (бужани, волиняни), уличі, тиверці;

б) дуліби (бужани, волиняни), уличі, деревляни;

в) дуліби (бужани, волиняни), тиверці, білі хорвати.

15. Введіть у текст «Слова о полку Ігоревім» ім'я князя, про якого оповів літописець:

«Галицький...! Високо сидиш ти на своїм золотокованім столі, підпер гори угорські своїми залізними полками, заступив королеві путь, зачинив Дунаю ворота, мечеш тягарі через хмари, суди рядиш до Дунаю. Грозьби твої по землях течуть, одчиняєш ти Києву ворота, стріляєш ти з отчого золотого стола салтанів за землями».

16. Школи при православних церквах та монастирях у XIV-XVI ст. давали:

а) лише початкову освіту (вміння читати, писати, рахувати, співати);

б) початкову і середню освіту (вміння читати, писати, рахувати, співати та навчали основам «сімох вільних мистецтв»);

в) не лише початкову і середню, а й вищу освіту (знання з філософії та богослов'я).

17. Необхідну для політичної та громадської діяльності освіту до останньої третини XVI ст. українці могли здобути тільки у:

а) Острозькій академії та Львівській братській школі;

б) європейських університетах: Краківському, Празькому, Вютенбергському, Болонському, паризькій Сорбоні та ін.;

в) Києво-Могилянській академії.

18. Особливостями середньої та вищої української школи XVI- першої половини XVII ст., порівняно зі школами інших європейських країн, були:

а) українська мова навчання, вивчення української історії, географії, літератури;

б) вивчення церковнослов'янської та грецької мов, догматики православ'я;

в) вивчення «семи вільних мистецтв» і філософії.

19. Серед відомих історичних осіб XVI—першої половини XVII ст. відзначте імена українських поетів (6 правильних відповідей): К.Острозький, Д.Наливайко, Г.Смотрицький, С.Кішка, М.Дорошенко, М.Смотрицький, К.Сакович, М.Жмайло, Т.Трясило, П.Беринда, І.Судима, П.Бут, П.Сагайдачний, Павло Русин.

20. Відомим меценатом, засновником першої в Україні національної школи на зразок середніх та вищих навчальних закладів Європи був:

а) Ю.Дрогобич;

г) Я.Замойський;

б) П.Сагайдачний;

д) І.Борецький.

в) К.Острозький;

21. Встановіть відповідність:

а) визначний церковний та культурний діяч першої половини XVII ст., автор низки трактатів на захист православ'я («Тренос») та унії, а також «Граматики слов'янської» (1619 р.);

б) письменник і педагог, перший ректор Острозької академії, автор першої друкованої пам'ятки полемічної літератури «Ключ Царства Небесного» (1597 р.);

в) польський шляхтич-протестант, сподвижник К.Острозького, автор відомого полемічного трактату «Апокрисис» (1597 р.);

г) афонський чернець і письменник-полеміст кінця XVI — початку XVII ст., критикував не лише унію й католицизм, а й світську освіту, вимагаючи повернення до аскетизму і простоти старохристиянських братств;

д) визначний філософ та публіцист XVI ст., автор оригінальної політичної концепції, яку сформулював у трактатах «Напучення королеві польському Сигізмунду», «Про турецьку загрозу», «Квінкункс, тобто взірєць устрою Польської держави».

1) Христофор Філалет;

2) Станіслав Оріховський Роксолан;

3) Герасим Смотрицький;

4) Мелетій Смотрицький;

5) Іван Вишенський.

22. Ліро-епічні твори XV—XVII ст. з чіткою побудовою (зачин, основна частина, повтор, кінцівка), своєрідною віршовою формою (нерівноскладовість рядків, довільне римування), які зображали, дотримуючись правдивості, життєві факти, суспільні події та історичних осіб і виконувалися речитативом під акомпанемент кобзи, бандури, ліри, були новим жанром української літератури — це:

- а) поеми;
- б) билини;
- в) думи;
- г) балади;
- д) інтермедії.

23. Доповніть текст:

В архітектурі України XVI ст. панівним (особливо на Заході) був (готичний стиль, стиль ренесанс, стиль бароко), однак церковна архітектура православних все ще зберігала багато рис традиційного (романського, візантійського, доричного) стилю. Виняток — шедевр ренесансної церковної архітектури Львова — (Успенська церква, церква св. Онуфрія, собор св.Юра) з її Корняктовою вежею-дзвіницею.

24. Встановіть відповідність між роками виходу у світ та назвами шкільних підручників:

- а) 1574 р. 1. «Грамматика», «Лексика» Лаврентія Зизанія;
- б) 1596 р. 2. «Буквар» Івана Федорова;
- в) 1619 р. 3. «Лексикон слов'яноруський» Павла Беринди;
- г) 1627 р. 4. «Грамматика слов'янська» Мелетія Смотрицького.

25. Добродійною діяльністю поклала початок братству у Києві. Передала у дар монастирю, школі та лікарні власні володіння. Переїхавши до Луцька, продовжила меценатську діяльність.

26. У якому році була заснована Києво-Могилянська колегія:

- а) 1632; б) 1642; в) 1652; г) 1662.

27. Українське друкарство пов'язано з постатями (3 правильні відповіді):

- а) Петро Мстиславець; г) Гедеон Балабан;
- б) Йоган Гуттенберг; д) Франциск Скорина;
- в) Іван Федоров; е) Швайпольт Фіоль.

Дайте визначення поняттям: монастир, билина, фреска, реформація, братства, вертеп.

Завдання для письмової самостійної роботи

1. Які ідеї та моральні цінності утверджувалися в художній культурі Русі X-XIII ст.?
2. Яка роль літописів для давньоруського суспільства? Чому у їх створенні були зацікавлені передусім руські князі та їхнє найближче оточення?
3. Які основні теми та проблематика усної народної творчості Руської землі у X-XIII ст.?
4. XIV-XVI ст. називають епохою Відродження в культурному житті європейських народів. Які риси цієї епохи властиві культурі України цього періоду?
5. Порівняйте тип українця епохи середніх віків (XII-XIV ст.) та епохи Відродження (XVI—першої половини XVII ст.), зазначте найважливіші зміни, що відбулися в способі життя, звичаях і системі духовних, моральних цінностей наших предків протягом XIV-XVI ст.
6. Проаналізуйте погляди українців XVI-XVII ст. на роль віри і церкви в житті людини, їхні моральні та звичаєві норми.

Теми рефератів

1. Архітектура Київської Русі.
2. Вплив християнства на розвиток давньоукраїнської культури.
3. Освіта Київської Русі.
4. Галицько-Волинське князівство: проблеми стосунків із Західною Європою.
5. Українська освіта XVI-XVII ст. у західноєвропейському та російському контексті.
6. Гуманістичні тенденції у культурному житті України.

Розділ 4. Культура Бароко і Просвітництва України (друга половина XVII-XVIII ст.)

Варіант 1

1. Вкажіть заходи, що обмежували розвиток української культури (3 правильні відповіді):

- а) формування різних поглядів у сіспільстві на історичний розвиток;
- б) перетворення Київської митрополії на єпархію російської церкви;
- в) висилання за кордон «польських» (правобережних) студентів;
- г) ведення ділової документації у державних установах російською мовою;
- д) запровадження модернізаційних змін і відмінностей в одязі;
- е) піднесення усної народної творчості.

2. Кому з українських письменників належить відомий поетичний твір про Коліївщину:

- а) І. Котляревському;
- б) Т. Шевченку;
- в) П. Кулішеві.

3. На землях Гетьманщини та Слобожанщини у другій половині XVII-XVIII ст. діти здобували початкову освіту в:

- а) братських школах;
- б) церковно-приходських школах;
- в) колегіумах.

4. Твором, провідною ідеєю якого є право українців, як самоту нього народу з державним історичним минулим, на державно-політичний розвиток, на автономію в Російській імперії, вважають:

- а) «Синопис»;
- б) «Літопис Самійла Величка»;
- в) «Історію Русов».

5. Який мистецький стиль, що розвинувся в Україні, можна характеризувати таким чином: «Задовольняючи смаки знаті, він підкреслював велич, розкіш та декоративність. Цей стиль мав збуджувати почуття людини і в такий спосіб оволодівати її думками. Він віддавав перевагу формі перед змістом, химерності перед простотою, синтезові перед самотутністю. Саме здатність до синтезу зробила його особливо принадним для українців — нації, котра перебувала між православним Сходом та латинізованим Заходом?»

- а) ренесанс;
- б) бароко;
- в) романтизм.

6. Встановіть відповідність:

- 1) автор 20 концертів і опери «Демофонт»;
- 2) автор семи десятків хорових концертів і опер «Алкід», «Фабій», «Креонт», «Сокіл», «Син-супернику»;
- 3) автор 29 хорових концертів, у яких використані українські народні мелодії;
- 4) теоретик партесного співу і композитор, автор «Граматики музикальної» — одного з перших і кращих посібників для композиторів та хорових диригентів;
- а) Микола Дилецький;
- б) Максим Березовський;
- в) Дмитро Бортнянський;
- г) Артемій Ведель.

7. Гетьман Кирило Розумовський планував відкрити університет у:

- а) Києві;
- б) Ніжині;
- в) Батурині;
- г) Чигирині.

8. Вкажіть, хто з українських культурних діячів сказав про себе «Світ ловив мене, та не спіймав»:

- а) О. Рігельман;
- б) Г. Сковорода;
- в) Д. Бортнянський;
- г) Г. Кониський.

Дайте визначення поняттям: корогва, бунчуг, літаври.

Завдання для письмової самотійної роботи

- 1. Охарактеризуйте вплив Речі Посполитої на українську культуру.
- 2. Назвіть причини появи жанру полемічної літератури на українських землях.
- 3. Що Вам відомо про матеріальну культуру запорозьких козаків.

Теми рефератів

1. Розвиток освіти та наукових знань в Україні в XIV -першій половині XVII ст.
2. Культура козацької держави (1648-1781 рр.).
3. Українське бароко другої половини XVII-XVIII ст.

Варіант 2

1. Києво-Могилянський колегіум указом Петра I отримав статус академії в:
а) 1694 р.; б) 1701 р.; в) 1711 р.
2. Визначте, в чому полягав внесок Києво-Могилянської академії в розвиток української культури другої половини XVIII ст. (4 правильні відповіді):
а) в академії було сформовано провідний центр філософсько- богословської думки Російської імперії;
б) була центром літописання України;
в) на її базі був згодом сформований Київський університет;
г) випускники та викладачі створили потужну поетичну школу;
д) забезпечила кадрами освітні заклади України і Росії;
е) налагодила друкування україномовних підручників та книжок;
є) поширювала серед своїх вихованців західні зразки освіченості та культури;
в академії вперше почала вивчатися українська мова.
3. У другій половині XVII—XVIII ст. набуло поширення старшинське літописання. Авторами найбільш відомих «козацьких літописів» були:
а) Ф. Прокопович, Самовидець (можливо, Р. Ракушка-Романовський), Гр. Грабянка;
б) Самовидець (можливо, Р. Ракушка-Романовський), Гр. Грабянка, С. Величко;
в) Самовидець (можливо, Р. Ракушка-Романовський), С. Величко, І. Гізель.
4. Чия це біографія?
Походженням з Полтавщини, з козацького роду, навчався в Києво-Могилянській академії, співав у придворній царській капелі, викладав, останні 25 років життя провів як «мандрівний філософ» та вчитель. Написав низку філософських трактатів та діалогів («Начальная дверь к христианскому добронравию», «Наркиз. Розглагол о том — узнай себе», «Благодариний Еродий» та ін.), а також літературних творів, які зібрав у рукописні збірки «Сад божественних пісень» та «Басні Харківські».
а) Ф. Прокопович; б) С. Величко; в) Г. Сковорода.
5. Встановіть авторство названих книг:
а) «Книга житій святих» («Четьї-Мінеї»), «Руно орошенное»;
б) «Мир с Богом человеку», «О истинной вере»;
в) «Лютня Апполонова», «Меч духовний», «Вечерний плач», «Нова міра старої віри»;
г) «Ключ разумения», «Небо новое», «Скарбниця погребная», «Розмова білоцерківська»;
д) «Зегар з полузегариком», «Млеко»;
е) «Разговор Великороссии с Малороссиєю»;
1) І. Величковський;
2) Л. Баранович;
3) І. Гізель;
4) Д. Туптало;
5) І. Галятовський;
б) С. Дівович.
6. За часів якого гетьмана в українській храмовій архітектурі поширюється стиль барокко:
а) К. Розумовського; в) Д. Многогрішного;
б) П. Дорошенка; г) І. Мазепи.
7. Автором «Оди на рабство» (1783) та поеми «Ябеда» (1798), в яких засуджувалася колоніальна політика російського уряду щодо України, був:
а) Г. Полетика; б) В. Капніст; в) О. Бодянський.

8. Встановіть відповідність між історичними особами та галузями, у які вони зробили внесок:

а) Г. Сковорода;	1) географія, етнографія;
б) М. Березовський;	2) філософія, література;
в) І. Григорович-Барський;	3) музика;
г) О. Шафонський;	4) архітектура.

Дайте визначення поняттям: каламар, братства, полеміка.

Завдання для письмової самостійної роботи

1. Які Вам відомі основні центри розвитку української культури у зазначений період.
2. Охарактеризуйте духовне життя українського козацтва.
3. У чому полягає вплив діяльності Івана Федорова на розвиток української культури?

Теми рефератів

1. Полемічна література в Україні кінця XVI - першої половини XVII ст.
2. Творчий внесок Г.Сковороди в духовну культуру українського народу.
3. Українська культура XVI - XVIII ст. та її здобутки.

Варіант 3

1. У Києво-Могилянській академії основну увагу приділяли вивченню:

- а) філософії, теології, граматики;
- б) математики, фізики, географії;
- в) літератури, історії, музики.

2. Які концептуальні ідеї лежали в основі філософії Г. Сковороди (5 правильних відповідей):

- а) існування трьох світів: великого — Всесвіту, малого — Людини і символічного — Біблії;
- б) світ як єдність двох натур: видимої і невидимої, субстанції форми, матерії і Бога;
- в) необхідність розрізняти дві істини: істину розуму та істину віри, істину логіки та істину одкровення;
- г) потреба самопізнання, яке є пізнанням свого духу, і через самопізнання — пізнання природи і Бога;
- д) необхідність експериментального пізнання Природи;
- е) непомильність розуму, який єдиний є основою пізнання (помилки людини — наслідок впливу на неї емоцій та волі);
- ж) розуміння держави як гаранта національного життя;
- з) досягнення соціальної рівності можливе шляхом знищення приватної власності;
- й) людське щастя як результат самопізнання та наслідок праці згідно з нахилами та душевним спокоєм;
- к) думка, що лише Божа благодать може вивести людину з інерції гріха.

3. Встановіть відповідність між навчальними закладами та містами, у яких вони знаходились у другій половині XVIII ст.:

а) академія;	1) Львів;
б) університет;	2) Катеринослав;
в) колегіум;	3) Київ;
г) Головне дворянське училище;	4) Переяслав.

4. Автором унікальної рукописної збірки «Вірши. Приповістіпосполиті», у якій були зібрані вірші соціально-побутового та філософсько-релігійного змісту, народні приказки українською мовою, був:

- а) Климентій Зиновійв;
- б) Лазар Баранович;
- в) Іван Величковський.

5. У другій половині XVII - XVIII ст. в Україні закладаються основи:

- а) сучасної професійної літератури;
- б) сучасної системи вищої освіти;

в) сучасної професійної музики.

6. Встановіть відповідність:

1) І. Григорович-Барський;	10) Г. Сковорода;
2) Д. Бортнянський;	11) В. Боровиковський;
3) І. Гізель;	12) І. Величковський;
4) С. Ковнір;	13) І. Некрашевич;
5) М. Березовський;	14) Л. Баранович;
6) І. Галятовський;	15) І. Мартос;
7) Ф. Прокопович;	16) К. Зіновійв;
8) А. Ведель;	17) І. Руткович;
9) Д. Левицький;	18) Й. Кондзелевич;

а) літератури;

б) архітектура;

в) образотворче мистецтво;

г) музика.

7. Встановіть відповідність між архітектурними пам'ятками та їхніми творцями:

1) Андріївська церква у Києві;	а) архітектори Растреллі – Мічурін;
2) ансамбль церкви Святого Юра у Львові;	б) архітектор Меретин;
3) собор Різдва Богородиці в Козельці;	в) архітектори А.Квасов, І. Григорович-Барський.

Дайте визначення поняттям: реформація, уніатство, гуманізм.

Завдання для письмової самостійної роботи

1. Що ви розумієте під поняттям «духовна культура»?

2. На які галузі культури поширюється термін «козацьке барокко»?

3. Які фактори впливали на розвиток української культури XVII – XVIII ст.?

Теми рефератів

1. Козацькі літописи - визначна пам'ятка духовної культури України.
2. Козацьке бароко та його характерні риси.
3. Діяльність братських шкіл в Україні.

Варіант 4

1. Першим спеціальним підручником з вітчизняної історії в Україні, Білорусі та Росії був:

а) «Синопис» (автором його вважають І.Гізеля);

б) «Хроніка» (Т.Сафонович);

в) «Краткое описание о козацком малороссийском народе...» (П.Симоновський).

2. Українцям якого часу могли належати такі думки? «Наука — це корінь і насіння, і основа всякої користі як батьківщини, так і церкви. Але на те треба пильно уважати, щоб наука була добра і ґрунтовна. Бо існує наука, негідна цього імені, люди, хоч і розумні, але несвідомі цього, вважають її за справжню науку. Багато шкіл залишилося в давньому стані, так що в них є тільки імена риторики і філософії, і інших наук, а діло не те... Люди, що спробували такої, так би мовити, примарної і примірної науки, дурніші, як невчені ...»:

а) XIV-XV ст.;

б) XVI ст.;

в) XVII-XVIII ст.

3. Встановіть відповідність:

1) відомий церковний і громадський діяч, вчений, письменник, викладач Києво-Могилянської академії, радник Петра I, автор «Духовного регламенту» (1721), «Правди волі монаршої...» (1722), драми «Володимир»;

2) «мандрованпий» філософ, педагог, автор ряду філософських трактатів і діалогів та поетичних збірок «Сад Божественних пісень», «Басні Харківські»;

3) відомий церковний діяч, вчений, педагог, професор Києво-Могилянської колегії, протектор Слов'яно-греко-латинської академії в Москві, президент Синоду, автор трактату «Про душу» та ін. творів

4) вчений-богослов, історик, письменник, професор та ректор Києво-Могилянської колегії, автор філософсько-богословських трактатів «Твір про всю філософію» (1645-1647), «Мир з Богом людині» (1669) та ін. Йому ж приписують авторство «Синопису»;

5) проповідник, вчений, церковний та культурний діяч, професор і ректор Києво-Могилянської колегії, архієпископ Білоруський. Йому приписують авторство «Історії Русов»;

а) Інокентій Гізель;

б) Стефан Яворський;

в) Феофан Прокопович;

г) Григорій Кониський;

д) Григорій Сковорода.

4. Чия це біографія?

Російський чиновник високого рангу, поет, автор «Оди на рабство» та поеми «Ябеда», у 1791 р. вів переговори в Берліні про можливість надання допомоги українцям-автономістам у випадку їх відкритого виступу проти російського уряду.

а) Г.Полетика;

б) В.Капніст;

в) В.Лукашевич.

5. Найбільш визначними з мазепинських будов були (3 правильні відповіді):

а) церква Іоанна Предтечі в Борисоглібському монастирі (Чернігів);

б) церква Всіх Святих над Окономською брамою Лаври в Києві;

в) церква Вознесіння в Переяславі;

г) Андріївська церква у Києві;

д) ансамбль церкви Святого Юра у Львові;

е) собор Різдва Богородиці в Козельці.

6. Встановіть відповідність між навчальними закладами та їх місцезнаходженням:

1) Правобережна Україна;

а) Чернігівський колегіум,

2) Лівобережна Україна;

б) Луцький колегіум;

в) Харківський колегіум;

г) Кам'янецький колегіум;

д) Переяславський колегіум;

е) Львівський колегіум.

7. Агіографічний жанр в літературі це:

а) опис життя князів;

в) опис життя селян;

б) опис життя святих;

г) опис життя монахів.

Дайте визначення поняттям: етногенез, просвітництво, епос.

Завдання для письмової самостійної роботи

1. У чому полягає історична цінність української козацької літератури?

2. Чи правомірним є називати українську культуру XVII-XVIII ст. «козацьким барокко»?

3. Які актуальні суспільні проблеми відображалися в українському мистецтві у XVIII ст., і чи є вони актуальними в наш час?

Теми рефератів

1. Усна народна творчість як елемент духовної культури українського народу.

2. Початок книгодрукування в Україні.

3. Церковна та культурно-просвітницька діяльність Л. Могили.

Розділ 5. Український романтизм і реалізм XIX ст.

Варіант 1

1. На який час припадає українське національно-культурне відродження:

- а) перша половина XIX ст.;
 б) середина XIX ст.;
- в) друга половина XIX ст.;
 г) початок XX ст.
2. Енциклопедію «Записки про Малоросію, її жителів та виробництва» почав укладати:
- а) Дмитро Бантиш-Каменський;
 б) Яків Головацький;
- в) Яків Маркевич;
 г) Григорій Полетика.
3. У наведених варіантів відповіді виберіть правильний:
- а) в Україні через таємні масонські ложі, які існували в 10-20-х роках XIX ст., їх організатори намагалися залучити малоросійське дворянство до всеросійського опозиційного до самодержавства руху, українського національно-визвольного руху, польського національного руху;
 б) на Правобережній Україні організації масонів переважно підтримували ідею утворення загальнослов'янської імперії, відновлення незалежної Української держави, відновлення Речі Посполитої в кордонах 1772 р.
4. «Как жертва всеожжения вспыхнула святая белокаменная, и из конца в конец по всему царству раздался клич, чтобы выходили и стар, и млад заливать вражеской кровью великий пожар московский. Достиг этот судорожный клич и до пределов нашей мирной Украины. Зашевелилась она, моя родная мать; зашевелилось и охочеконное ополчение малороссийское», — в цьому уривку з поеми Т.Шевченка «Близнеци» йдеться про:
- а) події, пов'язані з повстанням під проводом О. Пугачова;
 б) російсько-турецьку війну 1806-1812 рр.;
 в) вторгнення військ Наполеона I у Росію в 1812 р.
5. Діячі Харківського українського культурного осередку в першій третині XIX ст. займалися:
- а) вивченням української історії, народознавчими студіями, творенням літератури народною мовою українців;
 б) організацією для українців гуртків та товариств політичного характеру з метою поширення серед них ідей лібералізму, демократії та націоналізму;
 в) пропагандою серед студентів ідей революційного оновлення суспільства: повалення царського самодержавства, створення федерації слов'янських народів і т.ін.
6. Українську фольклористику започаткувала збірка українських пісень під назвою:
- а) «Опыт собрания старинных малороссийских песен» (укладач М. Цертелев);
 б) «Малороссийские песни» (укладач М. Максимович);
 в) «Запорожская старина» (укладач І.Срезневський).
7. «Азбучна війна», що в 50-х роках досягла найбільшої гостроти в Галичині, була започаткована:
- а) офіційною забороною австрійських властей використовувати латинський шрифт у текстах українською мовою;
 б) намаганням галицького вченого І. Лозинського впровадити латинський шрифт в український правопис.
8. Виберіть серед перелічених прізвища тих галичан, які відомі сьогодні як «Руська трійця» (3 правильні відповіді):
- а) Д. Зубрицький;
 б) М. Левицький;
 в) Й. Лозинський;
 г) М. Шашкевич;
 д) І. Могильницький;
- є) Я. Головацький;
 е) А. Добрянський;
 ж) І. Вагилевич;
 з) О. Духнович.
9. Чия це біографія?
 Син вільного селянина. Вчився в Київському університеті. Працював учителем. Був членом Кирило-Мефодіївського братства. Написав низку поетичних та прозових творів, зокрема, перший у новій українській літературі історичний роман. Створив оригінальну українську абетку. Перекладав Біблію, європейських класиків.

а) Т. Шевченко;

б) М. Костомаров;

в) П. Куліш.

Дайте визначення поняттям: реалізм, кобзар, графіка

Завдання для письмової самостійної роботи

1. Проаналізуйте відмінності між москвофілами та народовцями.
2. Охарактеризуйте діяльність культурно-освітнього товариства «Просвіта».
3. Назвіть відомих Вам театральних діячів цього часу.

Теми рефератів

1. Діяльність «Руської трійці» на ниві національно-культурного відродження Галичини.
2. М.С. Грушевський і національно-культурне відродження в Україні кінця XIX – початку XX ст.
3. Микола Лисенко - визначний діяч музичної культури України.

Варіант 2

1. Масонські ложі, що існували в Україні у XIX—на початку XX ст. - це:

а) професійні організації «вільних каменярів» — ремісників-будівельників, досконалих знавців своєї справи;

б) громадські організації, члени яких, в основному дворяни, були прихильниками абсолютизму і виступали проти суспільних перетворень;

в) таємні релігійно-етичні організації, члени яких висловлювались за моральне вдосконалення людей і об'єднання усіх у «розумному» суспільстві на принципах братерства, рівності, взаємодопомоги і вірності.

2. Серед названих виберіть прізвища тих громадських діячів та митців, чия діяльність була пов'язана з українським культурним осередком у Харкові, що сформувався при місцевому університеті в першій третині XIX ст.: Г. Сковорода, І. Котляревський, П. Гулак-Артемівський, Г. Квітка-Основ'яненко, С. Гулак-Артемівський, М. Костомаров, П. Куліш, А. Метлинський, Л. Боровиковський, О. Павловський, М. Гоголь, Т. Шевченко, І. Срезневський.

3. «Руська трійця» здійснювала свою культурно-просвітницьку діяльність у:

а) 20-х роках XIX ст.;

б) 30-х роках XIX ст.;

в) 40-х роках XIX ст.

4. Представниками «Руської трійці» були здійснені тривалі мандрівки по містечках і селах Галичини, Буковини й Закарпаття, фольклорні записи та описи народного побуту. Друзі підготували до друку збірник «Зоря», який не був дозволений цензурою, і тоді вони випустили в Пешті:

а) Катехизис, альманах;

б) «Запорожская старина»;

в) альманах «Русалка Дністровая».

5. Перший україномовний журнал Російської імперії:

а) «Київська старовина»;

г) «Основа»;

б) «Русалка Дністровая»;

д) «Україна».

в) «Хлібороб»;

6. Встановіть відповідність між прізвищами науковців та їх науковими досягненнями:

а) Д. Яворницький;

б) І. Мечников;

в) І. Пулюй;

г) М. Гамалія;

1. теорія утворення багатоклітинних організмів з одноклітинних;

2. дослідження рентгенівського випромінювання;

3. запровадження у практику охорони здоров'я щеплення;

4. дослідження історії запорізьких козаків.

7. Чия це біографія?

Був викуплений з кріпацтва в 24-річному віці. Навчався в Петербурзькій Академії мистецтв. Входив до Кирило-Мефодіївського братства. Написав поетичну збірку, яка зробила його ім'я відомим і шанованим українцями. За революційні мотиви своїх поезій був покараний солдатчиною.

а) Т.Шевченко;

б) П.Куліш;

в) М.Гулак.

8. Встановіть відповідність:

1) історик, філолог, етнограф, ботанік, поет. Родом з Полтавщини. Перший ректор Київського університету. Укладач популярних збірників народних пісень;

2) автор першої наукової граматики української мови, що вийшла в 1818р. під назвою «Грамматика малороссийского наречия»;

3) український і російський фольклорист. За походженням з грузинського князівського роду. Його збірка «Опыт собрания старинных малороссийских песен» (1819) стала початком української фольклористики;

4) історик, публіцист, письменник, автор фундаментальних праць з історії України XVI-XVII ст., основоположник народницького напрямку в українській історіографії, представник харківського літературного гуртка ро мантиків;

5) автор однієї з перших узагальнюючих праць з історії України, чотиритомної «Истории Малой России»;

6) автор п'ятитомної «Истории Малороссии»— однієї з перших узагальнюючих праць з історії України.

а) Олексій Павловський;

б) Микола Цертелєв;

в) Михайло Максимович;

г) Дмитро Бантиш-Каменський;

д) Микола Маркевич;

е) Микола Костомаров.

9. Автором «Книги буття українського народу (Закону Божого)», вважають:

а) Т. Шевченка;

б) П. Куліша;

в) М. Костомарова.

Дайте визначення поняттям: сентименталізм, класицизм, ідеологія.

Завдання для письмової самостійної роботи

1. Охарактеризуйте негативні чинники впливу на розвиток української культури цього періоду.

2. Порівняйте літературний процес у підросійській та південноросійській Україні.

3. Назвіть відомих Вам українських меценатів XIX ст. Які пам'ятки мистецтва залишилися в Україні завдяки їх сприяння.

Теми рефератів

1. І.Франко - видатний діяч української культури.

2. Творчий внесок Лесі Українки у духовну культуру українського народу.

3. Українська греко-католицька церква та національно-культурне відродження в Галичині.

Варіант 3

1. Встановіть відповідність:

1) російський поет, один із лідерів декабристського руху, автор ряду творів на теми з української минування («Наливайко» та ін.);

2) керівник повстанського селянського руху на Поділлі, що розгорнувся в 20-30-х рр. XIX ст.;

3) лідер Південного товариства декабристів, автор його програмного документа — «Руської правди»;

4) член масонської ложі «Любов до істини» в Полтаві, засновник Малоросійського таємного товариства;

- 5) керівники таємної військової організації «Товариство об'єднаних слов'ян»;
б) правнуки одного з українських гетьманів, активні учасники декабристського руху;

а) П. Пестель;
б) К. Рилєєв;
в) Андрій і Петро Борисови;
г) Сергій і Матвій Муравйови-Апостоли;
д) У.Кармалюк;
е) В.Лукашевич.

2. погодьтеся з наступними твердженнями або заперечте їх:

а) у родинах козацької старшини наприкінці XVIII—у першій половині XIX ст. розгорнулося активне збирання історичних документів старовинних державних актів, грамот, літописів, хронік тощо

1) так, 2) ні;

б) харківський альманах «Молодик», що виходив у 1843-1844 рр., на своїх сторінках містив українознавчі статті та літературні твори українською мовою і був першим україномовним журналом

1) так, 2) ні;

в) «Товариство історії та старожитностей російських» в Одесі та «Тимчасова комісія для розгляду давніх актів» у Києві були створені для того, щоб обґрунтувати: Новоросія і Південно-Західний край є «істинно російськими землями»

1) так, 2) ні;

г) праці дослідників — членів «Товариства історії та старожитностей російських» та «Тимчасової комісії для розгляду давніх актів» так само, як і зібрані ними документи, засвідчували самотність українського народу

1) так, 2) ні.

3. Перший на східноукраїнських землях університет європейського зразка було відкрито в:

а) Києві; б) Харкові; в) Одесі.

4. Першим друкованим публічним виступом на захист української мови, за її необмежене використання в літературі і науці, історики вважають:

а) «Граматику малороссийского наречия» О. Павловського;
б) «Взгляд на украинскую старину» М. Костомарова;
в) «Взгляд на памятники украинской народной словесности» І. Срезневського.

5. На відміну від попереднього покоління будителів національної самосвідомості українців, «Руська трійця»:

а) була тісно пов'язана з церковними традиціями, відзначалася консервативними поглядами та лояльністю до влади;
б) стояла на радикальних позиціях, зокрема, будучи пов'язаною з польськими революційними гуртками, готувала антиурядове повстання;
в) прагнула внести революційні зміни в тогочасну літературу — запровадити в ній вживання народної мови.

6. Напрями діяльності громадівців у 60-і рр. XIX ст. (3 правильні відповіді):

а) організація недільних шкіл для дорослого населення;
б) підготовка та видання українських підручників;
в) видання україномовної преси;
г) підготовка та видання фундаментальних наукових досліджень з історії та етнографії України;
д) організація публічних бібліотек;
е) створення мережі таємних антиурядових гуртків;
є) поширення антиурядових листівок;
ж) організація публічних лекцій.

7. Чия це біографія?

Син поміщика-росіянина та селянки-українки. Закінчив Харківський університет. Був одним із засновників Кирило-Мефодіївського братства. Написав ряд фундаментальних праць з історії України XVI—XVIII ст. та літературних творів, як правило, історичного змісту. Вважається засновником народницького напрямку в українській історіографії.

а) Т. Шевченко; б) П. Куліш; в) М. Костомаров.

8. Встановіть відповідність між прізвищами письменників і назвами їх творів:

а) І. Франко;	1. «Лісова пісня»;
б) Леся Українка;	2. «Хіба ревуть воли як ясла повні?»;
в) Панас Мирний;	3. «Микола Джеря»;
г) І. Нечуй-Левицький;	4. «Борислав сміється».

9. Встановіть відповідність:

- 1) перемишльський єпископ, галицький митрополит, кардинал, один з фундаторів українського шкільництва в Галичині»
- 2) опікун шкіл Перемишльської єпархії, директор дяко-вчительського інституту, автор першої в Галичині граматики книжної української мови;
- 3) священник, автор першої в Закарпатті граматики з широким використанням народної розмовної мови та шеститомної «Історії карпатських русинів»;
- 4) закарпатський громадський діяч та педагог, автор патріотичних поезій, зокрема й вірша «Я русин був, єсть і буду», який пізніше став гімном Карпатської держави;
- 5) автор ґрунтовних праць з історії Львова та Галичини, прихильник ідеї «єдинства руского народа»;

а) Денис Зубрицький;
б) Михайло Левицький;
в) Михайло Лучкай;
г) Іван Могильницький;
д) Олександр Духнович.

Дайте визначення поняттям: патетика, романтизм, партесний спів.

Завдання для письмової самостійної роботи

1. Охарактеризуйте позитивні чинники впливу на розвиток української культури цього періоду.
2. Порівняйте розвиток освіти у підросійській та підавстрійській Україні.
3. Назвіть відомих Вам українських композиторів цього періоду та їх твори.

Теми рефератів

1. Ідеї українського відродження в діяльності Кирило-Мефодіївського товариства.
2. Ідеї українського національно-культурного відродження у творчості Олександра Потебні.
3. М.П. Драгоманов і національно-культурне відродження в Україні другої половини XIX ст.

Варіант 4

1. Автором низки поетичних творів на тему української минувшини був один із керівників Північного товариства:

а) К. Рилєєв; б) М. Муравйов; в) П. Пестель.

2. Пісня «За Сибіром сонце сходить» розповідає про народного героя:

а) Олексія Семенова;
б) Устима Кармалюка;
в) Лук'яна Кобилицю.

3. Русифікація Правобережної України урядом імперії була спровокована:

а) декабристським рухом 20-х років XIX ст.;
б) польським повстанням 1830-1831 рр.;
в) українським національним рухом першої третини XIX ст.

4. Перша наукова граматика української мови, яка заклала основи її наукового опису і могла одночасно служити самовчителем, була складена:

- а) І. Срезневським;
- б) М. Цертелєвим;
- в) О. Павловським.

5. Встановіть відповідність:

- 1) громадський діяч, економіст, поміщик-ліберал, ініціатор заснування Харківського університету;
- 2) відомий російський філолог-славист, цікавився українською етнографією, записані на Харківщині, Полтавщині та Катеринославщині пісні, думи та перекази із власними коментарями опублікував у збірниках «Запорожская старина»;
- 3) етнограф, професор Харківського та Київського університетів, талановитий поет-романтик;
- 4) зачинатель харківського романтизму, поет і педагог, збирач фольклору, автор історичних «Дум»;
- 5) виходець із знатної козацько-старшинської родини, «батько української новітньої прози», автор «Малоросійської оповідань»;
- б) професор (пізніше ректор) Харківського університету, поет та літературознавець, майстер травестованої оди, автор вдалих перекладів од римського поета Горація.

- а) Петро Гулак-Артемівський;
- б) Григорій Квітка-Основ'яненко;
- в) Левко Боровиковський;
- г) Ізмаїл Срезневський;
- д) Амвросій Метлинський;
- е) Василь Каразин.

6. «Руською трійцею» називали:

- а) таємний гурток революційне налаштованих студентів Львівського університету;
- б) альманах, який вийшов у Будапешті в 1837 р.;
- в) трьох товаришів — учнів греко-католицької семінарії у Львові.

7. Із наведених варіантів відповіді виберіть дві правильні. Перше видання «Кобзаря» Тараса Шевченка вийшло:

- а) Харкові; 1) 1838 р.;
- б) Києві; 2) 1840 р.;
- в) Санкт-Петербурзі) 3) 1843 р.

8. Встановіть відповідність між прізвищами українських письменників і назвами драматичних творів, які були написані ними:

- 1. В. Винниченко; а) «Украдене щастя»;
- 2. І. Карпенко-Карий; б) «Маруся Богуславка»;
- 3. М. Кропивницький; в) «Щаблі щастя»;
- 4. М. Старицький; г) «Сто тисяч»;
- д) «Дай серцю волю».

9. Встановіть відповідність між культурно-просвітницькими організаціями та їх активними діячами:

- а) Київська громада; 1. М. Максимович;
- б) «Південно-Західний відділ Російського географічного товариства»; 2. В. Антонович;
- в) Чернігівська громада; 3. П. Чубинський;
- г) Історичне товариство Нестора Літописця. 4. Л. Глібов.

Дайте визначення поняттям: гуманізм, ренесанс, масонство.

Завдання для письмової самостійної роботи

- 1. Надайте періодизацію національного відродження в Україні.
- 2. Розкрийте особливості українського національного відродження ХІХ у Галичині.

3. Назвіть відомих Вам українських письменників, які мешкали за межами України.

Теми рефератів

1. Гуманізм української національної ідеї та її розвиток на різних етапах національно-культурного відродження в Україні.
2. І. П. Котляревський - визначний діяч української культури,
3. Т. Г. Шевченко та розбудова української культури в ХІХ ст.

Розділ 6. Новітня українська культура (ХХ-початок ХХІ ст.).

Варіант 1

1. Переважна більшість галичан-українців у ХІХ-на початку ХХ ст. за віросповіданням були:

- а) римо-католиками;
- б) греко-католиками;
- в) православними.

2. Більшовики вважали завданням політики «українізації»:

- а) утвердження національної свідомості і державного патріотизму серед українських громадян;
- б) перебудову культури в Україні на ідеологічних засадах марксизму;
- в) розбудову української державності та незалежності;
- г) поширення культурного доробку українських митців в інших радянських республіках.

3. Чи відповідають історичній дійсності такі твердження:

а) у 20-х роках більшовики проводили кампанію з ліквідації неписьменності серед дорослого населення:

- 1) так,
- 2) ні;

б) завдяки «українізації» зросла кількість навчальних закладів з українською мовою викладання:

- 1) так,
- 2) ні;

в) у першій половині 20-х років уряд УРСР розпочав підготовку до запровадження загального обов'язкового початкового чотирирічного навчання дітей:

- 1) так,
- 2) ні;

г) незважаючи на українізацію, 80% шкіл, 60% технікумів, 30% вищих навчальних закладів залишалися російськомовними:

- 1) так,
- 2) ні;

д) Л. Каганович та М. Мануїльський підтримували позицію українського націонал-комунізму:

- 1) так,
- 2) ні.

4. Лесь Курбас та Гнат Юра були відомими:

- а) поетами;
- б) композиторами;
- в) театральними режисерами;
- г) вченими.

5. Встановіть відповідність між прізвищами історичних осіб, галузями їх діяльності та характеристикою творчості або творами:

а) С. Єфремов;	1. поезія;
б) О. Довженко;	2. кіномистецтво;
в) Г. Верьовка;	3. театр;
г) І. Іжакевич;	4. музика;
д) В. Сосюра;	5. історія, літературознавство;
е) Л. Курбас;	6. образотворче мистецтво;

- А) організатор театру «Березіль» у Харкові;
- Б) диригент Київської консерваторії, організатор і керівник Українського державного народного хору;
- В) збірка поезій «Поезії», «Червона зима», «Залізниця», «Червоні троянди»;
- Г) «Заколот селян». «Тарас Шевченко – пастух», ілюстрації до «Кобзаря» Т. Шевченка, «Енеїди» І. Котляревського;
- Д) «Історія українського письменства», «Іван Франко», «Михайло Коцюбинський», «Панас Мирний»;
- Е) «Звенигора», «Арсенал», «Земля».

6. Серед перелічених українських науково-освітніх організацій відберіть ті, котрі в міжвоєнний період своєю діяльністю чинили опір процесові денационалізації, який здійснювався урядом Польщі в Східній Галичині (4 правильні відповіді):

- а) Академія Наук УСРР;
- б) «Рідна школа»;
- в) «Просвіта»;
- г) Київський, Харківський, Одеський університети;
- д) Український таємний університет у Львові;
- е) Наукове товариство ім. Т.Шевченка.

7. Ідейні переслідування українських митців у 1945-1953 рр. були спричинені:

- а) особистою неприязню радянських лідерів УРСР до переслідуваних авторів;
- б) антигуманним спрямуванням творів українських авторів;
- в) намаганням радянських лідерів посилити контроль над суспільством, залякати та ізолювати тих, хто вороже чи хоча б скептично ставився до комуністичної ідеології, політичного устрою й економічних порядків в УРСР, схилився до підтримки національної ідеї.

8. Перехід до загальної обов'язкової середньої освіти, який законодавчо був закріплений у Конституції УРСР 1978 р.:

- а) свідчив про високий рівень забезпечення культурних та духовних потреб населення республіки, відбивав відповідний освітній рівень учнів середніх шкіл, сприяв вдосконаленню навчальної та професійної підготовки випускників середніх шкіл, особливо в сільській місцевості;
- б) значно знизив якість навчального процесу; породив нездорову атмосферу для роботи шкіл та інших середніх навчальних закладів, яка тепер оцінювалася переважно за кількісними показниками; призвів до погіршення матеріально-технічного забезпечення роботи навчальних закладів, збільшення навантаження вчителів в умовах низької оплати праці;
- в) практично не був реалізований, у державі не вистачало матеріальних та фінансових ресурсів для виконання цього положення Конституції 1978 р.

9. Встановіть відповідність між прізвищами кінорежисерів та назвами створених ними художніх фільмів:

а) С. Параджанов;	1) «Тіні забутих предків»;
б) І. Миколайчук;	2) «Білий птах з чорною ознакою»;
в) Л. Осика;	3) «Криниця для спраглих»;
г) Ю. Іллєнко;	4) «Камінний хрест»

10. Вищий навчальний заклад, який відродився у роки незалежності на базі культурних традицій української культури і освіти, — це:

- а) Київський державний університет ім. Т.Шевченка;
- б) Києво-Могилянська академія;
- в) Греко-католицький лицей у Львові;
- г) Острозька академія.

Дайте визначення поняттям: українізація, ідеологія, оперета.

Завдання для письмової самостійної роботи

1. Охарактеризуйте розвиток української культури за часів гетманату П. Скоропадського.
2. Основні літературні напрямки в Україні у 20 – 30-і рр. ХХ ст.
3. Назвіть відомих Вам діячів української культури 60 -70 рр. ХХ ст.

Теми рефератів

1. Культура національних меншин сучасної України.
2. Українська культура в умовах євроінтеграції.
3. Роль культури у процесі розвитку сучасного українського суспільства.

Варіант 2

1. Ставлення більшовиків до розвитку культури в УСРР у 20-х роках полягало у:
 - а) піклуванні про створення умов для вільного розвитку національної культури, мови, освіти, у задоволенні права усіх верств населення України на культурне самовираження у будь-якій формі;
 - б) підпорядкуванні національної культури ідеологічним догмам марксизму, підтримці лише тих представників української культури, які цілковито поділяли тези партії про розвиток єдиної інтернаціональної соціалістичної культури, нетерпимості до тих, хто заперечував право більшовиків на істину щодо культуротворчих процесів;
 - в) невтручанні більшовиків у сферу культурного розвитку, позаяк вони вважали, що створення економічних та політичних умов для побудови соціалізму і комунізму автоматично призведе до відповідних змін у культурі.
 2. Режисером художніх фільмів «Звенигора», «Арсенал», «Земля» був:
 - а) В. Гардін;
 - б) О. Довженко;
 - в) Л. Ревуцький.
 3. Із наведених у варіантів відповідей виберіть два правильних. Представниками «неокласичного» напряму в українській літературі початку 20-х років були... Вони гуртувалися навколо журналу:

а) В. Сосюра;	1) «Книгарь»;
б) О. Вишня;	2) «Записки НТШ»;
в) М. Зеров;	3) «Сучасність»
г) М. Рильський).	
 4. Встановіть відповідність між прізвищами історичних осіб, галузями їх діяльності та характеристикою творчості або творами:

а) М. Грушевський;	1. драматургія;
б) В. Вернадський;	2. філософія, природознавство;
в) Б. Лятошинський;	3. історія;
г) М. Куліш;	4. образотворче мистецтво;
д) Ф. Кричевський;	5. поезія;
е) П. Тичина;	6. музика.
 - А) перший президент Української академії наук, паці – «Очерки геохімії», йому належать вчення про біосферу, ноосферу, дослідження радіоактивності;
 - Б) «Історія України-Русі», часописи «Україна», «За сто літ», організатор науково-дослідних кафедр історії України у багатьох вузах;
 - В) збірки «Сонячні кларнети», «Плуг», «Замість сонетів і октав», «В космічному оркестрі», «Вітер з України»;
 - Г) «97», «Народний Малахій», «Мина Мазайло», «Отак загинув Гуска», «Комуна в степах», «Зона», «Прощай, село»;
 - Д) «Золотий обруч», «Захар Беркут», обробки українських народних пісень і романсів;
 - Е) «Життя», «Переможці Врангеля», пейзажі
5. Чи відповідають історичній дійсності такі твердження:
 - а) з-поміж окупованих німцями під час другої світової війни українських територій найбільш інтенсивно культурно-освітня і літературно-мистецька робота здійснювалася у Галичині:
 - 1) так,
 - 2) ні;

б) у Львові в 1941-1942 рр. українські науковці почали відновлювати діяльність Всеукраїнської академії наук:

- 1) так, 2) ні;

в) на окупованих територіях відновили діяльність Українська автокефальна православна церква й Українська автономна православна церква:

- 1) так, 2) ні.

6. Ідеологічний тиск радянської влади на українську інтелігенцію (ждановщина) призвів до:

а) бурхливого сплеску художньої творчості в УРСР і появи численних високохудожніх творів;

б) посилення опору української інтелігенції ідеологічному диктатові й відходу багатьох відомих митців від методу соціалістичного реалізму та класового підходу, до зростання кількості творів, провідною в яких стала національна ідея;

в) зростання кількості «художньої продукції», більша частина якої була низькопробною, «на злобу дня», і не заслуговувала на увагу, у той час коли інші — високохудожні твори — залишалися поза увагою читача чи глядача, а то й були цілком недоступні йому.

7. Умови розвитку української культури наприкінці 50-х—у середині 60-х років визначалися:

а) обмеженістю та непослідовністю процесу демократизації суспільного життя в СРСР, що призвело до посилення процесів ідеологізації, русифікації, а також виявилось в застосуванні принципу залишкового фінансування української культури;

б) процесом десталінізації, який започаткував демократизацію усіх сторін життя радянського суспільства, створення найсприятливіших умов для повноцінного розквіту української національної культури та мови;

в) ідеологічною реакційністю та консерватизмом політики КПРС у культурно-духовній сфері, запереченням права національних культур на самостійний розвиток, неприязню до всього українського, забороною на використання української мови, закриттям українських освітніх закладів.

8. У 70-х роках в УРСР у системі народної освіти відбувся перехід до обов'язкової загальної :

а) початкової освіти;

в) середньої освіти;

б) восьмирічної освіти;

г) вищої освіти.

9. Українська громадська група сприяння виконанню Гельсинських угод (Українська Гельсинська спілка) була створена у:

а) 1966 р.;

в) 1976 р.;

б) 1970 р.;

г) 1980 р.

10. Встановіть відповідність між прізвищами діячів науки, культури і сферами їх діяльності:

а) Ю. Андрухович;

1. історія;

б) І. Дзюба;

2. нова українська проза та поезія;

в) Р. Віктюк;

3. літературознавство;

г) В. Смолій;

4. театральна режисура.

Дайте визначення поняттям: дисидент, соціалістичний реалізм, графіка.

Завдання для письмової самостійної роботи

1. Охарактеризуйте розвиток української культури за часів Центральної Ради.

2. Чи існує у сучасній Україні мовна проблема. Відповідь обґрунтуйте.

3. Назвіть відомих Вам сучасних українських композиторів та їхні твори.

Теми рефератів

1. Леонід Курбас і українське театральне мистецтво 20-х років ХХ ст.

2. Культура української діаспори ХХ – ХХІ ст.

3. Досягнення української культури за роки незалежності.

Варіант 3

1. У 20-х роках більшовицький курс на «українізацію» отримав підтримку з боку українських комуністів — прихильників ідеї національного відродження:

- а) Д. Мануїльського, Г. Гринька, О. Шумського, Д. Лебеда;
- б) О. Шумського, М. Скрипника, Г. Гринька;
- в) М. Скрипника, Л. Кагановича, Г. Гринька, Д. Лебеда.

2. Лесь Курбас був художнім керівником:

- а) державного драматичного театру ім. Т.Г.Шевченка;
- б) театру «Березіль».

3. Встановіть відповідність:

а) Л. Писаржевський;	1) хімія;
б) О. Палладій, В. Вернадський ;	2) гідромеханіка;
в) А. Кримський;	3) біохімія;
г) Д. Багалій, В. Бузескул, М. Грушевський;	4) історія;
д) Г. Проскура;	5) філологія, сходознавство;
е) М. Туган-Барановський;	6) економіка

4. «Розстріляне відродження» – це явище в історії української культури, що припадає на:

- а) 20-і рр. ХХ ст.;
- б) 30-і рр. ХХ ст.;
- в) 40-і рр. ХХ ст.;
- г) 50-і рр. ХХ ст.

5. Встановіть відповідність між прізвищами історичних осіб, галузями їх діяльності та характеристикою творчості або творами:

а) Л. Ландау;	1. кіномистецтво;
б) О. Довженко;	2. історія козацтва;
в) К. Данькевич;	3. поезія;
г) М. Рильський;	4. музика;
д) А. Кримський;	5. літературознавство, філологія, сходознавство;
е) М. Слабченко;	6. фізика.

А) дослідження магнетизму, твердих тіл, плазми, атомного ядра, квантових часток;

Б) «Арсенал», «Земля», «Аероград», «Щорс»;

В) збірки «Київ», «Літо», «Україна»;

Г) «Історія мусульманства», «Історія Туреччини та її письменства», «Нариси з історії української мови»;

Д) «Соціально-правова організація Січі Запорозької»;

Е) опера «Богдан Хмельницький», балада «Лілея», пісні, композиції.

6. Русифікацію народної освіти в УРСР, яка посилилася в процесі реформування системи народної освіти у 1959 р.:

- а) з розумінням зустріла українська творча інтелігенція, яка поділяла позицію партії щодо інтернаціоналізації та «зближення і злиття націй» у соціалістичному суспільстві;
- б) українська творча інтелігенція розцінювала як загрозу знищення української національної культури і масово чинила їй опір;
- в) українська інтелігенція зустріла загалом схвально і лише деякі її представники — М. Рильський, М. Бажан, Л. Костенко — виступили проти прихованого знищення української мови та культури;
- г) українська творча інтелігенція сприйняла негативно, однак лише деякі її представники — М. Рильський, М. Бажан, Л. Костенко — виступили проти прихованого знищення української мови та культури.

7. Перший-восьмий випуски самвидавівського журналу «Український вісник» були підготовані в:

- а) 1961-1965 рр.;
- б) 1970-1974 рр.;
- в) 1976-1980 рр.

8. «Українська Гельсинська спілка» — це:

- а) громадська організація, яка не ставила за мету політичну боротьбу проти існуючого режиму, а керувалася у своїй діяльності гуманітарно-правовими мотивами, спрямовуючи її

на ознайомлення світового співтовариства з фактами порушення прав людини в Україні;

б) громадська організація, яка в своїй діяльності ставила політичні вимоги, а саме: реалізація Україною конституційного права на добровільний вихід зі складу СРСР, створення незалежної Української держави, демократизація суспільного життя республіки;

в) політична партія, яка проголосила непримиренну тотальну війну КПРС та радянському ладові в Україні і метою якої була повна національно-державна незалежність України, ліквідація диктатури КПРС, демократизація політичного життя та переведення економіки на ринкові засади.

9. Яка з названих ознак найбільш повно характеризує метод соціалістичного реалізму, в рамках якого повинні були в сталінську епоху творити українські митці:

а) зображення виняткових людей за незвичайних обставин;

б) відтворення почуттів і пристрастей людини як основний предмет зображення;

в) раціоналізм, ігнорування особистих почуттів;

г) возвеличення людини-трудівника як носія ідеалів існуючого ладу;

д) правдиве конкретно-історичне всебічне зображення типових подій і характерів у типових обставинах.

10. Закон УРСР про мову (1989 р.):

а) підтвердив статус в Україні російської мови як державної, забезпечив рівноправні умови для розвитку української мови та мов національних меншин у республіці;

б) визнав державний статус української мови, статус російської мови як мови міжнаціонального спілкування, а також забезпечив умови для рівноправного розвитку мов національних меншин в Україні;

в) визнав державний статус української мови, забезпечив рівноправні умови розвитку та використання мов національних меншин, зокрема російської.

Дайте визначення поняттям: лікбез, діаспора, плюралізм.

Завдання для письмової самостійної роботи

1. Значення українізації 20-х рр. для культурного розвитку України

2. Розкрийте трагічний вплив репресивних акцій сталінізму на українську національну культуру.

3. Проаналізуйте релігійну ситуацію сучасної України.

Теми рефератів

1. Стрілецький епос та його місце в українській культурі ХХ ст.

4. Микола Хвильовий - визначний діяч «розстрілиного відродження».

5. Олександр Довженко - основоположник українського кіномистецтва.

Варіант 4

1. Опір процесові «українізації» чинили:

а) українська інтелігенція, яка не хотіла співпрацювати з більшовиками, бо вважала політику «українізації» тимчасовою та обмеженою;

б) державні чиновники та партійні функціонери, які за походженням здебільшого були не українцями, а тому інтереси українського культурного відродження були їм незрозумілі;

в) більшість населення України, яке за умов повоєнної господарської розрухи та голоду було нездатне сприймати ідеї відродження української культури.

2. Провідним літературним об'єднанням у 20-х роках в Україні була Вільна академія пролетарської літератури (ВАПЛІТЕ), ідейний лідер якої:

а) М. Хвильовий;

б) П. Тичина;

в) М. Зеров;

г) В. Сосюра.

3. До «романтичної» течії в українській поезії початку 20-х років належали:

а) П. Тичина, В. Сосюра, В. Чумак, Г. Чупринка, О. Олесь, М. Семенко;

- б) В. Сосюра, В. Чумак, В. Елан-Блакитний, І. Кулик, П. Тичина;
 - в) М. Зеров, П. Филипович, М. Рильський, М. Драй-Хмара, О. Бургардт.
4. Першим президентом Української Академії Наук був:
- а) М. Грушевський;
 - б) В. Вернадський;
 - в) А. Кримський.
5. Єдиним легальним українським вищим навчальним закладом у міжвоєнній Польщі був(ла):
- а) Львівський університет;
 - б) Львівська політехніка;
 - в) Богословська (теологічна) академія у Львові.
6. Яке твердження найбільше відповідає історичній дійсності:
- а) у першій половині 60-х років процеси демократизації суспільного життя в УРСР позитивно вплинули на становище церкви та віруючих; були зняті обмеження з релігійної діяльності, відроджувалися церкви, яким поверталось націоналізоване майно;
 - б) у першій половині 60-х років процеси демократизації суспільного життя в УРСР оминули релігійно-церковну сферу; стосовно церкви і віруючих комуністи продовжували проводити політику активної світоглядної боротьби, насадження атеїстичного світобачення, вдавалися до обмежень релігійної діяльності та переслідування віруючих;
 - в) у першій половині 60-х років обмеженість процесів демократизації суспільного життя в УРСР призвела до формального (лише на папері) поліпшення становища віруючих та церкви в республіці; їм поверталось право на вільне віросповідання, однак так і не були розроблені механізми реалізації демократичних прав віруючих громадян республіки.
7. У 70-80-х роках серед засуджених і ув'язнених у радянських концтаборах були також українські літератори:
- а) І. Світличний, І. Дзюба;
 - б) В. Стус, І. Світличний;
 - в) В. Стус, О. Корнійчук.
8. Встановіть відповідність між прізвищами письменників та назвами їх творів:
1. І. Драч;	а) «Мальви»;
2. Д. Павличко;	б) «Таємниця творчого обличчя»;
3. В. Стус;	в) «Король і крона»;
4. Р. Іванчук;	г) «На срібному березі»;
	д) «Дорога болу».
9. О. Майборода, В. Івасюк, О. Білаш — відомі українські:
- а) письменники;
 - б) композитори;
 - в) режисери;
 - г) оперні співаки.
10. Встановіть відповідність між прізвищами громадських діячів, сферами їх діяльності та досягненнями:
а) Р. Лижичко;	1. медицина;
б) А. Шевченко;	2. музика;
в) М. Амосов;	3. футбол;
г) М. Брайчевський;	4. історія;
д) В. Кличко;	5. кіномистецтво;
е) Б. Ступка;	6. бокс;
- А) володар «Золотого м'яча – 2004 р.»;
 - Б) науковець-дисидент, автор статті «Приєднання чи возз'єднання»;
 - В) ефективні методи лікування хвороб серця;
 - Г) переможець Євробачення – 2004 р.;
 - Д) чемпіон світу з боксу у супертяжкій вазі в 2004 р.;
 - Е) фільми «Водій для Віри», «Вогнем і мечем», «Свої», «Молитва за Мазепу».

11. Встановіть відповідність між законодавчими актами України та датами їх прийняття:
а) Конституція України;	1. 14 лютого 1992 р.
б) Закон про державний статус української мови;	2. 14 грудня 2010 р
в) Закон «Про культуру»;	3. 28 червня 1996 р.
г) Основи законодавства України про культуру.	4. 28 жовтня 1989 р.

Дайте визначення поняттям: тоталітаризм, плюралізм, євроінтеграція.

Завдання для письмової самостійної роботи

1. Які процеси об'єднують під виразом «радянізація західних областей України»? Розкрийте наслідки радянізації західних областей України в політичній, економічній та соціально-культурній сферах.
2. Виявіть спільне і відмінне у способі життя та світогляді українців східних і західних областей УРСР у повоєнні роки.
3. Назвіть відомих Вам діячів української культури, що зазнали ідейних переслідувань у другій половині 40-х—на початку 50-х років (так звана ждановщина). Які моменти в їхній творчості «не відповідали» завданням партії?

Теми рефератів

1. Митрополит Української Греко-католицької церкви Андрей Шептицький - визначний діяч духовної культури українського народу.
2. Розвиток української культури у роки Великої Вітчизняної війни.
3. Вплив дисидентського руху на культурний розвиток України.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Абрамович С. Світова та українська культура: навч. посібник / С.Абрамович, М.Чикарькова та ін. – Львів, 2004.
- Воскобойников. В. История мировой и отечественной культуры / В. Воскобойников. – М., 2006.
- Європейська та українська культура в нарисах: навч. посібник / [В. Штанько., В. Старовойт, В. Леонтьєвої]; під ред. І. Цехмістро. – К., 2003.
- Історія світової культури: навч. посібник / Л. Левчук та ін. – К., 2007.
- Історія української культури / І. Крип'якевич. – К., 2004.
- Історія української культури. У 5 т. [Текст] / НАН України / Я. Патон (голов. ред.). – К., 2001 - 2005.
- Історія української та зарубіжної культури: навч. посібник / С. Клапчук, В. Остафійчук. – К., 2009.
- Історія української культури: програма та методичні рекомендації до вивчення навчального курсу для студентів усіх спеціальностей Маріупольського державного університету / [Г.І.Батичко, Ю.М.Нікольченко, Ю.В.Рябуха]. – Маріуполь: ТВО «Прогрес», 2012. – 67с.
- Кордон М. Українська та зарубіжна культура: курс лекцій / М. Кордон. – К., 2006.
- Культурологія: українська та зарубіжна культура: навч. посібник / за ред. М. Заковича. – К., 2004.
- Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навч. посібник / за ред. А. Яртися та В. Мельника. – Львів, 2005.
- Лобас В. Українська і зарубіжна культура: навч. посібник / В. Лобас, Ю.Легенький. – К., 2000.
- Лосєв І. Історія і теорія світової культури. Європейський контекст [Текст] / І. Лосєв. – К., 2005.
- Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури [Текст] / Є Маланюк. – К., 2002.
- Мартынов В. Мирская художественная культура [Текст] / В. Мартынов. – Минск, 1997.

- Никало, С. Мистецтвознавство [Текст]: короткий тлумачний словник / С. Никало. – К., 1999.
- Огієнко І. Українська культура [Текст] / І. Огієнко. – К., 2001.
- Огієнко І. Історія української літературної мови [Текст] / І. Огієнко. – К., 1995.
- Полікарпова В. Лекції з історії світової культури: навч. посібник / В. Полікарпова. – Харків, 2009.
- Поліщук Є. Історія культури: короткий довідник / Є Поліщук. – К., 2000.
- Попович М. Нарис історії культури України: навч. посібник / М. Попович. – К., 2008.
- Українська культура: історія і сучасність: навч. посібник / за ред. С. Черепанова. – Львів, 2004.
- Українська культура: лекції / Д. Антонович. – К., 2003.
- Українська культура в європейському контексті / [Ю. Богуцький В. Андрущенко Ж. Безвеошук Д. Новоханько]; під ред. Ю. Богуцького. – К., 2007.
- Українська художня культура: навч. посібник / за ред. І. Ляшенка. – К., 2006.
- Українська та зарубіжна культура: навч. посібник / за ред. М. Заковича. – К., 2004.
- Українська та зарубіжна культура: підручник для вищих навч. закладів / за ред. В.Лозового. – Харків, 2006.
- Українська та зарубіжна культура: навч. посібник / за ред. В. Дещинського. – Львів, 2005.
- Українська та зарубіжна культура: підручник для вищих навч. закладів / за ред. В. Жежеруна, В. Рибалки. – Харків, 2003.
- Шевнюк О. Українська та зарубіжна культура: навч. посібник / О. Шевнюк. – К., 2003.
- Шейко В. Історія української культури: навч. посібник / [В. Шейко, Л.Тишевська]; наук. ред. В. Шейко. — К., 2006.

Навчально-методичне видання

Батичко Галина Іванівна, Нікольченко Юзеф Мойсейович,

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ:
тести, контрольні питання, практичні завдання до всіх тем курсу (денна та заочна
форми навчання)

Підп. до друку
100 прим.

Формат 60x84. Друк – Rizo. Times New Roman – 11. Наклад

ТВО «Прогрес»
М. Маріуполь

Інформаційні матеріали бібліотеки по забезпеченню навчальними підручниками (посібниками) з дисципліни

№ з/п	Найменування навчальної дисципліни	Автор підручника (навчального посібника тощо)	Найменування підручника (навчального посібника тощо)	Найменування видавництва, рік видання	Кількість примірників
1	2	3	4	5	6
1	Історія української культури	Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю.	Світова та українська культура: Навчальний посібник.	Львів: Світ, 2004.	10
2		Дещинський В.	Українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник.	Львів: Бескид Біт, 2005. – 304с.	36
3		Закович М.М.	Українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник	К.: Знання, 2004.	44
4		Лозовий В.О.	Українська та зарубіжна культура: Підручник	Харків: Одиссей, 2006.	32
5		Попович М.	Нарис історії культури України.	К.: АртЕк, 1998.	22
6		Цехмістро І.З, Штанько В.І., Старовойт В.С., ЛеонтьєваВ.М.	Європейська та українська культура в нарисах: Навчальний посібник	К.: Цент навчальної літератури, 2003.	12
7		Шейко В.М..	Історія української культури : навч. посібник	К.: Кондор, 2006.	26
8		Яртись А., Мельник В.	Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навчальний посібник	Львів: Світ, 2005	15